M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM,

SEV,

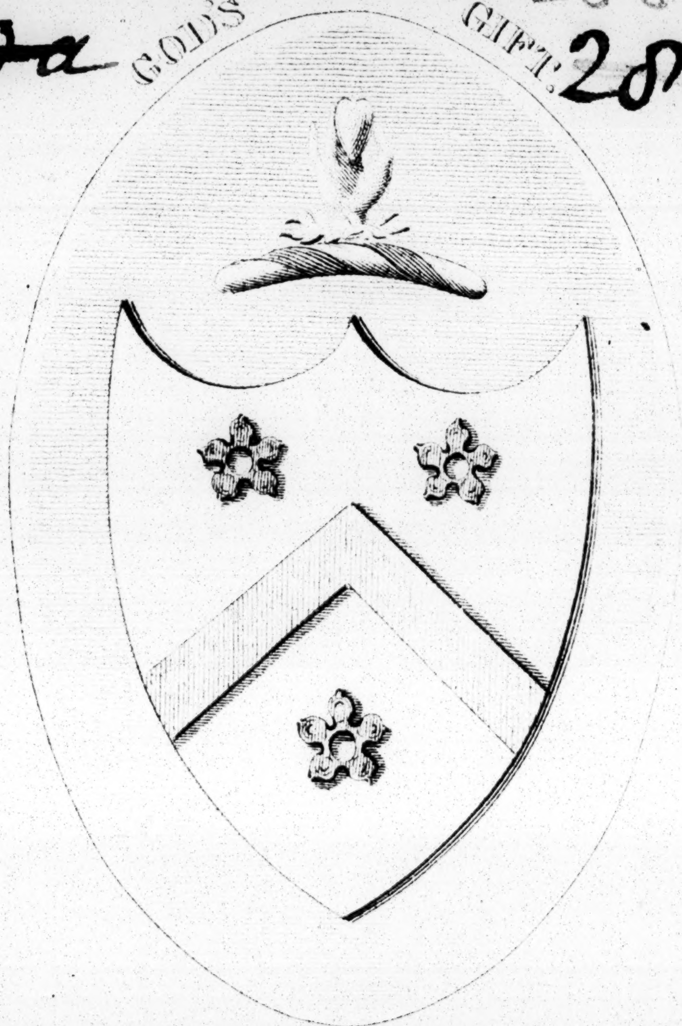
DISPVTATIONVM LIBRI Quinque.

Post plurimas doctissimorum Virorum emendationes, ad usum studiosæ juventutis nunc denuo excusi, Et amplissimis notis illustrati.

LONDINI,

Ex Typographia Societatis Stationorum. 1636.

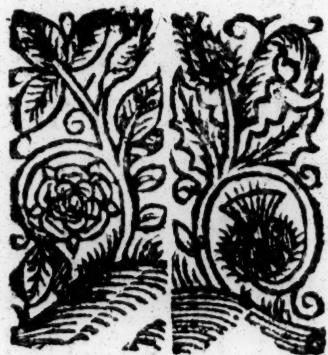
Dulwich College

M. TVLLII
CICERONIS
TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM,

SEV,

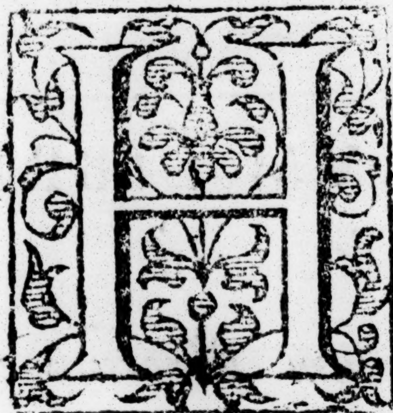
DISPVTATIONVM LIBRI Quinque.

Post plurimas doctissimorum Virorum emendationes, ad usum studiosæ juventutis nunc denuo excusi, Et amplissimis notis illustrati.

LONDINI,
Ex Typographia Societatis
Stationorum. 1636.

TYPOGRAPHUS studiosis adolescentibus
S. P. D.

ABETIS, ornatissimi adolescentes, Tusculanas M. T. Ciceronis quæstiones, nunc denuo inter reliqua præstantissimi Oratoris opera, separatim ad usum vestrum excusas, in quarum editione, castigatissima quæque exemplaria (hactenus in lucem edita) sequuti sumus, neque temere quicquam immutandum censuimus. Tanti enim Ciceronis authoritatem doctissimi quique merito semper faciendam existimarunt, ut, si qua in excudendis hujus Auctoris operibus vocula occurreret, quæ delicatis auribus minus probaretur, relinquendam potius, quam alteram non perinde aptam substituendam judicarint. Annotatiunculas quasdam oris marginum addidimus, quas vobis, cæterisq; Lectoribus, neq; ingratas, neq; infrugiferas fore confidimus. Hunc qualemcumq; laborem nostrum boni consulite, alacriq; animo incepta studia incumbite: inque Die Opt. Max. timore superiorumq; vestrorum obedientia crescentes, diu feliciterque valete.

M. TVL. [a] CICERONIS TVSC. QVÆSTIONVM AD M. BRVTVM.

a q. v. c. DISPVTATIONVM.

LIBER I.

DE CONTEMNENDA MORTE.

Um defensionum laboribus, senatoriisq́; muneribus aut omninò, aut magna ex parte essem aliquando liberatus, retuli me, Brute, te hortante maxime, ad ea studia, quæ retenta animo, remissa temporibus, longo intervallo intermissa revocavi: &, cum omnium artium, quæ ad rectam vivendi viam pertinerent, [b] ratio, & disciplina, studio sapientiæ, quæ philosophia dicitur contineretur: hoc mihi Latinis literis illustrandum putavi: non quia philosophia Græcis & literis, & doctoribus percipi non posset: sed meum judicium [c] semper fuit, omnia nostros aut invenisse per se sapientiùs, quam Græcos: aut accepta ab illis, fecisse meliora, quæ quidem digna statuissent, in quibus elaborarent. nā mores, & instituta vitæ, resq́; domesticas, ac familiares nos profectò & meliùs tuemur, & lautiùs. rem verò publicam nostri majores certè melioribus [d] temperaverunt, & institutis, & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cùm

b μέθοδος.

c al. semper hoc fuit.

d al. temperarunt.

virtute nostri multum valüerunt, tum plus etiam disciplina. Iam illa quæ natura, non literis assecuti sunt, neq; cum Græcis, neque ulla cùm gente sunt conferenda. Quæ enim tanta gravitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere virtus in ullis fuit, ut sit, cum majoribus nostris comparanda? doctrina Græcia nos, & omni literarum genere superabat, in quo erat facile vincere non repugnantes, nam cùm apud Græcos antiquissimum è doctis sit genus poëtarum, (siquidem Homerus fuit, & Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo) seriùs poeticam non acccpimus: annis enim fere c CCCCCX. post Romam conditam Livius fàbulam dedit, C. Claudio, Cæci filio, M. Tuditano consulibus, anno ante natum Ennium: qui fuit major natu, quàm Plautus, & Nævius. Serò igitur à nostris poëtæ vel cogniti, vel recepti. Quanquam est in originibus, solitas esse in epulis canere convivas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. honorem tamen huic generi non fuisse, declarat oratio Catonis, in qua objecit, ut f probrum, g Marce Nobiliori, quòd is in provinciam poëtas duxisset: duerat autem consul ille in Ætoliam, ut scimus, Ennium. Quo minus ergo honoris erat poëtis, eo minora studia fuerunt. nec tamen, si qui magnis ingeniis in eo genere exstiterunt, non satis Græcorum gloriæ, responderunt. An censemus

e al. ccccc. XIIII.

f ὀνειδος.

g al. M. Nobilioni.

*censemus, si fabio, nobilissimo homini, laudi datum esset, quòd pingeret, * non multos etiam apud nos futuros* [h] *Policletos, & Parrhasios fuisse? Honos alit artes, omnésque incenduntur ad studia gloriâ, jacentq; ea semper, quæ apud quosq; improbantur. Summam eruditionem Græci sitam censebant in nervorum vocumq; cantibus. igitur & Epaminondas. princeps (meo judicio) Græciæ fidibus preclarè cecinisse dicitur: Themistoclèsq;* [i] *aliquot antè annis cùm in epulis recusasset lyram, habitus est indoctior. Ergo in Græcia musici floruerunt, discebantq; id omnes, nec qui nesciebat, satis excultas doctrina putabatur. In summo apud illos honore geometria fuit, itaque nihil mathematicis illustrius. At nos, metiendi, ratiocinandiq; utilitate, hujus artis terminavimus modum. At contrà oratorem celeriter complexi sumus: nec eum primò eruditum, aptum tamen ab dicendũ, post autem eruditum. nam. Galbam, Africanũ, Lælium, doctos fuisse,* [k] *memoriæ traditum est: studiosum autem eum,* [l] *qui hos ætate anteibat, Catonem: post verò Lepidũ, Carbonem, Gracchos: deinde ita magnos nostram ad ætatem, ut non multùm, aut nihil omninò Græcis* [m] *cederetur. Philosophia jacuit usque ad hanc ætatem, nec ullam habuit lumen literarum Latinarum: quæ illustranda, & excitanda nobis est, ut, si occupati profuimus aliquid civibus nostris, prosimus etiam, si possumus, otiosi. In*

h L. Polygnotos & p.

i al: aliquos antè annos.

k á q.v. c. al. est vox memoriæ, nec agnoscit L.

l q.v.c qui his ætate anteibat aliis ut vulg.

m L. cederemus.

*quo eò magis nobis est elaborandum, quòd multi jam esse Latini libri dicuntur scripti inconsiderate, ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis. fieri autem potest, ut rectè quis sentiat, & id, quod sentit, polite eloqui non possit. sed mandare quemquam literis cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & otio, & literis. Itaq; suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam attingit, præter eos qui eandem licentiam scribendi sibi permitti volunt. Quare si aliquid oratoriæ laudi nostra attulimus industria, multo studiosiùs philosophiæ fontes aperiemus, è quibus etiam illa manabant. Sed ut Aristoteles, vir summo ingenio, n scientiæ copia, cùm motus esset Isocratis rhetoris gloria, discere etiam cœpit adolescentes docere, & prudentiam cum eloquentia jungere: sic nobis placet, nec pristinum dicendi studium deponere, & in hac majore, & uberiore arte versari. hãc enim perfectam philosophiam semper judicavi, quæ de maximis quæstionibus copiosè posset, ornatéq; dicere. in quam exercitationem * o ita nos studiosè operam dedimus, ut jam etiã scholas Græcorum more habere auderemus: ut nuper tuum post discessum in Tusculano, cùm essent complures mecum familiares, p tentavi, quid in eo genere possem. ut enim antea declamitabam causas, quod nemo me diutiùs fecit:*

n fort. sciencia. copia.

* 2

o ita nos studiosè dedimus, ut jã.

p v.c. temptavi, non pl.

sic

ſic hæc mihi nunc ſenilis eſt declamatio. Ponere jubebam de quo quis audire vellet: & id aut ſedens, aut ambulans diſputabam. Itaq; dierum quinq; ſcholas, ut Græci appellant, in totidem libros contuli. fiebat autem ita, ut, cùm is, qui audire vellet, dixiſſet. quid ſibi videretur, tum ego contrà dicerem. hæc eſt enim, ut ſcis, vetus, & Socratica ratio contra alterius opinionem diſſerendi. nam ita facilimè, [q] quod veriſimillimũ eſſet, inveniri poſſe Socrates arbitrabatur. ſed quò commodiùs diſputationes noſtræ explicentur. ſic eas exponam, quaſi agatur res, non quaſi narretur, ergo ita naſcetur exordium. A. *Malum mihi videtur eſſe mors. M. Iîs-ne, qui mortui ſunt, an iis, quibus moriendum eſt? A. Vtriſq;. M. Eſt igitur miſerum, quoniam malũ. A. Certè. M. Ergo & ij quibus evênit jam, ut morerentur, & ij, quibus eventurum eſt, miſeri. A. Mihi ita videtur. M. Nemo ergo non miſer? A. Prorſus nemo. M. Et quidem, ſi tibi conſtare vis, omnes, [r] quicumque nati ſunt, erúntve, non ſolum miſeri, ſed etiam ſemper miſeri. nam ſi ſolos eos diceres miſeros, quibus moriendum eſſet, neminem tu quidem eorum, qui viverent, exciperes: moriendum eſt enim omnibus: eſſet tamen miſeriæ finis in morte: quoniam autem etiam mortui, miſeri ſunt, in miſeriam naſcimur ſempiternam. neceſſe eſt enim, miſeros eſſe eos, qui centum millibus annorum antè occidêrunt, vel potiùs omnes, [ſ] quicunque

q al. quid veriſimillimũ eſſe, &c. al. quid verum, verive ſimil.

r L. qui unquam ſunt. at ita q.v.c.

ſ al. qui unquam.

cunque nati sunt. A. Ita prorsus existimo. M. Dic, quæso, num te illa terrent, triceps apud inferos, Cerberus, Cocyti fremitus [t] *trāsuectio Acherōtis,* * *mēto summā aquā attingens siti enectus Tantalus? num illud, quod Sisiphus versat,*

t al. travectio Acherontis.

*4 *5

Saxum sudans nitendo, neq; proficit hilum? fortasse etiam inexorabiles judices, Minos, & Rhadamanthus, apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius: nec quoniam apud Græcos judices res agitur, poteris adhibere Demosthenem: tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Hæc fortassè metuis, & idcirco mortem censes esse sempiternum malū. A. Adeone me delirare censes, [u] *ut ita esse credam? M. An tu hæc non credis? A. Minimè verò. M. Malè hercule narras. A. Cur? quæso, M. quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. A. Quis enim non in ejusmodi causa? aut quid negotii est,* * *hæc poëtarum, & pictorum portenta convincere? M. Atqui pleni sunt libri philosophorum contra ista ipsa disserentium. A. Ineptè sanè. quis est enim tam excors, quem ista moveant? M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos ulli. A. Ita prorsus existimo. M. Ubi ergo sunt ii, quos miseros dicis? aut quem locū incolunt? si enim sunt, nusquam esse non possunt. A. Ego verò nusquam esse illos puto. M. Igitur ne esse quidem. A. Prorsus isto modo: & tamen miseros ob id ipsum quidē, quia nulli sunt.*

u L. ut ista credam? & ita v. c.

*6

x " sunt. M. Iam mallem Cerberum metueres, quam ista tam inconsiderate diceres. A. Qui tandem? M. Quem esse negas, eundem esse dicis. ubi est acumen tuum? cum enim miserũ esse dicis, tum eum, qui non sit, dicis esse. A. Non sum ita hebes, ut ista dicam. M. Quid dicis igitur? A. Miserum esse (verbi causa) M. Crassũ. qui illas fortunas morte dimiserit: miserum Cn. Pompeium, qui tanta gloria sit orbatus: y omnes denique miseros, qui hac luce careant. M. Revolueris eodem. sint enim oportet, si miseri sunt tu autem modo negabas eos esse, qui mortui essent; si igitur nõ sunt, nihil possunt esse, ita ne miseri quidem sunt. A. Non dico fortasse etiam, quod sentio. nam istud ipsum, non esse, cum fueris, miserrimum puto. M. quid miserius, quàm omninò nunquam fuisse? ita, qui nondum nati sunt, quia nõ sunt, miseri jam sunt: & nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus, antequam nati. Ego autem nõ commemini, antequàm sum natus, z me miserum. tu si meliore memoria es, velim scire, ec quid de te recordère. A. Ita Iocaris, quasi ego dicam, eos esse miseros, qui nati non sunt, & non eos a miseros qui mortui sunt. M. Esse ergo eos dicis, A. Immò, quia nõ sunt, cum fuerint, eos miseros esse. M. Pugnantia te loqui non vides? quid enim tam pugnat, quàm non modò miserum sed omnino quidquã esse, qui non sit? an tu egressus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Servilio-

x " al. sint.

y v.c. omnia.

z fort. me esse miserũ.

a fort. delenda hic vox (miseros.)

viliorum, Metellorum sepulchra vides, miseros putas illos? A. Quoniam me verbo premis, posthac non ita dicam, miseros esse, sed tantùm, miseros. ob idipsum, quia non sunt. M. Non dicis igitur, miser est. M. Crassus. sed tantùm, miser M. Crassus. A. Ita planè. M. Quasi non necesse sit, quidquid isto modo pronuncies, id aut esse, aut non esse. an tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur: omne pronunciatum (sic enim mihi in præsentia occurrit, ut [b] *appellarem* ἀξίωμα: *utar post alio, si invenero melius)* [c] *id ergo est pronunciatum, quod aut verum, aut falsum esse dicitur. cùm igitur dicis, miser M. Crassus: aut hoc dicis, miser est M. Crassus: ut possit judicari, verum id, falsúmne sit: aut nihil dicis omninò. A. Agè, jam concedo non esse miseros, qui mortui sunt, quoniam extorsisti, ut faterer, qui omninò non essent, eos ne miseros quidem esse posse. quid? qui vivimus, cùm moriendum sit, nónne miseri sumus? quæ enim potest in vita esse jucunditas, cùm dies, & noctes cogitandum sit, jam, jámque esse moriendũ? M. Ecquid ergo intelligis, quantum mali ex humana conditione dejeceris? A. Quonam modo? M. quia, si mori etiam mortuis miserum esset, infinitum quoddam, & sempiternũ malũ haberemus, in vita. A. nunc video calcem:* [d] *ad quem cum sit decursum, nihil sit præterea extimescendũ. M. sed tu mihi videris Epicharmi, acuti, nec insulsi hominis (ut Siculi)*

[b] al. appellẽ
[c] q. v. c. id ergo, quod est pronunciatum, aut verum est, aut falsum.
[d] v. c. ad quã cùm & ita L.

li) sententiam sequi. A. *Quam non enim novi.* M. *Dicam, si potero, Latine. scis enim me Græce loqui in Latino sermone non plus solere, quàm in Græco Latine.* A. *Et rectè quidem: sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia?* M. [e] *Emori nolo: sed me esse mortuum* [f] *nihili æstimo.* A. *Iam agnosco Græcum. sed quoniam coegisti, ut concederem, qui mortui essent, eos miseros non esse, perfice, si potes, ut ne moriendum quidem esse, miserũ putem.* M. *Iam istuc quidem nihil negotii est: sed etiam majora melior.* A. *Quo modo hoc nihil negotio est? aut quæ tandem sunt ista majora?* M. *Quoniam, si post mortem nihil est mali, ne mors quidem est malum; cui proximum tempus est post mortẽ, in quo mali nihil esse concedis: ita ne moriendum quidem esse, malum est.* [g] " *id est enim, perveniendum esse ad id, quod non esse malum confitemur.* A. *Uberiùs ista quæso. hæc enim spinosiora, priùs, ut confitear, me cogunt, quam ut assentiar. sed quæ sunt ea, quæ dicis te majora moliri?* M. *Ut doceam, si possim, non modo malum non esse, sed bonum etiam esse mortem.* A. *Non postulo id quidem, aveo tamen audire. ut enim non efficias quod vis, tamen, mors ut malum non sit, efficies. sed nihil te interpellabo.* [h] *continentem orationẽ audire malo.* M. *Quid? si te rogavero aliquid, nonne respondebis?* A. *Superbi id quidem esset. sed, nisi quid necesse erit, malo ne roges.* M. *Geram tibi morem, & ea,*

quæ

e Ἀπὸ μὲν θανεῖν ἤ, θνήσκειν δ' οὔ μοι διαφέρει.

f al. nihil æstimo.

g al. idem.

h συνεχῶς.

quæ vis, ut potero, explicabo, nec tamen quasi
Pythius Apollo, certa ut sint, & fixa quæ dixe-
εἷς τῶν πολ- *ro : sed ut homunculus* [i] *unus è multis, proba-*
λῶν. *bilia conjectura sequens : ultrà enim quò pro-*
[k] al. dicam. *grediar, quàm ut verisimilia* [k] *videam, non ha-*
beo certa dicentii, qui & precipi ea posse dicũt,
& se sapientes esse profitentur. A. Tu, ut vide-
tur, nos ad audiendum parati sumus. M. Mors
igitur ipsa, quæ videtur notissima res esse, quid
sit primùm, est videndum sunt enim, qui disces-
sum animi à corpore putent esse mortem, sunt,
qui nullum censeant fieri discessum, sed unà a-
nimum, & corpus occidere, animumq́; cum cor-
pore extingui. qui discedere animum censent,
alii statim dissipari, alii diu permanere, alii sẽ-
per. Quid sit porrò ipse animus, aut ubi, aut un-
*7. *de, magna dissensio est.* * *aliis cor ipsum, ani-*
mus videtur, ex quo excordes, vecordes, con-
cordesq́; dicuntur: & Nascica ille prudens, bis
consul, Corculum, &
[l] Ailius. *Egregiè cordatus homo catus* [l] *Aeliu' Sextus.*
*8. *Empedocles animum esse censet.* * *cordi suffu-*
sum sanguinem. aliis pars quædam cerebri vi-
[m] al. animũ autem animam nostri declarant nominari. *sa est animi principatum tenere. aliis nec cor*
ipsum placet, nec cerebri quandam partem, esse
animum : sed alii in corde, alii in cerebro dixe-
runt animi esse sedem, & locum [m] *animum au-*
[n] q.v.c. ut fere ipsum declarat nomen. *tem alii animam,* [n] *ut ferè nostri, diclarant*
nominari. nam & agere animam, & efflare di-
cimus, & animosos, & bene animatos, & ex

animi

animi sententia: ipse autem animus ab anima dictus est, Zenoni Stoico animus, ignis videtur: Sed hæc quidem, quæ dixi, [o] cor cerebrum animam ignem, vulgò: reliqua fere singuli ut multi ante veteres, proxime autem Aristoxenus, musicus, idemq; philosophus, [p] intentionem ipsius corporis quandam, velut in cantu, & fidibus, quæ harmonia dicitur. sic ex corporis totius natura, & figura, varios motus cieri, tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsũ quale esset, erat multo antè, & dictum, & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quasi corpus, negavit esse, verùm numerum dixit esse, cujus vis (ut jam antea Pythagoræ visum erat) in natura maxima esset. ejus doctor Plato triplicem finxit [q] animam: cujus principatum, id est rationem, in capite, sicut in arce, posuit: & duas partes separare voluit, iram, & cupiditatem: quas locis disclusit: iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locavit. Dicæarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquentes facit: duobus Pherecratem quendam Phthiotam senem, quem ait à Deucalione ortũ, disserentem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane, frustraq; animalia, & animantes appellari: neque in homine inesse animum, [r] vel animam, nec in bestia: vimq;

o al. cor sanguinem cerebrum.

p q.v.c. ipsius corporis invectionem quandam.

q q.v.c. animi naturam cujus pr.

r hoc totum vel animã, abest à q.v.c.

vimq; omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus in omnibus corporibus vivis æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse. quippe quæ nulla sit, nec sit quidquam, nisi corpus unum, & simplex, ita figuratũ, ut temperatione naturæ vigeat, & sentiat. Aristoteles longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio, & diligentia, cùm quatuor illa genera principiorum esset complexus, e quibus omnia orirentur, quintam quandam naturam censet esse, è qua sit mens. cogitare enim & providere, & discere, & docere, & invenire aliquid, & tam multa alia meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari: hæc, & similia eorum, in horum quatuor generum nullo inesse putat. quintum genus adhibet, [f] vacans nomine: & sic ipsum animum, [t] ἐντελεχίαν *appellat novo nomine, quasi quandam continuatam motionem, & perennem. Nisi quæ me fortè fugiunt, hæ sunt ferè omnium de animo sententiæ. Democritum enim illum magnũ quidem virum, sed levibus, & rotundis corpusculis efficientem animum concursu quodã fortuito, omittamus. Nihil est enim apud illum, quod non atomorum turba conficiat. Harum sententiarum quæ vera sit, deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quæstio est.* [n] *utrum igitur inter has sententias dijudicare malumus, an ad propositum redire?* A. *Cuperem equidem utrumque, si fieri posset, sed est difficile confundere.*

[f] ἀνώνυμον.
[t] al. ἐντελέχειαν.

[n] fort. utrũ igitur has sententias dijudicare malumus.

dere. quare si, ut ista non disseramus, liberari mortis metu possumus, id agamus: sin id non potest, nisi hac quæstione animorum explicata, nunc, si videtur, hoc: illud, alias. M. Quod malle te intelligo, id puto esse commodius. efficiet enim ratio, ut quæcunque vera sit earum sententiarum. quas exposui, mors aut malum non sit, aut sit bonum potiùs. nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum est animus; certè, quoniam est corpus, interibit cùm reliquo corpore. [x] si anima est, fortasse dissipabitur: si ignis, extinguetur: si est Aristoxeni harmonia, dissolvetur. Quid de Dicæarcho dicam, qui nihil omninò animum [y] dicat esse? His sententiis omnibus nihil post mortem pertinere ad quemquam potest: pariter enim cum vita sensus amittitur. nõ sentientis autem, nihil est, ullam in partem quod intersit. reliquorum sententiæ spem afferunt, si te fortè hoc delectat, posse animos, cùm è corporibus excesserint, in cœlum, quasi in domiciliũ suum pervenire. A. Me verò delectat: idque primùm ita esse: deinde, etiam si non sit, mihi tamen persuaderi velim. M. Quid tibi ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonem superare possumus? evolue diligenter ejus eum librum, qui est de animo: amplius quod desideres, nihil erit. A. Feci me hercule, & quidem sæpius: sed nescio quo modo, dum lego, assentior: cùm posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogitare, assensio omnis

x al. si accemendosè.

y fort. dicit esse?

nis illa elabitur. M. Quid hoc? dásne aut manere animos post mortem, aut morte ipsa interire? A. Do verò. M. Quid, si maneant? A Beatos esse concedo. M. Si intereant? A. Non esse miseros, quoniam ne sint quidem. a *jam istuc, coacti à te. paulò ante concessimus. M. Quo modo igitur, aut cur, mortem malum tibi videri dicis, quæ aut beatos nos efficiet, animis manentibus, aut non miseros, sensu carentes? A. Expone igitur, nisi molestum est, primùm animos, si potes, remanere post mortem: tum, si minùs id obtinebis: (est enim arduum) docebis carere omni malo mortem. ego enim istuc ipsum vereor, ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. M. Auctoribus quidem ad istam sententiam, quamvis obtineri, uti optimis possumus: quod in omnibus causis & debet, & solet valere plurimùm. & primum quidem omni antiquitate: quæ quo propiùs aberat ab ortu, & divina progenie, hoc meliùs ea fortasse, quæ erant vera, cernebat. itaque unum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum,* b *neque excessu vitæ sic deleri hominem, ut funditùs interiret: idq; cùm multis aliis rebus, tum è pontificio jure, & ceremóniis sepulchrorũ intelligi licet: quas maximis ingeniis præditi, nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem, atque*

ʒ q. v. c. illabitur, al. illabitur. unde fort. leg. dilabitur.

a fort. nam istuc coacti à te &c. fort. jam enim istuc, &c.

b fort. neque excessu è vita.

que delentem, ſed quandã quaſi migrationem
commutationémq; vitæ, quæ in claris viris,
& fœminis dux in cœlum ſoleret eſſe: * in cæ- *10
teris humi [c] retineretur, & permaneret tamẽ.
Ex hoc, & noſtrorum opinione.

Romulus in cœlo [d] cum dijs agit ævum.

ut famæ aſſentiens dixit Ennius: & apud Græ-
cos, indéq; perlapſus ad nos, & uſq; ad Ocea-
num Hercules, tantus, & tam præſens habetur
deus. hinc liber Semele natus. eadémq; famæ
celebritate Tyndaridæ fratres: * qui non modò *11
[e] adjutores in prælijs victoriæ populi R. ſed eti-
am nuncii fuiſſe perhibentur. Quid? Ino, Cad-
mi filia nónne Leucotheæ nominata à Græcis,
Matuta habetur à noſtris? quid? totum pro-
pè cœlum, nè plures perſequar nónne humano
genere completum eſt? Si verò ſcrutari vete-
ra, & ex his ea, quæ ſcriptores Græciæ prodide-
runt, eruere coner: ipſi illi majorum gentium
dij qui habẽtur, hinc à nobis profecti in cœlum
reperientur. quære, quorum demõnſtrentur ſe-
pulchra in Græcia: reminiſcere, quoniam es
initiatus, quæ tradantur myſterijs: tum deniq;
quàm hoc latè pateat, intelliges. Sed qui non-
dum ea, quæ multis pòſt annis tractari cœpiſ-
ſent, phyſica didiciſſent, tantum ſibi perſuaſe-
rant quantum natura admonente cognoverãt:
rationes, & cauſas rerum non tenebant: viſis
quibuſdam ſæpe movebantur, hique maximè
nocturnis, ut viderentur ij, qui vita exceſſe-

c L. retineret, & permanerent tamen.
d L. cum diis generalib. ævum Degit famæ aſſ.
e v.c. adjutores in præliis populi R. ſed etiam victoriæ nuncii fuiſſe P.

Atporro firmiss. *ram, vivent.* [f] *Ut porrò firmissimum hoc afferri videatur, cur deos esse credamus quòd nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cujus mentem non imbuerit deorũ opinio. multi de diis prava sentiunt; id enim vitioso more effici solet. omnes tamen esse vim, & naturam divinam arbitrantur. nec verò id collocutio hominum, aut consensus efficit: non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem in re consentio omnium gẽtium, lex naturæ putanda est. quis est igitur, qui suorum mortem primùm non eò lugeat, quòd eos orbatos vitæ commodis arbitretur? Tolle hanc opinionem, luctũ sustuleris. nemo enim mœret suo incommodo, dolent fortasse, & anguntur: sed illa lugubris* [g] *lamentatio, fletusq́ mœrens, ex eo est, quòd eum, quem dileximus, vitæ commodis privatum arbitramur, idq́ sentire. Atq́ hæc ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullaq́ doctrina. Maximum verò argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitum judicare, quòd omnibus curæ sunt,* [h] *& maximè quidem, quæ post mortem futura sint. Serit arbores, quæ alteri seculo prosint, ut ait, Statius in Synephebis, quid spectans, nisi etiam postera sæcula ad se pertinere? Ergo arbores seret diligens agricola, quarum adspiciet baccam ipse nunquam: vir magnus leges instituta,* * *remp.* [i] *conseret. Quid procreatio liberorum? quid propagatio nominis? quid adoptiones filio-*

g al. ejulatio.

h L. & maximæ quidẽ.

*12.

i L. non seruet?

filiorum? quid testamentorum diligentia? quid ipsa sepulchrorum monumēta, quid [k] *elogia significant, nisi nos futura etiam cogitare? Quid illud? num dubitas, quin specimen naturæ capi deceat ex optima quáq; natura? quæ est igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum, qui se natos ad homines juvandos, tutandos, conservandos arbitrantur? abiit ad deos Hercules. nunquam abiisset, nisi, cùm inter homines esset, eam sibi viam munivisset. Vetera jam ista, & religione omnium consecrata. Quid in hac rep. tot, tantosq; viros ob remp. interfectos, cogitasse arbitramur? iisdémne ut finibus nomen suum, quibus vita terminaretur? Nemo unquam sine magna spe immortalitatis se pro patriæ offerret ad mortem. licuit esse otiose Themistocli, licuit Epaminondæ, licuit (ne & vetera, & externa quæram) mihi: sed nescio quo modo inhæret in mentibus quasi sæculorum quoddam augurium futurorum: idq; in maximis ingeniis, altissimisq; animis & existit maximè, & apparet facillimè. quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus, & periculis viveret? loquor de principibus. quid poëtæ?* [l] *nónne post mortem nobilitari volunt? unde ergo illud?*

Adspicite ô cives senis Ennii imagini formā.
Hic vestrûm panxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitat ab iis, quorum patres affecerat gloria. Idemque,

[k] al. eclogia.

Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu
Faxit: cur? volito [l] *vivu' per ora virûm.*

Sed quid Poetas? opifices etiam post mortem [m] *nobilitari volunt. quid enim Phidias sui similem speciam inclusit in clypeo Minervæ, cùm inscribere non liceret?* [n] *Quid nostri philosophi? nónne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt? Quòd si omnium consensus, naturæ vox est: omnèsque qui ubique sunt, consentiunt esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui è vita cesserũt; nobis quoque idem existimandum est. & si quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur (quia natura optima sint) cernere naturæ vim maximè: veri simile est, cùm optimus quisque maximè posteritati serviat, esse aliquid, cujus is post mortem sensum sit habiturus. Sed ut deos esse natura opinamur, qualésque sint, ratione cognoscimus: sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium: qua in sede maneant, qualésque sint, ratione discendum est. cujus ignoratio finxit inferos, eásq; formidines, quas tu contemnere, non sine causa videbare, in terram enim cadentibus corporibus, hísque humo tectis, ex quo dictum est humari, sub terra censebant reliquam vitam agi mortuorum, quam eorum opinionem magni errores consecuti sunt, quos auxerunt poetæ. frequens enim consessus theatri, in quo sunt mulierculæ. & pueri, movetur*

[l] al. viros.

[m] al. nominitari.

[n] al. Quid? nostri philosophi nõne, &c.

audiens tam grande carmen:

Adsũ, atq; advenio [o] *Acheronte, vix via alta, atque ardua,* o L. Acherunte.

Per speluncas saxis structas asperis, pẽdẽtibus,

Maximis: ubi rigida constat crassa caligo inferùm. in tantumq́; valuit error, qui mihi quidem jam sublatus videtur, ut corpora cremata cùm scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri possent, nec intelligi. animos enim per se ipsos viventes non poterant mente complecti: formam aliquam, figurámq; quærebant. inde Homeri tota νεκυία: *inde ea, quæ meus amicus Appius* νεκρομαντεία *faciebat: inde in vicinia nostra Averni lacus: Unde animæ excitantur obscura umbra, aperto ostio,* * *Alti* [p] *Acherontis,* *13

[q] *falso sanguine, imagines mortuorum. has tamen imagines loqui volunt: quod fieri nec sine lingua, nec sine palato, nec sine faucium, laterumve & pulmonum vi, & figura potest. nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant. magni autem est ingenii, revocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducere. itaque credo equidem* * *etiam alios* [r] *tot seculis disputasse de* *14 *animis: sed, quod literis exstet, Pherecides* [s] "*Syrus* [t] *primùm dixit, animos hominum esse sempiternos: antiquus sanè, fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem discipulus ejus Pythagoras maximè confirmavit: qui cum Su-*

p L. Acheruntis.
q fort. falso sanguine.

r L. tot sæculis: sed, q.
s " Scythus.
t L. primus.

perbo regnante in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam [u] cùm honore, & disciplina, tum etiam authoritate: multáque secula postea sic viguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alii docti viderentur. Sed redeo ad antiquas, rationem illi sententiæ suæ non ferè reddebant, nisi quid erat numeris, aut descriptionibus explicandum. Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse, & in ea cùm alios multos, tum Architam, Timæumq; cognovisse, & didicisse Pythagorêa omnia: primũque de animorum æternitate non solum sensisse idem, quod [x] Pythagoras, sed rationem etiam attulisse: quam (nisi quid dicis) prætermittamus, & hanc totam spem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cùm me in summam expectationem adduxeris, deseris? errare me hercule malo cùm Platone, quem tu quanti facias, scio, & quem ex tuo ore admiror, quàm cùm istis vera sentire. M. Macte virtute. ego enim ipse cùm eodem ipso non invitus erraverim. Num igitur dubitamus, an, sicut pleraque, sic & hoc? quamquam hoc quidem minimè. persuadent enim mathematici, terram [y] in medio mundi sitam ad universi cœli complexi quasi puncti instar obtinere; quod κέντρον illi vocant: eam porrò naturam esse quatuor omnia gignentium corporum, ut quasi partita habeant inter se, & divisa momenta: ut terrena, & humida suopte nutu, & suo pondere ad pares angulos in-

[u] al. cum honore disciplina, tum

[x] al. Pythagoram.

[y] v. c. in medio mundo sitam, &c. et ita L. al. in medio mundi loco s. al. ad universi complexum.

ter-

terram, & in mare ferantur: reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis, ut illæ superiores [z] in medium locum mundi gravitate ferantur, & pondere; sic hæ sursum rectis lineis in cœlestem locū subvolent,* sive ipsa natura superiora [a] appetente, sive quòd à gravioribus leviora natura repellantur. quæ cùm constent, perspicuum debet esse, animos cùm è corpore excesserint, sive illi sint animales, id est, spirabiles,* sive ignei, [b] sublime ferri. si verò aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis, quàm dilucidè dicitur; aut quinta illa non nominata magis, quàm non intellecta natura: multo etiam integriora, ac puriora sunt, ut à terra longissimè se efferant. horum igitur aliquid animus est, ne tam vegeta mens aut in corde, cerebrovè, aut in [c] Empedocléo sanguine demersa jaceat. Dicæarchum verò cum Aristoxeno æquali, & condiscipulo suo, doctos sanè homines, omittamus: quorum alter ne condoluisse quidem unquam videtur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex intervallis sonorum nosse possumus, quorum varia compositio etiam harmonias efficit plures: membrorum verò situs, & figura corporis vacans animo, quam possit harmoniam efficere, non video: sed hic quidem, quamvis eruditus sit, sicut est, hæc magistro concedat Aristoteli: canere ipse doceat.

z v. c. in medium locum gravitate f. & Ita L.

* 15.

a L. appetẽtes.

* 16.

b al. in sublime f.

c al. Empedoclio.

Benè enim illo proverbio Græcorum præcipitur: [d] *Quam quisque nòrit artẽ, in hac se exerceat. Illam verò funditùs ejiciamus individuorum corporum, levium, & rotundorum concursionem fortuitam: quam tamen Democritus concalefactam, & spirabilem, id est, animalem, esse voluit. is autem animus, qui,* [e] *si est horum quatuor generum, ex quibus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, ut potissimùm videri video Panætio, superiora capessat necesse est. nihil enim habent hæc duo genera proni, & supera semper petunt. ita, sive dissipantur procul à terris, id evenit: sive permanent, & conservant habitum suum, hoc etiam magis necesse est ferantur ad cœlum: & ab his perrumpatur, & dividatur crassus hic, & concretus aër, qui est terræ proximus. calidior est enim, vel potiùs ardentior animus, quàm est hic aër: quem modò dixi crassum, atque concretum. quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra* [f] *terrena principiorum genere confecta, ardore animi concalescunt.* [g] *accedit, ut eo faciliùs animus evadat ex hoc aëre, quem sæpe jam appello crassum, eumque perrumpat, quòd nihil est animo velocius, nulla est celeritas, quæ possit cùm animi celeritate contendere. qui si permanet incorruptus, suique similis: necesse est ita feratur, ut penetret, & dividat omne cœlum hoc, in quo nubes, imbres, ventique coguntur: quod & humidum, & caliginosum est,*

propter

d Ἔρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην.

e L. si est horum quatuor generũ ex aliquo, ex quibus.

f fort. ex terreno pr.

g fort. Accedit cur eo facil.

propter exhalationes terræ, quam regionem cùm superavit, animus, naturámq; sui similem contigit, & agnovit: junctus ex anima tenui, & ex ardore solis temperato, ignibus insistit, & finem altiùs se efferendi facit, cùm enim sui similem & levitatem; & calorem adeptus est, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem movetur, eáque ei demum naturalis est sedes, cùm ad sui simile penetravit, in quo nulla re egens aletur, & sustentabitur iisdem rebus, quibus astra sustentantur, & aluntur. cùmque corporis facibus inflammari soleamus ad omnes ferè cupiditates, eóque magis incendi, quòd iis æmulemur, qui ea habeant quæ nos habere cupiamus: profectò beati erimus, [h] *cùm, corporibus relictis, & cupiditatū, & æmulationum erimus expertes: quódque nunc facimus, cùm laxati curis sumus, ut spectare aliquid velimus, & visere, id multo tum faciemus liberiùs: totósque nos in contemplãdis rebus, perspiciendísque ponemus, propterea quód & naturâ* [i] *inest mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas veri videndi: & oræ ipsæ locorum illorum, quò pervenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerū celestium, eo majorem cognoscendi cupiditatem dabunt. hæc enim pulchritudo etiam in terris** [k] *patriam illam, & avitam (ut ait Theophrastus) philosophiam, cognitionis cupiditate incensam, excitavit. præcipuè verò fruentur ea, qui tum*

h fort. tum cum corp.

i L. in est in mentib. & ita v.c.

* 17.

k L. patritam illam.

etiam

etiam, cùm has terras incolentes, circumfusi erant caligine, tamen acie mentis dispicere cupiebant. etenim si nunc aliquid assequi se putant, qui ostium Ponti viderunt, & eas angustias, per quas penetravit ea,[l] *quæ est nominata*

[m] *Argo, quia Argivi in ea, delecti viri,*

Vecti, petebant pellem inauratã arietis: aut ii, qui Oceani freta illa viderunt,

Eurorам, Libyamq; rapax ubi dividit unda:

quod tandem spectaculũ fore putamus, cùm totam terram contueri licebit? ejusq; cùm situm, formam, circumscriptionem, tum & habitabiles regiones, & rursum omni cultu propter vim frigoris, aut coloris, vacantes? nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus. * *neque enim est ullus sensus in corpore, sed ut non solum physici docent, verùm etiam medici, qui ista aperta, & patefacta viderunt, viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares à sede animi perforatæ. itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua ut vi morbi impediti, apertis atq; integris & oculis, & auribus, nec videmus, nec audimus: ut facilè intelligi possit,*[n] *animum & videre, & audire, non eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi: quibus tamen sentire nihil queat mẽs, nisi id agat, & adsit. Quid quòd eadem mente res dissimillimas cõprehendimus, ut colorem, saporem, calorem, odorem, sonum? quæ nunquam quinque nuntiis animus cognosceret, nisi ad tum omnia referrentur,*

ut

l L. quæ est nominata Argo, quia Argivi in ea delecti viri. v.

m al. Argo, qua vecti Argivi delecti viri Petebant illam pellem inauratam arietis.

* 28.

n νοῦς ὁρᾷ, νοῦς ἀκούει.

o *ut idem omnium judex solus esset. Atque ea profectò tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cùm quò natura fert, liber animus pervenerit. nam nunc quidem, quamquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, callidissimo artificio natura fabricata est, tamẽ terrenis, concretisq́; corporibus sunt intersepta quodammodo. cùm autem nihil erit præter animum: nulla res objecta impediet, quo minùs percipiat, quale quidque sit. Quamvis copiosè hæc diceremus, si res postularet,* p *quàm multa, quàm varia spectacula animus in locis cœlestibus esset habiturus. quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum. qui naturæ cognitionem admirantur, ejusq́; inventori, & principi gratias exultantes agunt, eumque venerantur, ut deum. liberatos enim se per eum dicunt gravissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno, ac nocturno metu. quo terrore? quo metu? quæ est anus tam delira, quæ timeat ista, quæ vos videlicet, si physica non didicissetis, timeretis?*

o al. & is omnium judex solus esset.

p al. quam multa, quã varia quant. spectacula, &c.

q *Acherontia templa; alta Orci, pallida Leti, obnubila, obsita tenebris loca.*

Non pudet philosophum in eo gloriari, quòd hæc non timeat, & quod falsa esse cognoverit? ex quo intelligi potest, quàm acuti natura sint, qui hæc sine doctrina credituri fuerint. Præclarum autem nescio quid adepti sunt, r " *qui didicerunt, se, cùm tempus mortis venisset, to-*

q L. Acherusia t. al. Acheruntia templa.

r al. quod.

tas esse perituros quod ut ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile, aut gloriosum? nec tamen mihi sanè quidquam occurrit, cur non Pythagoræ sit, & Platonis vera sententia. ut enim rationem Plato nullam afferret, (vide, quid homini tribuam) ipsa authoritate me frangerit, tot autem rationes attulit, ut velle ceteris, sibi certè perswasisse videatur. sed plurimi contrà nituntur, animósque quasi capite damnatos, morte multant. neque alıud est quidquam, cur incredibilis his animorum videatur æternitas, nisi quòd nequeunt, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. Quasi verò intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: s ut, si jam possent in homine uno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurúsne in conspectum videatur animus: an tanta sit ejus tenuitas, ut fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant, animum sine corpore se intelligere posse. videbunt, quem in ipso corpore intelligant. mihi quidem naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multóque obscurior, qualis animus in corpore sit, tanquam t alienæ domui, quàm qualis, cùm exierit, & in liberum cœlũ, u" quasi in domum suam venerit. si enim quod nunquam vidimus, id quale sit intelligere non possumus, certè, & Deum ipsum, & divinum animum corpore liberatum, x cogitatione comple-

s L. aut, si jam possent.

t sic v. c. L. domũ.

u" al. quasi domum suã.

x v. c. cognitione.

plectã

*plecti non possumus, Dicæarchus quidem, & Aristoxenus, quia difficilis erat animi, quid, aut qualis esset intelligentia, nullum omninò animum esse dixerunt, est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: & nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat. non enim, credo, id præcipit, ut membra nostra, aut staturam, figuramve noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico, cùm igitur, Y nosce te, dicit, hoc dicit, nosce animũ tuum. nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum. ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te. hunc igitur nosse, nisi divinum esset, non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum, sic, * ut tributum Deo sit. z hoc est, seipsum posse cognoscere, Sed si, qualis sit animus, ipse animus nesciat: dic, quæso, ne esse quidem se sciet? ne moveri quidem se? ex quo illa a ratio nata est Platonis, quæ à Socrate est in Phædro explicata, à me autem posita est in 6. lib. de republica.*

Y γνῶθι σεαυτόν.

* 19

z hoc totũ, hoc est, seipsum posse cognoscere, delet L. ut alienum.

,, al. hoc ipsum.

Quod semper movetur, id b æternum est. quod autem motum affert alicui, quodq; ipsum agiatur aliunde, quando finem habet motus, vivendi quoq; finem habet necesse est. solum igitur quod seipsum movet, quia nunquã c deseritur à se, nunquam ne moveri quidem desinit. quin etiam ceteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium est movendi. principii autem nulla est origo nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest: nec enim esset id principium, quod gig-

a q.v.c. ratiocinatio est Pl.

b ἀθάνατον

c fort. desinitur.

neretur

gigneretur aliunde. quòd si nunquam oritur, nec occidit quidem unquam nam principium extinctum nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud *d* creabit: si quidem necesse est à principio, oriri omnia, ita fit, ut motus principium *e* ex eo fit, quod ipsum à se movetur. id autem nec nasci potest, nec mori: vel concidat omne cœlum, *f* omnisq; natura consistat necesse est: nec vim ullam *g* nãciscatur, *h* "qua primo impulsu moveatur. * Cùm *i* pateat igitur, æternũ id esse, quod seipsum moveat; quis est, qui hanc naturã animis esse tributã neget? inanimũ est enim omne, quod pulsu agitatur externo. quod autẽ est *k* animatũ, id motu cietur interiore, & suo. nã hæc est propria natura animi, atque vis; quæ si est una ex omnibus quæ seipsam semper moveat, neq; nata certè est, & æterna est.

d fort. recreabit.
e fort. id sit.
f fort. omnisque terra, & consistant.
g fort. nanciscantur, qua primo impulsa moveantur.
h " al. qua ut a primo.
* 20.
i L. pareat igit.
k q. v. c. animal.

Licet concurrant plebeii omnes philosophi, (sic enim ii, qui à Platone, & Socrate, & ab illa familia dissident, appellandi videntur) non modò nihil unquam tam eleganter explicabunt; sed ne hoc quidem ipsum quàm subtiliter conclusum sit, intelligent. Sentit igitur animus se moveri: quod cùm sentit, illud una sentit, se vi sua, non aliena moveri: nec accidere posse, ut ipse unquam à se deseratur. ex quo efficitur æternitas: nisi quid habes ad hæc. A. Ego verò facilè sum passus, ne in mentem quidem mihi aliquid contrà venire: ita isti faveo sententiæ. M. quid illa tandem? num leviora censes, quæ declarant inesse animis hominum divina quædam? quæ si cernerem, quemadmodum nasci possent, etiam, quemadmodum interirent, viderem. * 21. *nam sanguinem, bilẽ, pituitam, ossa, nervos, venas, omnem denique membrorum, & totius*

totius corporis figuram videor posse dicere, unde concreta, & quo modo [l] facta sint.* per animum ipsum, si nihil esset in eo, nisi id, ut per eũ viveremus, tam natura putarem hominis vitã sustentari, quàm vitis, quàm arboris. hæc enim etiam dicimus vivere. item si nihil haberet animus hominis, nisi ut appeteret, aut refugeret, id quoque esset ei commune cum bestiis. habet primùm memoriam, & eam infinitam, rerum innumerabilium, quam quidem Plato [m] recordationem esse vult superioris vitæ. nam in illo libro, qui inscribitur Memnon, pusionẽ quendam Socrates interrogat quædam geometrica de dimensione quadrati. ad ea sic ille [n] respondit, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes sunt, ut gradatim respondens eò perveniat, [o] quasi geometrica didicisset. ex quo effici vult Socrates, ut discere, nihil aliud sit, quàm recordari quem locum multo etiam accuratiùs explicat. in eo sermone, quem habuit eo ipso die, quo excessit è vita: docet enim, quemvis, qui omnium rerum rudis esse videatur, benè interroganti respondentem, declarare, se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere: nec verò fieri ullo modo posse, ut à pueris tot rerum, atque tantarum insitas, & quasi consignatas in animis notiones, quas ἐννοίας vocant, haberemus; nisi animus, [p] antequàm corpus intrasset, in rerum cognitione viguisset. cumq; nihil esset, ut omnibus locis à Platone disseritur, (nihil enim

l fort. facta sint. Animo ipso, sin. *22.

m ἀναμνησιν.

n fort. respondet.

o fort. quo si geometr.

p L. antequã in corpus intrasset, rerum cognit.

enim ille putat esse quod oriatur & intereat, idque solum esse, quod semper tale sit, qualem ideam appellat ille, nos speciem) non potuit animus hæc in corpore inclusus [q] *agnoscere, cognita attulit. Ex quo tam multarũ rerum cognitionis admiratio tollitur: neque ea planè videt animus: cùm tàm reptẽe in tam insolitum, támque perturbatum domicilium immigravit, sed cùm se collegit, atque recreavit, tum agnoscit ea reminiscendo. ita nihil aliud est discere, nisi recordari. ego autem majore etiam quodam modo memoriam admiror. quid est enim illud, quo meminimus? aut quam habet vim?* [r] *aut unde naturam? non quæro quanta memoria Simonides fuisse dicatur;* [s] *quanta Theodectes; quanta is, qui à Pyrrho legatus ad senatum est missus, Cyneas, quanta nuper* [t] *Carneades, quãta, qui modò fuit, Sceptius Metrodorus; quanta noster Hortensius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maximè, qui in aliquo majore studio, & arte versantur: quorum quanta mens sit, difficile est existimare: ita multa meminerunt. Quorsum igitur hæc spectat oratio? quæ sit illa vis, & unde sit, intelligendum puto. non est certè nec cordis, nec sanguinis nec cerebri, nec atomorum. anima sit animus,* [u] *ignisve, nescio: nec me pudet, ut istos, fateri nescire quod nesciam. Illud si ulla alia de re obscura affirmare possem, sive anima, sive ignis sit animus, eum jurarem esse divinum.*

q fort. cognoscere.

r fort. aut unde naturã?

s L. quanta Themistocles. quanta is, q.

t L. Carmadas, & ita v. c.

u L. ignisne.

Quid

x Quid enim, obsecro te, * terráne tibi, aut hoc nebuloso, & caliginoso cœlo, aut sata, aut concreta videtur tanta vis memoriæ? si, quid sit hoc, non vides: at, quale sit, vides. si ne id quidem: at, quantum sit, profectò vides. quid igitur? utrum y capacitatem aliquam in animo putamus esse, quo, tanquam in aliquod vas, ea, quæ meminimus, infundantur? adsurdum id quidem; qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omnino capacitas? an imprimi quasi ceram, animum putamus, & memoriam esse signatarum rerum in mente vestigia? quæ possum verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ porrò tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere? z Quid illa vis, quæ tandem est, quæ investigat occulta, quæ inventio, atque excogitatio dicitur? ex hácne tibi terrenā, mortaliq; natura, & caduca concreta ea videtur? a aut qui primus, quod summæ sapientiæ Pythagoræ visum est, omnibus rebus imposuit nomina? b aut qui dissipatos homines congregavit, & ad societatem vitæ convocavit? c aut qui sonos vocis, qui infiniti videbātur, paucis literarum notis terminavit? d aut qui errantium stellarum cursus, progressiones, e institutiones notavit? omnes magni: etiam superiores, qui fruges, qui vestitum, qui tecta, qui cultum vitæ, qui præsidia contra feras invenerunt: à quibus mansuefacti, & exculti, à necessariis

x L. Quid enim? obsecro te, t.

y fort. capacitatem aliquam animum put.

z L. quid? illa vis, quæ tandem est. q. al. Quid illa vis? quæ tandem est? quæ, &c.

a L. aut quis primus &c. et ita v. c.

b L. aut quis

c L aut quis

d L. aut quis

e L. institutiones nor.

artificiis ad elegantiora deflexímus. nam & auribus f oblectatio magna ex parte est inventa & temperata varietate, & natura sonorum: & astra suspeximus, g tum ea, quæ sunt infixa certis locis, tum illa non re, sed vocabulo errantia. quorum conversiones, omnesq́ motus h qui animus vidit, is docuit, similem animum suum ejus esse, qui ea fabricatus in cœlo esset. nam cùm Archimedes lunæ, solis, quinq́ errantium motus in sphæram illigavit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificavit Platonis Deus, ut tarditate, & celeritate dissimillimos motus una regeret conversio. Quod si i in hoc mundo fieri sine Deo non potest, ne in sphæra quidem eosdem motus Archimedes sine divino ingenio potuisset imitari. Mihi verò ne hæc quidem notiora, & illustriora carere vi divina videntur. ut ego aut poëtam grave, plenumq́ carmen sine cœlesti aliquo mentis instinctu putem fundere, aut eloquentiam sine quadam vi majore fluere, abundantem sonanbus verbis, uberibusq́ sententiis. Philosophia verò, omnium mater artium, quid est aliud, nisi, ut Plato ait, donum, ut ego, inventum deorum? hæc nos primùm ad illorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinemq́ animi erudivit: eademq́ ab animo, tanquam ab oculis, caliginem k dispulit, ut omnia supera, infera, prima, ultima, media viderimus:

f q.v.c. oblectatio magnã partem est inventa, temp.
g al. cum ea.
h fort. qui animo vidit.
i al. hoc in.
k sic pleriq; v.c. q. al. depulit. et ita L. a. expedit

prorsus

prorsus hæc divina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas, quid est enim memoria rerum, & verborum? quid porrò inventio? profectò id, quo [l] *nec in Deo quidquam majus intelligi potest. non enim ambrosia deos, aut nectare, aut* [m] *inventute, pocula ministrante, lætari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymedem à diis raptum ait propter formam, ut Iovi pocula ministraret, non justa causa, cur Laomedonti tanta fieret injuria. fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebas divina mallem ad nos, quæ autem divina? vigere, sapere, invenire, meminisse.* [n] *Ergo animus, qui, ut ego dico, divinus, ut Euripides audet dicere, Deus est. & quidem si deus, aut anima, aut ignis est, idem est animus hominis. nam ut illa natura cœlestis & terra vacat, & humore: sic utriusque harum rerum humanus animus est expers. sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele* [o] *inducta: primùm hæc & deorũ est, & animorum. Hanc nos sententiam secuti, his ipsis verbis in consolatione hæc expressimus.*

[l] al. ne in Deo quidẽ quidquam.

[m] L. juventate.

[n] L. Ergo animus, ut ego dico, divinus est: ut Euripides audet dicere Deus, &c.

[o] L. inducta primũ hæc &c.

Animorum nulla in terris origio inveniri potest: nihil enim est in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum esse videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura provideat, & complecti possit præsentia; quæ sola divina sunt. nec invenietur vnquam, unde ad hominem venire possint, nisi à Deo. singularis est igitur quædam natura, atque vis animi, sejuncta ab his usitatis,

cis, notísque naturis. Ita quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cœleste & divinum est, ob eámque rem æternum sit necesse est. Nec verò Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, & movens, ipsáque prædita motu sempiterno.

Hoc è genere, atque eádem è natura est humana mens. Vbi igitur, aut qualis est ista mens? vbi tua, aut qualis? potésne dicere? an, si omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere vellem, ne iis quidem, quæ habeo, mihi per te uti licebit? non valet tantum animus, ut sese ipse videat. at, ut oculus, sic animus sese non videns, alia cernit. non videt autem, quod minimum est, formam suam, fortasse: quamquam id quoque: sed relinquamus: vim certe, sagacitatem, memoriam, motum, celeritatem videt. hæc magna, hæc divina, hæc sempiterna sunt. qua facie quidem sit, aut ubi habitet, ne quærendum quidem est. ut, cùm videmus speciem primùm, candorémque cœli, deinde conversionis celeritatẽ tantam, quantam cogitare non possumus: tum vicissitudines dierum, atque noctium, commutationésque temporum p *quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum aptas, eorúmque omnium moderatorem & ducem solem, lunamq; accretione,* q *& diminutione luminis, quasi fastorum notantem, & significantem dies, tum in eodem orbe in* XII. *partes distribu-*

p al. quadripertitas.

q L: et deminutione:

distributo, quinque stellas ferri, eosdem cursus constantissimè servantes, disparibus inter se motibus. nocturnámque cœli formam undique sideribus, ornatam: tum globum terræ eminentem è mari. fixum in medio mundi universi loco, duabus oris distantibus habitabilem, & cultum: quarum altera, quam nos incolimus [r] *sub axe posita ad stellas septem, unde (ves: Horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur nialtera australis, ignota nobis, quam vocant Græci* ἀντάζονα *ceteras partes incultas, quòd aut frigore regeant, aut urantur calore: hîc autem, ubi habitamus, non intermittit suo tempore*

r "Suis.

Cœlum nitescere, arbores frondescere,
Vites lætificæ pampinis pubescere,
Rami [s] *baccarum ubertate* [t] *incurvescere,*
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fontes scatere, herbis prata convestirier:

s L. bacarum
t L. incurviscere, et ita Nonius.

tum, multitudinē pecudum partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad corpora vestienda: hominémque ipsum quasi contemplatorem cœli ac deorum, ipsorúmque cultorem: atque hominis utilitati agros omnes, & maria parentia. Hæc igitur, & alia innumerabilia cùm cernimus, possumúsne dubitare, quin his præsit aliquis vel effector, si hæc nata sunt, ut Platoni videtur: vel, si semper fuerint, ut Aristoteli placet, moderator tanti operis, & muneris? sic mentem

*hominis, quamvis eam non videas, ut Deum non vides: tamen ut Deum agnoſcis ex operibus ejus, ſic ex memoria rerum, & inventione, & celeritate motus, omniq; pulchritudine virtutis, u vim divinam mentis agnoſcito. In quo igitur loco eſt? credo equidem in capite: & cur credam, x afferre poſſum: ſed de hoc aliàs: nunc y ubi ſit animus, certè quidem in te eſt: Quæ eſt ei natura? Propria puto, & ſua. ſed fac igneam, fac ſpirabilem: nihil ad id, de quo agimus. illud modò videto, ut Deum noris, & ſi ejus ignores & locum, & faciem: ſic animum tibi tuum notum eſſe oportere, etiam ſi ejus ignores & locum, & formam. in animi autem cognitione dubitare non poſſumus, niſi planè in phyſicis, plumbei ſumus, quin nihil ſit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cum ita ſit, certè nec ſecerni, nec dividi, nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt: nec interire igitur. eſt enim interitus quaſi diſceſſus, & ſecretio, ac * z direptus earum partium, quæ ante interitum a junctione aliqua tenebantur. his, & talibus adductus Socrates, nec patronũ quæſivit ad judicium capitis, nec judicibus ſupplex fuit: adhibuitq; liberam cõtumaciam à magnitudine animi ductam, non à ſuperbia, & ſupremo vitæ die de hoc ipſo multa diſſeruit, & paucis antè diebus, cùm facilè poſſet educi è cuſtodia noluit: b & cùm pænè in manu jam mortiferũ illud teneret poculum.*

u L. vim divinæ mentis agnoſcito.

x al. multa afferre poſſum: al. rationem afferre poſſ.

y L. ubi ubi ſit.

* 24.

z L. diremtus earum p.

a fort. vinctione aliqua.

b v.c. et pæne in manu jam mortiferum illud tenens poculum.

lum, locutus ita est, ut non ad mortẽ trudi, ve-
rùm in cœlũ videretur ascendere. ita enim cen-
sebat, itáque disseruit: duas esse vias, duplicés-
que cursus animorum è corpore excedentium.
nam qui se humanis vitiis contaminassent, &
se totos libidinibus c dedissent, quibus cæcati ve- c sic tres v.c
lut domesticis vitiis, atq; flagitiis, se d inqui- al. dedidis-
nassent, vel in repub. violanda fraudes inexpi- sent.
abiles concepissent, iis devium quoddam iter es- d v.c. inqui-
se, seclusum à concilio deorũ. qui autem se in- navissent.
tegros castosq; e servavissent, quibusq; fuisset e v.c. servas-
minima cùm corporibus contagio, seséque ab sent.
his semper sevocassent, esséntque in corporibus
humanis vitam imitati deorum: his ad illos, à
quibus essent profecti, reditum facilem patêre.
itaque commemorat, f ut cygni, qui non sine f L. ut cyc-
causa Apollini dicati sunt, sed quòd ab eo divi- nis qui.
nationem habere videantur, quæ providentes
quid in morte boni sit, cum cantu & voluptate *25.
moriantur: sic omnibus & bonis, & doctis esse g L. qui a-
faciendum. nec verò de hoc quisquam dubita- cribus ocu-
re posset, nisi idem nobis accideret, diligenter de lis d.
animo cogitantibus, quod iis sæpe usu venit, h v.c. se ipsa
* g qui acriter oculis deficientem solem intue- intuens.
rentur, ut adspectum omnino amitterent: sic i" al. amit-
mentis acies h se ipsam intuens, nonnunquam tio.
habescit: ob eámque causam contemplandi di- *26.
ligentiam i" amittimus. Itaque dubitans, cir- k L. tanquã
cumspectans, hæsitans, * multa adversa rever- in rate, in
tens, k tanquam ratis in mari immenso, nostra mari immẽ-
so, nostra vehitur ra-
tio.

vehitur oratio. Sed hæc & vitera, & à Græcis, Cato autem ſic abijt è vita, ut cauſam moriendi nactum ſe eſſe gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis Deus. injuſſu hinc nos ſuo demigrare. cùm verò cauſam juſtam Deus ipſe dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, ſæpe multis: næ ille medius fidiùs, vir ſapiens, lætus ex his tenebris in lucem illam exceſſerit: nec tamen illa[l] *vincula carceris ruperit, leges enim vetant. ſed tanquam à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic a Deo evocatus, atq; emiſſus, exierit. tota enim philoſophorum vita, ut ait idem,*[m] *commentatio mortis eſt. nam quid aliud agimus, cùm à voluptate, id eſt, à corpore, cùm à re familiari, quæ eſt miniſtra & famula corporis, cùm à Repub. cùm à negotio omni ſe vocamus animum? quid, inquam, tum agimus, niſi animum ad ſeipſum*[n] *advocamus, ſecum eſſe cogimus, maximeq; à corpore abducimus? ſecernere autem à corpore animum,* *[o] *nec quidquam aliud eſt, quàm emori diſcere. quare hoc commentemur, mihi crede, diſiungamuſq; nos a corporibus, id eſt, cõſueſcamus mori, hoc &, dum erimus in terris,*[p] *erit illi cœleſti vitæ ſimile: &, cùm illuc ex his*[q] *vinculis emiſſi feremur, minùs tardabitur curſus animorum: nam qui in compedibus corporis ſemper fuerunt, etiam cùm ſoluti ſunt, tardiùs ingrediuntur, ut ij, qui ferro vincti multos annos fuerũt. quò cùm venerimus tũ deniq; vivemus,*

nam

[l] v. c. vincla.

[m] μελέτη θανάτου.

[n] v. c. avocamus.

*27.

[o] al. nil quidquam aliud eſt, al. nequidquam aliud eſt.

[p] v. c. illi erit cœl.

[q] v. c. vinclis

nam hæc quidẽ vita mors est: quã lamẽtari possem, si liberit. A. Satis tu quidẽ in consolatione es lamẽtatus: quam cùm lego, nihil malo, quàm has res relinquere, his verò modò auditis, multo magis. M. Veniet tempus, & quidẽ celeriter, * r & sive retardabis, sive properabis. volat enim ætas. tantũ autẽ abest ab eo, ut malũ mors sit, quod tibi dudũ videbatur, ut virear, ne homini nihil sit nõ malũ aliud certè, sed nihil bonum aliud potius: siquidẽ vel dij ipsi, vel cum dijs futuri sumus. A. Quid refert? adsunt enim, qui hæc non probent. M. Ego autem s nũquam ita te in hoc sermone dimittam ulla uti ratione, ut mors tibi videri malũ possit. A. Quî potest, cùm ista cognoverim? M. Quî possit, rogas? catervæ veniunt contrà dicentium, non solùm Epicureorum, quos equidẽ non despicio, sed nescio quo modo doctissimus quisque t contemnit: acerrimè autem, deliciæ meæ, Dicæarchus contra hanc immortalitatem disseruit. is enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quòd Mitylenis sermo habetur, in quibus vult efficere, animos esse mortales. Stoici autem usuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos, semper negant. num vis igitur audire, cur, etiam si ita sit, mors tamen non sit in malis? A. ut videtur: sed me nemo de immortalitate depellet. M. Laudo id quidem: etsi nihil nimis oportet confidere. movemur enim sæpe aliquo acutè concluso: labamus,

* 28.

r L. et sive retractabis.

s L. nunquã te ita ex hoc sermone dimittam, ulla uti rationi mors tibi v.

t a. q. v. c. verbum, cõtemnit, abest.

u al. labamus mutamusq; sententiam. clariorib. etiam in reb. in est aliqua obscuritas.

[u] *labamus, mutamusq́ sententiam clarioribus etiam in rebus. in his est enim aliqua obscuritas. id igitur si acciderit, simus armati. A. Sanè quidem: sed, ne accidat, providebo. M. numquid igitur est causæ, quin amicos nostros Stoicos dimittamus, eos dico, qui aiunt animos manere, è corpore cùm excesserint, sed non semper? A. Istos verò: qui, quod tota in hac causa difficillimũ est, suscipiant, posse animum manere corpore vacantẽ: illud autem, quod non modò facile ad credẽdũ est, sed eo cõcesso quod volunt, cõsequens, id certè nõ dant, ut, cùm diu permanserit, ne intereat. M. Bene reprehendis: & se isto modo res habet. Credamus igitur Panætio, à Platone suo,* [x]" *dissentienti, quẽ enim omnibus locis divinum, quẽ sapientissimũ, quem sanctissimũ, quem Homerum philosophorum appellat, hujus hanc unam sententiam de immortalitate animorum non probat. vult enim, quod nemo negat, quidquid natum sit, interire: nasci autem animos, quod declarat eorum similitudo, qui procreantur: quæ etiam in ingeniis, non solùm in corporibus appareat. alteram autem affert rationem: nihil esse, quod doleat, quin id ægrum esse quoq́ possit: quod autem in morbum cadat, id etiam interiturum: dolere autem animos: ergo etiam interire. Hæc refelli possunt. sunt enim ignorantis, cùm de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido m tu semper vacet, non de partibus iis, in quibus ægritudines,*

x" dissentienti?

nes,

nes, iræ, libidinésque versentur: quas is, contra quem hæc [y] dicantur, semotas à mente, & disclusas putat. Nam similitudo magis appâret in bestiis: quarum animi sunt rationis expertes. hominum [z] autem similitudo incorporum figura magis exstat: & ipsi animi magni refert quali in corpore locati sint. multa enim è corpore exsistunt, quæ acuant mentem: multa, quæ obtundant. Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse: ut ego me tardiorem esse non molestè feram. enumerat multos: idq; quasi constet, rationem, cur ita fiat, affert. Quod si tanta vis est ad habitum mentis in iis, quæ gignuntur in corpore: [a] ea sunt autē, quæcunque sunt, quæ similitudinem faciant: * nihil necessitatis affert, [b] cur nascatur animi similitudo. omitto similitudines. vellem adesse posset Panætius. vixit cum Africano, quærerem ex eo cujus suorum similis fuisset Africani fratris nepos, [c] facie vel patris: vitâ, omnium perditorum ita similis, ut esset facilè [d] deterrimus. cujus etiam similis, P. Crassi, & sapientis, & eloquentis hominis, nepos, multorūmque aliorum virorum clarorum, quos nihil attinet nominare, nepotes, & filii. Sed quid agimus? oblitine sumus, hoc nunc nobis esse propositum, cùm satis de æternitate dixissemus, ne si interirent quidem animi, quidquam mali esse in morte? A. Ego verò memineram: sed te de æternitate dicentem [e] aberrare proposito facilè pa-

y al. dicuntur.
* 29.
z fort. item.
a al. ea autē sunt.
* 30.
b L. Cur nascantur animi similitudo.
c fort. facie, patris.
d L. teterrimus.
e L. aberrare à proposito.

tiebar

tiebar. M. Video te alta spectare, & velle in cœlum migrare, spero fore, ut contingat id nobis sed fac, ut isti volunt, animos non remanere post mortem. video nos, si ita sit, privari spe beatioris vitæ. mali verò quid affert ista sententia? fac, animũ sic interire, ut corpus. num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in corpore est? nemo id quidem dicit: etsi Democritum insimulat Epicurus: Democritici negant. ne in animo quidem igitur sensus remanet. ipse enim nusquam est. f ubi igitur malum est, quoniam nihil tertium? g an, quoniam ipse animi discessus à corpore, non sit sine dolore? ut credam ita esse: quàm est id exiguum? & falsum esse arbitror: & fit plerumque sine sensu: nonnunquam etiam cum voluptate: totúmque hoc leve est, qualecumque est. fit enim ad punctum temporis. illud angit, vel potiùs excruciat, discessus ab omnibus ijs, quæ sunt bona in vita. Vide, ne à malis dici veriùs possit. quid ego nunc lugeam vitam hominum? verè & jure possum. sed quid necesse est, cùm id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, vitam etiam efficere deplorando miseriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, consolati sumus. à malis igitur mors abducit, non à bonis, verum si querimus. h Hoc quidem à Cirenaico Hegesia sic copiosè disputatur, ut is à rege Ptolomæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quod multi, his auditis

f L. ubi igitur malum est? quoniã nihil tertiũ est, an, et ita v. c.

g fort. an ipse animi discess. &c.

h v. c. Et quidem hoc a Cyrenaico Hegesia sic cop.

ditis, mortem sibi ipsi [i] concisserent. Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est: quem ait, cùm nihil ei accidisset adversi, è muro se in mare abjecisse, lecto Platonis libro. ejus autem, quem dixi, Hegesiæ liber est, ἀποκαρτερῶν, quòd [k] à vita quidam per inediam discedens, revocatur ab amicis: quibus respondens, vitæ humanæ enumerat incommoda. possem id facere, & si minùs, quàm ille, qui omnino vivere expedire nemini putat. [l] omitto alios. etiámne nobis expedit, qui & domesticis, & forensibus solatiis, ornamẽtisq́; privati, certè, si antè occidissemus, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset? Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullũ à fortuna vulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filiis: at quinquaginta Priamus: [n] è quibus decem, & séptem justa uxore natis: in utroque eandem habuit fortuna potestatem: sed usa in altero est. Metellum enim multi filii, filiæ, nepotes, neptes in rogum imposuerunt: Priamum autem, tanta progenie orbatum, cùm in aram confugisset, hostilis manus interemit. Hic si vivis filiis, incolumi regno occidisset:

[o] Adstante ope barbarica,
Tectis cælatis laqueatis,

utrùm tandem à bonis, an à malis discessisset? tũ profectò videretur à bonis. At certè ei meliùs evenisset, nec tam flebiliter illa canerentur,

Hæc omnia vidi inflammari,

Priamo

i L. concis-cerent, et ita o. v. c.

k L. è vita.

l v. c. mitto alios.

m L. etiamne nobis expedit? qui et dom. et for. solat. orn. q. pr. certe, si ante occ. mors n. à mal non à b. abstraxisset.

n L è quibus decem et septem justa uxore nati. al. è quibus septemdecim justa ux. n.

o fort. stante ope barb.

Priamo vi vitam evitari,
Iovis aram sanguine turpari.

p L. Quasi vero ista vi quidquam tum pot.

*[p] Quasi verò ista, vel quidquam tum potuerit ei meliùs accidere. quòd si antè occidisset, tamen eventum omnino amisisset: hoc autem tempore sensum malorum amisit. Pompeio nostro familiari, cùm graviter ægrotaret Neapoli, meliùs est factum, coronati Neapolitani fuerunt: nimirum etiam Puteolani vulgò ex oppidis * [q] publicè gratulabantur. Ineptum sanè negotium, & Græculum: sed tamen fortunatum. Vtrùm igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? Certè à miseris. non enim cùm socero bellum gessisset, non imperatus arma sumpsisset: non domũ reliquisset: non ex Italia fugisset: non, exercitu amisso, nudus, in servorum ferrum, & manus incidisset; non liberi defleti: non fortunæ omnes à victoribus [r] possiderentur. qui, si mortem tum obisset, in amplissimis fortunis occidisset: is propagatione vitæ quot, quantas, quam incredibiles hausit calamitates? Hæc morte effugiuntur, etiam si non evenerit, tamen quia possunt evenire, sed homines ea sibi accidere posse non cogitant. Metelli sperat sibi quisque fortunam: proinde quasi [s] aut plures fortunati sint, quàm infelices, aut certi quidquam sit in rebus humanis, aut sperare sit prudentius, quàm timere. Sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines morte privari: ergo etiam carere mortuos*

* 32.

q L. publice ei gratulabantur.

r al. possessæ essent.

s al. aut plures sint felices quam infelices.

vitæ

vitæ commodis, idq́ʒ esse miserum. certè ita dicant necesse est. An potest is, qui non est, re ulla carere? [t] triste enim est nomen ipsum carendi, quia [u] subijcitur hæc vis: habuit, non habet: desiderat, requiret, indiget. opinor hæc incommoda sunt carentis. caret oculis, odiosa cæcitas. liberis, orbitas. valet hoc in vivis: mortuorum autem [x] non vitæ modò commodis, sed ne vitam quidem ipsa quisquam caret. de mortuis loquor, qui nulli sunt. nos qui sumus, [y] num aut si * cornibus caremus, [z] aut pennis, * [a] sit qui id desideret? certè nemo. quid ita? quia. cùm id non habeas, quod tibi nec usu, nec naturâ aptum sit, non careas, etiam si sentias te non habere. Hoc premendum etiam atque etiam est argumentum, confirmato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quin tantus interitus in morte sit, ut ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. hoc igitur probè stabilito, & fixo, illud excutiendum est, ut sciatur, quid sit carere, ne relinquatur aliquid erroris in verbo CARERE igitur hoc significat, egere eo, quod habere velis. inest enim velle in arendo, * nisi cùm sic, tanquam [b] in febri, dicitur, alia quadam notione verbi. dicitur enim alio modo etiam carere, cùm aliquid non habeas, & non habere te sentias, etiam si id facilè patiare. [c] carere, enim malo, id non dicitur " non enim esset dolendum. dicitur illud bono carere quod est malum. sed ne vivus quidem bono caret

t v.c. triste est enim nomen.
u v.c. subiicitur.
x v.c. non modo vitæ comm.
y al. num et si cornibus.
*al. num aut cornibus.
z v.c. aut pinnis.
*34.
a L. sit qui dixerit? et ita v.c.

*34.
b v.c. in febre.

c fort. carere malo antē, non dicitur.
" nec enim.

d v.c. si non eo indiget.

ret, [d] *si eo non indiget: sed in vivo intelligi tamen potest, regno carere: dici hoc in te satis subtiliter non potest: posset in Tarquinio, cùm regno esset expulsus. at in mortuo ne intelligi quidem potest. carere enim, sentientis est: nec sensus in mortuo est: ne carere quidem igitur in mortuo est. quanquam quid opus est in hoc philosophari, cùm rem non magnopere* [e] *egere philosophia videamus? Quoties nō modò ductores nostri, sed universi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? quæ quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prœlio concidisset: non cùm Latinis decertans pater Decius, cùm Etruscis filius, etiam cùm Pyrrho nepos, se hostium telis objecissent: non uno bello pro patria cadentes* [f] *Scipiones Hispania vidisset,* [g] *Paullum Æmilium Cannæ, Venusia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. num quis horum miser hodie? ne tum quidem post spiritum extremum: nec enim potest esse miser quisquam sensu perempto.* [i] *At ipsum odiosum est, sine sensu esse. Odiosum, si id esset carere. cùm verò perspicuum sit, nihil posse in eo esse, qui ipsum nō sit: quid potest esse in eo odiosum,** [k] *qui careat, nec sentiat? quanquam hoc quidem nimis sæpe.* [l] *sed eò, quòd in hoc in est omnis animi contractio, ex metu mortis. qui enim satis videret, id quod est luce clarius, animo, & corpore consumpto, totoq; animante*

e v.c. philosophia egere videamus? et ita L.

f fort. duos Scipiones.

g al. Paullū, et. Geminū Cannæ.

h v.c. nec enim miser potest quisquam esse, sensu p. et ita L.

i q.v.c. At ipsum odios.

* 35.

k o. v. c. qui nec careat. s. et ita L.

l fort. sed id eo quod.

mante deleto, & facto interitu universo, illud animal, quod fuerit, factum esse nihil, is planè perspiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & regem Agamemnonem, nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc civile bellum, quàm ego illo vivo fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doloret, si hæc post trecentos, & quinquaginta ferè annos eventura putaret, & ego doleam, si ad decem[m] *millia annorum gentem aliquam*[n] *vrbem nostram potituram putem? quia tanta caritas patriæ est, vt eam non sensu nostro, sed saluto ipsius metiamur. Itaque non deterret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidio imminet, propter brevitatem vitæ nunquam longè potest abesse, quo minùs in omne tempus reipub. suìsque consolat, & posteritatem ipsam, cujus sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum iudicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam sensurus non sit, sed virtutis, quam necessariò gloria, etiam si tu id non agas, consequatur. natura verò sic se habet, vt, que modo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors, quæ vt nihil pertinuit ad nos ante ortum; sic nihil post mortem pertinebit. in quo quid potest esse mali, cùm mors nec ad vivos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, alteros non attingit, quam qui leviorem faciunt, somni simillimã volunt esse:*

m v. c. milia
n al. vrbe nostra pot.

quaſi verò quiſquam ita nonaginta annos velit vivere, vt, cùm ſexaginta confecerit, reliquos dormiat;[o] *ne ſues quidem id velint,*[p] *non modò ipſe. Endymion verò, ſi fabulas audire volumus,*[q] *neſcio quando in Latmo obdormivit,*[r] *qui eſt mons Cariæ nondum, opinor,*[s] *experrectus. num igitur eum curare cenſes, cùm Luna laboret, à qua conſopitus putatur, vt eum dormientem oſcularetur? quid curet autem, qui ne ſentit quidem? habes ſomnum imaginẽ mortis, eámque quotidie induis. Et dubitas, quin ſenſus in morte nullus ſit, cùm in ejus ſimulachro videas eſſe nullum ſenſum? Pellantur ergo iſtæ ineptiæ pæne aniles, ante tempus mori, miſerum eſſe. quod tandem tempus? naturæ ne? At ea quidem dedit vſuram vitæ tanquam pecuniæ, nulla præſtituta die, Quid eſt igitur, quòd querare, ſi repetit cùm vult? ea enim conditione acceperas, Iidem, ſi puer parvus occidit,* * *æquo animo ferendum putant: ſi verò in cunis, ne querendum quidem. Atqui ab hoc acerbiùs exigit natura, quod dederat. Non dum guſtaverat, inquiunt, vitæ ſuavitatem: hic autem iam ſperabat magna: quibus frui cœperat. At id quidem ipſum in ceteris rebus melius putatur, aliquam partem, quàm nullam attingere. cur in vita ſecus?*[t] *Quanquam non malè ait Callimachus, multo ſæpius lacrymaſſe Priamum, quàm Troilum. eorum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur.*

cur

[o] L. ne ſues quidam id velint. Endymion vero, &c.
[p] hoc totum non modo ipſe, non comparet in v.c. nec agnoſcio L.
[q] al qui neſcie q
[r] al. qui eſt mõs Cariæ, nondũ. &c.
[s] v.c. eſt experrectus, & ita L.
* 37.
[t] fort. Quãquam non malè Callimachus multo ſæp.

tur? * nam, reor, u non illis, si vita longior daretur, posset esse jucundior. nihil est enim profectò homini prudentia dulcius, quam, ut cetera auferat, affert certè senectus. Quæ verò ætas longa est? aut quid omnino homini longum? nónne modò pueros, modò adolescentes, in cursu à tergo insequens, nec opinantes assecuta est senectus? sed quia ultrà nihil habemus, hoc longum dicimus. omnia ista, perinde ut cuique data sunt, x pro rata parte aut longa, aut brevia dicuntur. Apud Hypanim fluvium, qui ab Europæ parte in pontum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ unum diem vivant. Ex his igitur, hora octava quæ mortua est, provecta ætate mortua est: quæ verò occidente sole, decrepita: eo magis, si etiam solstitiali die. confer nostram longissimam ætatem cum æternitate, in eádem propemodum brevitate, qua illæ bestiolæ, reperiemur. Contemnamus igitur omnes ineptias: quod enim levius huic levitati nomen imponam? totámque vim benè vivendi in animi robore, ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemptione, ac dispicientia, & in omni virtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus mollissimis effeminamur, ut, si antè mors adventet, quam Chaldæorum promissa consecuti sumus, spoliati magnis quibusdam bonis, illusi, destitutique videamur. Quòd si expectando, & desiderãdo pẽdemus animis, cruciamus, angimur:

*38.

u L. non ullis si vita long. forte nullis sit.

x L. pro rata parte ita aut longa, &c. ita v. c.

y v.c. pro di. imm.

*39.

z L. quã illud iter jucundum esse debet. quo conf. & ita v. c.

*40.

a L. obduxisset: & ita o. v. c.

b προπίνω τοῦτο τῷ καλῷ Κριτίᾳ. Xenoph Κριτίᾳ τοῦτ' ἔστω τῷ καλῷ.

c ἢ χρὴ τὰ λεγόμενα, μεταβολὴ τις τυγχάνει οὖσα τῆς ψυχῆς τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον

d δαιμόνιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος.

y *prob dii immortales,* *z *quàm optabiliter iter illud ineundem est, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla sollicitudo futura sit! quàm me delectat Theramines, quamque elato animo est! etsi enim flemus, cùm legimus, tamen non miserabiliter vir clarus emoritur. qui cùm coniectus in carcerem triginta iussu tyrannorum,* * *venenum vt sitiens* a *obbibisset, reliquum sic è pocula eiecit, vt id resonaret. quo sonitu reddito, ridens,* b Propino, *inquit,* hoc pulchro Critiæ, *qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in conviniis solent nominare, cui poculum traditturi sint. Lusit vir egregius extremo spiritu, cùm iam præcordiis conceptam mortem contineret: veréq; ei, qui venenum præbuerat, mortem est eam auguratus, quæ brevi consecuta est. Quis hanc animi maximi æquitatem in ipsa morte laudaret, si mortem, malum iudicaret? Vadit in eundem carcerem, atque in eundem paucis post annis scyphum Socrates, eodem scelere iudicum, quo tyrannorum, Theramenes, quæ est igitur eius oratio, quæ facit eum Plato vsum apud iudices, jam morte multatũ?*

Magna me, *inquit*, spes tenet, iudices, bene mihi evenire quòd mittur ad mortem, necesse est enim, sit alterum de duobus; vt aut sensus omnino mors omnes auferat, c aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. quamobrem, sive sensus extinguitur mórsq; ei somno similis est qui nonnunquam, etiam sine visis somniorum placarissimam quietem affert: dii boni, *d* quid lucri est emori? aut quam multi dies

reperiri

repiriri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis? quis me beatior? sin vera sunt quæ dicuntur, migrationem esse, mortem, in eas oras, quas, qui è vita excesserunt, incolunt, id multo jam beatius est, te cùm ab iis, qui se iudicum numero haberi volunt, evaseris, ad eos venire, qui verè iudices appellentur, Minoêm, Rhadamanthum, Æacum, Triptolemum; conveniréq; eos, qui iustè, & cum fide vixerint. hæc perigrinatio mediocris vobis videre potest; vt verò colloqui cum Orpheo, Musæo Homero, Hesiodo liceat f quanti tandem g æstimatis? equidem sæpe mori, si fieri posset, vellem, vt ea, quæ dico, mihi licere invenire quanta delectatione autem afficiter, cùm Plamadem cùm Aiacem, cùm alios, judicio iniquorum circumventos convenirem tentarem etiam summi regis, qui maximas copias duxit Troiam, & Vlissis, Sisyphíque prudentiam: nec ob eam rem, cùm hæc exquirerem, sicut hîc faciebam, capite damnatur. ne vos quidem iudices, ii, qui me absoluistis, mortem timueritis. nec enim cuiquam bono mali quidquam evenire potest, nec vivo, nec mortuo: h nec vnquam eius res à diis immortalibus i negligentur nec mihi ipsi hoc accidit k fortuitò ne verò iis à quibus accusatus sum, aut à quibus condemnatus, habeo quod succenseam, nisi quòd mihi nocere se crediderunt.* l *& hoc quid? hoc modo. nihil autem melius* m *æstimo.* Sed tempus est inquit, iam hinc abire me, vt moriar, vos, vt vitam agatis: vtrùm autem sit melius, dii immortales sciunt: hominem quidem scire arbitror neminem.

e εἰ δ' αὖ οἷον ἀποδημῆσαί ἐστιν ἔνθάδε ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον καὶ ἀληθῆ ἐστι τὰ λεγόμενα, &c.
f ἐπὶ πόσῳ αὖ τις δέξαιτ' ἂν ὑμῶν
g fort. æstimetis.
h οὐδ' ἀμελεῖται ὑπὸ θεῶν τὰ τούτου πράγματα.
i fort. negliguntur.
k ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου.
*4 L.
l L. Et hæc quidem hoc modo.
m L. extremo.

Næ ego hoc paulo hunc animum malim, quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicaverunt. etsi, quod præter deos negat scire quemquam, id scit ipse, vtrùm melius sit. nam dixit antè. sed suum illud, nihil vt affirmet,

 tenet

tenet ad extremum. nos autem teneamus, ut nihil censeamus esse malum, quod sit à natura datum omnibus: intelligamúsque si mori malum sit, esse sempiternum malum nam vitæ misera, mors finis esse videtur. *[n] mors si est misera, finis esse nullus potest. Sed quid ego Socratem, aut Theramenem. præstantes viros virtutis, & sapientiæ gloria, [o] commemoro, cùm Lacedæmonius quidam, cujus ne nomen quidem proditum est, mortem tantopere contempserit, ut, cùm ad eam duceretur, damnatus ab Ephoris, & esset vultu hilari, atque læto dixissétque ei quidam inimicus, Contemnísne leges Lycurgi? responderit, Ego verò illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna multaverit, quam sine mutatione, & sine versura possem dissolvere. O virum Sparta dignum: ut mihi quidem, qui tam magno animo fuerit, innocens dãnatus esse videatur. Tales innumerabiles nostra civitas tulit. Sed quid duces, & principes nominem, cum legiones scribat Cato sæpe [p] alacres in eum locum profectas, unde rediturас se non arbitrarentur? Pari animo Lacedæmonii in Thermopylis occidêrunt. in quos Simonides.

[q] Dic hospes Spartæ, nos te hîc vidisse jacẽtes
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? [r] Pergite animo forti, Lacedæmonii: hodie apud inferos fortassè cœnabimus. fuit hæc gens fortis dum Lycurgi leges vigebant. è quibus unus, cùm [s] Perses

*42.
n L. mortis, si est misera
o L. commemoro?
p v. c. alaeris
q Ω ξεῖν' ἀγγελλον Λακεδαιμονίοις ὅπ τῇδε Κείμεθα, τοῖς κείνων πειθόμενοι νομίμοις.
r fort. Prandete an. ἀρισοποιεῖσθε &c.
s ὁ Τονχίριος ξεῖνος &c. Herod. lib. 5

*hostis in colloquio dixisset, glorians, Solem præ jaculorum multitudine, & sagitarum non videbitis: in umbra igitur, inquit, pugnabimus. Viros commemoro. qualis tandem Lacæna? quæ cum filium in prœlium misisset, & interfectum audisset, Idcirco, inquit, genueram, ut esset qui pro patria [t] mortem non dubitaret occumbere. Esto: fortes, & duri Spartiatæ: magnam habet vim reipub. disciplina. quid? Cytenæum Theodorum, philosophum non ignobilem, nónne miramur? cui cùm Lysimachus rex crucem minaretur, Istis, quæso, inquie, ista horribilia minitare purpuratis tuis: [u] Theodori quidem nihil interest, * humíne, an sublime [x] putrescat. cujus hoc dicto admoneor. ut aliquid etiam de humatione, & sepultura dicendum existimem: rem non difficilem, iis præsertim cognitis, quæ de nihil sentiendo paulo ante dicta sunt. de qua Socrates quidem quid senserit appáret in eo libro, in quo moritur: de quo jam tam multa diximus, cùm enim de immortalitate animorum disputavisset. & iam moriens. tempus urgeret, rogatus à Critone quemadmodum sepeliri vellet, Multam verò, inquit, operam, amici, frustrà consumpsi. Critoni enim nostro non persuasi, me hinc avolaturum, neque quidquam mei relicturum. Veruntàmen, Crito, si me assequi [y] potueris, aut sicubi nactus eris. ut tibi videbitur, sepelito. sed, mihi crede, nemo me vestràm, cùm hinc excessero, consequetur.*

t v.c. morte non dubit. occumb. L. morti non dubitaret occumb.

u Θεοδώρῳ οὐδὲν μέλει, πότερον ὑπὲρ γῆν, ἢ ὑπὸ γῆς σήπεται.

* 43.

x al. putrescit.

y al. poteris.

quetur. Præclare id quidem, qui & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, [z] *& id quidem sentiens, sed, ve Cynicus, asperius,* [a] *projici se iussit inhumatum. tum amici, Volucribúsne, & feris: Minimè verò inquit: sed bacillum* [b] *prope me, quo abigam, ponitote. Quî poteris? illi: non enim senties.*

z fort. etidē quidem sentiens.
a v.c. proici.
b q.v.c. propter me & ita L.

Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit, nihil sentienti? Præclarè Anaxagoras, qui cùm Lampsaci moreretur, quærentibus amicis, vellètne Clazomenas in patriam, [c] *si quid accidisset afferri: Nihil necesse est, in fuit. vndique enim ad inferos tantundum via est. Tótaque de ratione humationis vnum tenendum est: ad corpus illam pertinere. sive occiderit animus, sive vigeat, in corpore autem perspicuum est, vel extincto animo, vel elapso, nullum residère sensum. Sed plena errorum sunt omnia. trahit Hectorem, ad currum religatum, Achilles lacerari eum, & sentire, credo, putat. ergo* [d] *hic vlciscitur, vt quidem sibi videtur: At illa sicut acerbissimam rem mœret. Vidi videre quod me passa ægerrimè,* [e] *Curru Hectorem quadrijugo raptarier, quem Hectorem? aut quamdiu ille erit Hector? meliùs Accius, & aliquando sapiens Achilles, Immò enimverò corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli. Non igitur Hectora traxisti, sed corpus, quod fuerat Hectoris.* * *Ecce alius exeritur:*

c L: si quid ei accidisset auferri.
d fort. hic cum ulciscitur.
e v.c. Hectorem curru quadri jugo rupt.
* 44.

terra,

qui matrem dormire non sinat. Mater te appello, quæ curam somno suspenso levas, Neque te mei miseret: surge, & sepeli natum. — *Hæc cùm pressis, & flebilibus modis, qui totis theatris mœstitiam inferant. concinuntur: difficile est, non eos, hui inhumati sunt, miseros iudicare:* —— *priús quàm feræ, volucrésque: metuit, ne laceratis membris minùs bene vtatur: ne combustis, non extimescit.*

Heu reliquias semiassi regis denudatis ossibus,
Per terram sanie delibutam fœdè divexarier.

Non intelligo, quid metuat, cùm tã bonos [f] *septenarios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortem;* * *cùm multi inimicos etiam mortuos* [g] *puniantur. Execratur luculentis sanè virsibus apud Ennium Thyestes, primùm vt naufragio pereat Atreus durum hoc sanè: talis enim interitus non est sine gravi sensu. illa inania,*

f fort. octonarios.

*45

g v.c. pœniuntur.

** Ipse summis saxis fixus asperis,*
Evisceratus, latere pẽdẽs, saxa spargẽs tabo,
Sanie, & sanguine atro.

*46.

Non ipsa saxa magis sensu omni vacabant, quam ille latere pendens, cui se hic cruciatum [h] *censet optare. quàm essent dura, si sentiret? nulla sine sensu sunt. Illud verò perquam inane.*

* [i] *Neque sepulchrum,* [k] *quò recipiat, habeat, portum corporis? Vbi, remissa humana vita, corpus requiescat à malis. Vides, quanto hæc*

h οἴεται εὔχεσθαι.

i fort. quò recipiatur, &c. fort. quod recipiat, &c.

k fort. quò recipiatur, hab.

k L. quanto in errore versetur. sic v. c. fort. quanto hic in errore versetur.

l o. v. c. condunt, utq. & ita L.

m nihil id.

k *hæc in errore versentur. portum esse corporis, & requiescere in sepulchro putat mortuum. magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus esset quidque curandum. Sed quid singulorum opiniones animaduertam, nationū varios errores perspicere cum liceat? condiunt Ægyptii mortuos, & eos domi seruant: Persæ etiam cera circumlitos* l *condiunt, vt quam maximè permaneant diuturna corpora. Magorum mos est non humare corpora suorum, nisi à feris sint antea laniata. in Hyrcania plebs publicos alit canes: optimates domesticos. nobile autem genus canum illud scimus esse. sed pro sua quisque facultate parat, à quibus lanietur: eamque optimam illi esse censent sepulturam. per multa alia colligit Chrysippus, vt est in omni historia curiosus, sed ita tetra sunt quædam, vt eafugiat, & reformidet oratio. Totus igitur hic locus est contemnendus in nobis, non negligendus in nostris: ita tamen, ut mortuorum corpora nihil sentire sentiamus. quantum autem consuetudini, famæque dandum sit, id curent vivi, sed ita, ut intelligant,* m *nihil ad mortuos pertinere, sed profectò mors tum æquissimo animo oppetitur, cùm suis se laudibus vita occidens consolari potest nemo. parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus est munere. multa mihi ipsi ad mortem tempestiva fuerunt: quæ utinam potuissem obire, nihil enim jam acquirebatur:*

batur : [n] *cumulata erant officia vitæ: cum fortuna bella restabant. quare, si ipsa ratio minùs perficiet, ut mortem negligere possimus : at vita acta perficiat, ut satis superque vixisse videamur, quanquam enim sensus* [o] *abierit tamen summis, & propriis bonis & laudis, & gloriæ, quamvis non sentiant, mortui non carent. etsi enim nihil in se habeat gloria, cur expetatur : tamen virtutem tanquàm umbra sequitur. verùm mulitudinis judicium de bonis, si quando est, magis laudandum est, quam illi ob eam rem beati. Non possum autem dicere, quoquo modo hoc accipiatur Lycurgum, Solonem, legũ & publicæ disciplinæ carere gloria : Themistoclem, Epaminondam, bellicæ virtutis. antè enim Salaminam ipsam Neptunus obruet, quàm Salaminii* [p] *trophæi memoriam : priusq; Bœotia Leuctra tollentur, quàm pugnæ Leuctricæ gloria. multo etiam tardius fama deseret Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paulum, Catonem, Lælium, innumerabiles alios, quorum similitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, sed vera bonorum laude metiens, fidenti animo, si ita res feret, gradietur ad mortem : in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognovimus : secundis vero suis rebus volet etiam mori non enim tam* [q] *cumulus bonorum, jucundus esse potest, quàm molesta decessio. hanc sententiam*

n v.c. cumulata erant officia vita cùm fortuna bella r. al. cumulata erant officia vitæ fortunæ bella rest.

o fort. aberit, tamen suis, & prop. & ita L.

p v.c. tropæi m. & ita L.

q [Greek word, illegible]

tiam significare videtur Laconis illa vox, qui, cùm Rhodius Diogoras, Olympionices nobilis, vno die duos suos filios victores Olympiæ vidisset, accessit ad senem, & gratulatus: Morere Diagora, *inquit*, non enim in cœlum ascensurus es. *Magna hæc*, [r] *& nimium fortasse Græci putant, vel tum potius putabant, isque, qui hoc Diagoræ dixit, permagnum existimans, tres Olympionicas vna ex domo prodire, cunctari illum diutiùs in vita, fortunæ obiectum, inutile putabat ipsi. ego autem tibi quidem quod satis esset, paucis verbis, vt mihi videbar, responderam. concesseras enim, nullo in malo mortuos esse: sed ob eam causam contendi, vt plura dicerem, quod in desiderio, & luctu hæc est consolatio maxima. nostrum enim, & nostra causa susceptum dolorẽ, modicè ferre debemus, ne & nosmetipsos amare videamur. illa suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos, quibus orbati sumus, esse cum àliquo sensu in iis malis. quib' vulgò opinantur. hanc excutere opinionem mihimet radicitus volui, eóque fui fortassè longior. A. Tu longior? non mihi quidem. prior enim pars orationis tuæ faciebat, vt mori cuperem: posterior, vt modò non nollem, modò non laborarem.* * *omni autem* [s] *ratione illud certè perfectum est, vt mortem non ducerem in malis. M. Num igitur etiam rhetorum epilogum desideramus? an iam hanc artem planè relinquimus? A. Tu verò*

istam

[r] *forte* nimia.

* 48.

[s] L. oratione illud c. p. & ita o. m.

istam ne reliqueris, quam semper ornasti; & quidem iure. illa ênim te, si verè loqui volumus ornaverat. sed quinam est iste epilogus? aveo enim audire, quidquid est. M. Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte, nec verò ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, aliisque pluribus. Primùm Argiæ sacerdotis, Cleobis & Biton filij, prædicantur. nota fabula est: cùm enim illam ad solenne, & statum sacrificiũ curru vehi jus esset, satis longè ab oppido ad fanum, morarenturq; iumenta; tunc iuvenes ij, quos modò nominavi, veste posita, corpora oleo perunxerunt: ad iugum accesserunt. ita sacerdos advecta in fanum, cùm currus esset ductus à filiis, precata à dea dicitur, vt illis[t] præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset à deo: post epulatos cum matre adolescentes, somno se dedisse: manè inventos esse mortuos. simili precatione Trophonius, & Agamedes, vsi dicuntur: qui, cùm Apolloni Delphis templum ex ædificassent, venerantes deum, petierunt mercedem, nõ paruam quidem operis, & laboris sui; nil certi, sed quod esset optimum homini. quibus Apollo se id daturum ostendit post eius diei diem tertium: qui vt illuxit, mortui sunt reperti. Iudicavisse deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dii concessissent, vt præter ceteros divinaret, mortem, esse optimum homini. Fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cùm à Mida*

* 49.

t al. pertinet.

Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur: docuisse regem, NON NASCI HOMIMI LONGE *optimum esse? proximum autem, quam primùm mori? qua est usus sententia in Cresphonte Euripides.*

t *Nam nos dicebat* u *cœtus celebrãtes domũ,*
Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus?
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
At, qui labores morte finisset graves.
Omnes amicos laude, & lætitia exsequi.

t Ἐχρῆν μὲν ὑμᾶς σύλλογον ποιουμένους, Τὸν ζῶντα θρηνεῖν, εἰς ὅσ' ἔρχεται κακά Τὸν δ' αὖ θανόντα, καὶ πόνων πεπαυμένον, Χαίροντας, εὐφημοῦντας, ἐκπέμπειν δόμων.

Simile quiddam est in consolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendam Elisium, cùm graviter filii mortem mœreret, venisse in Psychomantium, quærentem quæ fuisset tantæ calamitatis causa: huic in tabellis tres hujusmodi versiculos datos:

x *Ignaris homines in vita mentibus errant:*
Euthynous y *potitur fatorum munere læto,*
Sic fuit utilius finiri ipsique tibiq́;.

x Ἦ που γε ἐργὲ, νήπιε Ἠλύσι, ἠλίθιοι φρένες ἀνδρῶν. Εὐθόνους κεῖται μοιριδίῳ θανάτῳ. Οὐκ ἦν γὰρ ζώειν καλὸν οὔ δ' ἑοῖ. οὐδὲ τοκεῦσι.

His, & talibus auctoribus usi. z *confirmant causam, rebus à diis immortalibus judicatam,* a *Alcidamus quidam, rhetor antiquus, inprimis nobilis, scripsit etiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione malorum humanorum, cui rationes eæ, quæ exquisitius à philosophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. claræ verò mortes pro patria oppetitæ, non solùm gloriosæ, rhetoribus. sed e-*

y L. potitur fatorum numine leto. al. potitur, fatorum munere, leto. z L. confirmant causam á diis immortalibus judicatam. a L. Alcidamas. q.

tiam

tiam beatæ videri solent. repetunt ab Erichtheo: cujus etiam filiæ cupidè mortem expetiverunt pro vita civium: Codrum, qui se in medios immisit hostes, famulari veste, ne posset agnosci, si esset ornatu regio: quód oraculum erat datum, si rex interfectus esset, victrices Athenas fore. ᵇ *Menecheus verò non prætermittitur: qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandum iubet, ut hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad propria Harmodius in ore, & Aristogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent. nostros non norunt: quos enumerare* ᶜ*magnum est: ita sunt multi quibus videmus optabiles fuisse mortes cum gloria. quæ cùm ita sint, magna tamen eloquentia est vtendum, atque ita velut superiore è loco concionandum, vt homines mortem vel optare incipiant, vel certè timere desistant. nam si supremus ille dies non extinctionem, sed commutationem affert loci, quid optabilius? sin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quàm in mediis vitæ laboribus obdormiscere, & ita conniventem somno consopiri sempiterno? quod si fiat, Melior Ennii, quàm Solonis oratio. hic enim noster,*

Nemo me Lacrymis décoret (inquit) nec funera fletu faxit *At verò sapiens ille,*

ᵈ*Mors mea ne careat lacrymis: linquamus amicis Mærorē, vt celebrent funera cū gemitu.*

Nos

b L. Menœceus.

c q. v. c. longum est.

d Μηδέ μοι θανατος ἄκλαυςος μόλοι, ἀλλὰ φίλοισι. Καλλείπιμι θανὼν ἄλγεα, καὶ ςοναχάς.

Nos verò, si quid tale acciderit, vt à deo denuntiatum videatur, vt exeamus è vita, læti, & agentes gratias pareamus, emittíque nos è custodia. & levari vinculis arbitremur. vt aut in æternam, & plané in nostram domum remigremus, aut omni sensu, molestiáq; careamus: sin autem nihil denuntiabitur, eo tamen simus animo, vt horribilem eum diem aliis, nobis faustrum putemus, nihilq; in malis ducamus, quod sit vel à diis immortalibus, vel à natura parente omnium constitutum. non enim temere, nec fortuitò sati, & creati sumus, sed profectò fuit quædam vis. quæ generi consuleret humano: nec id gigneret, aut aleret, quòd cum exantlauisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum: portum potiùs paratum nobis, & perfugium putemus. quò vtinam velis passis pervehi liceat. si reflantibus ventis * reiiciemur, tamen eodem paulo tardiùs referamur necesse est. quod autem omnibus necesse est, idne miserum esse uni potest? Habes epilogum, nequid prætermissum aut relictum putes. A. Ego veró & quidem fecit, etiam iste me epilogus firmiorem. M. Optimè, inquam. sed nunc quidem f valetudini tribuamus aliquid. cras autem, & quot dies erimus in Tusculano, agamus hæc, & ea potissimùm quæ levationem habeant ægritudinem, formidinum, cupiditatum: qui" g omni è philosophia est fructus vberrimus.*

*51. (margin, beside "nec id gigneret")

ev. c. reiciemur. (margin note)

f. e. valitudini. (margin note)

g" al. in omni, (margin note)

M. TVL.

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVÆSTIONVM AD M. BRVTVM,

LIBER II.

DE TOLERANDO DOLORE.

Eoptolemus a quidē apud Ennium philosophari sibi ait, necesse esse, sed paucis: nam omnino haud placere. ego autē, Brute, necesse quidē mihi esse arbitror philosophari: nam quid possum, præsertim nihil agens, agere melius? sed non paucis ut ille. difficile enim est, in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraq; aut omnia. nam nec pauca, nisi è multis, elligi possūt; nec, qui pauca perceperit, non idem reliqua eodem studio persequetur sed in vita tamen occupata, atq;, ut Neoptolemi tumerat, militari, pauca ipsa multum sæpe prosunt, & ferunt fructus, si nō tantos, quāti ex universa philosophia percipi possunt: tamē eos quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: velut ex ea disputatione, quæ mihi nuper habita est in Tusculano, magna videbatur mortis effecta contemptio: quæ non minimum valet ad animum metu liberandum. nam qui id, quod vitari non potest, metuit, is vivere animo quieto nullo modo potest. sed qui, non modò quia necesse est mori, verùm etiam

a fort, apud Enniū philosophari quidum sibi ait necesse esse, &c.

*quia nihil habet mors, quod ſit horendum, mortem non timet, magnum is ſibi præſidium ad beatam vitam comparat. quanquam non ſumus ignari, multos ſtudioſè contrà eſſe dicturos, quod vitare nullo modo potuimus: niſi nihil omnino ſcriberemus. etenim ſi orationes, quas nos multitudinis judicio probari volebamus, (popularis eſt enim illa facultas, *[b] & affectus eloquentiæ eſt audientium approbatio) ſed ſi reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent, quémque ſperandi ſibi, eundem & bene dicendi finē proponerent, &, cùm obruerentur copia ſententiarum, atque verborum, jejunitatem, & famem ſe malle, quàm ubertatem, & copiam dicerent. unde erat exortum genus Atticorum, iis ipſis, qui id ſequi ſe profitebantur, ignotum: qui jam conticuere, penè ab ipſo foro irriſi: quid futurum putamus, cùm adjutore populo, quo utebamur antea, nunc minimè nos uti poſſe [c] videamus? eſt enim philoſophia paucis contenta judicibus, multitudinem conſultò ipſa fugiens, eique ipſi & ſuſpecta, & inviſa: ut vel, ſi quis univerſam velit vituperare, ſecundo id populo facere poſſit: vel, ſi eam, quam nos maximè ſequimur, conetur invadere, [d] magna habere poſſit auxilia [e] reliquorum philoſophorum diſciplinis, nos autem univerſæ philoſophiæ vituperatoribus reſpodnimus in Hortenſio. Pro Academia autem quæ dicendæ erant, ſatis accurate*

* 1.
b L. et effectrix eloq.

c v.c. videamur? fort. videant?

d v.c. magna poſſit habere.
e L. à reliquorum, &c al. è reliq.

curatè in Academicis quatuor libris explicata arbitramur: sed tamen tantum abest, vt scribi contra nos nolimus, vt id etiam maximè optemus: in ipsa enim Græcia philosophia tanto in honore nunquam fuisset, nisi doctissimorum contentionibus, dissentionibusque viguisset. quamobrem hortor omnes, qui facere id possunt, vt hujus quoq; generis laudem iam languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc vrbem, sic vt relinquas omnes, quæ quidem erant expetendæ, studio atque industria sua maiores nostri transtulerunt. Atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili, venit ad summum, vt iam, quod natura fert in omnibus ferè rebus, senescat, breuiq; tempore ad nihillum ventura videatur, [f] philosophia nascatur Latinis quidem literis ex his temporibus, eámque nos adiuvemus: nosq; ipsos redargui, refellique patiamur. quod ii ferant animo iniquo, qui certis quibusdam, destinatisque sententiis quasi addicti, & consecrati sunt, eaque necessitate constricti, vt, etiam quæ non probare soleant, ea cogantur constantiæ causa defendere. nos, qui sequimur probabilia, nec vltra id, quà quòd veri simile occurrerit, progredi possumus, * & refellere sine pertinacia, & refelli sine iracundia parati sumus. Quod si hæc studia traducta erunt ad nostros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus, in quibus multitudo infinita librorum propter eorum est multitudinem, qui

f fort. Philosophia igitur nascatur Latinis, &c.

*ſcripſerunt: eadem enim dicuntur à multis, ex quo libris omnia referſerunt. quod accidet etiam noſtris, ſi ad hæc ſtudia plures confluxerint. ſed eos, ſi poſſumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam diſſerendi elegantia, ratione & via philoſophantur eſt enim quoddam genus eorum, qui ſe philoſophos appellari volunt, quorum dicuntur eſſe Latini ſanè multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos nunquam legerim: ſed quia profitentur ipſi illi, qui eo ſcribunt, ſe neque diſtinctè, neque diſtributè, neque eleganter, neque ornatè ſcribere: lectionem ſine ulla delectatione negligo: quid enim dicant, & quid ſentiant ij, qui ſunt ab ea diſciplina, [g] nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quamobrem, quoniam, quemadmodum dicant, ipſi non laborant: cur legendi ſint, niſi ipſi inter ſe, qui idem ſentiunt, non intelligo. nam, ut Platonem, reliquóſque Socraticos & deinceps eos, qui ab his profecti ſunt, legunt omnes, etiam qui illa aut non approbant, aut non ſtudioſiſſimè conſectantur: Epicurum autem, & Metrodorum * non ferè præter ſuos quiſquam in manus ſumit: ſic hos Latinos ij ſoli legunt, qui illa rectè dici putant. nobis autem videtur, quidquid literis mandetur, id commendari omnium eruditorum [h] lectione i decere. nec, ſi ipſi minùs conſequi poſſumus, idcirco minùs id ita faciendum eſſe ſentimus. Itaque mihi ſemper Peripateticorum,*

g q? v. e. mediocriter quidem doctus ig. fort. nemo ne mediocriter quidé doct.

h o. v. c. lectioni et ita L. ž fort. debere, & ita q. v. c.

Acade-

Academiæque consuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes disserendi, non ab eam caussam solùm placuit, quòd aliter non posset, quid in unáquaque re verisimile esset, inveniri: sed etiam quòd esset ea maxima dicendi exercitatio: qua princeps usus est Aristoteles: deinde eum qui secuti sunt. nostra autem memoria Philo, quem nos frequenter audivimus. instituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum. ad quam nos consuetudinem à familiaribus nostris adducti, in Tusculano, quod datum est temporis nobis in eo consumpsimus. itaque cùm ante meridiem [k] dictioni operam dedissemus, sicut pridie feceramus: post meridiem in Academiam descendimus, in qua disputationem habitam non quasi narrantes exponimus, sed eisdem ferè verbis, ut actũ, disputatúmque est. Est igitur ambulantibus ad hunc modum sermo ille nobis institutus, & à tali quodam [l] inductus exordio. A. DICI NON POTEST, quàm sim hesterna disputatione tua delectatus, vel potius, adjutus. etsi enim mihi conscius sum, nunquam me nimis cupidum fuisse vitæ, tamen objiciebatur interdũ animo metus quidam, & dolor cogitanti, fore aliquando finem hujus lucis, & amissionem omnium vitæ commodorum. hoc genere molestiæ sic, mihi crede, sum liberatus, ut nihil minùs curandum putem. M. Minimè mirum id quidem. nam efficit hoc philosophia: me-

k λέξει;

l al. ductus;

detur animis : inanes sollicitudines detrahit : cupiditatibus liberat : pellit timores. sed hæc ejus vis non idem potest apud omnes : tum valet multum cùm est idoneam complexa naturam. FORTES *enim non modò fortuna adjuvat, ut est in vetere proverbio, sed multò magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis confirmat vim fortitudinis. te natura excelsum quendam videlicet, & altum, & humana despicientem genuit. itaq; facile in animo forti contra mortem habita insedit oratio. sed hæc eadem num censes apud eos ipsos valere, nisi admodum paucos, à quibus inventa, disputata, conscripta sunt? quotus enim quisque philosophorum invenitur, qui sit ita moratus, ita animo, ac vita constitutus, ut ratio postulat? qui disciplinam suam, non ostentationem scientiæ, sed legem vitæ putet? qui obtemperet ipsi sibi, & decretis suis pareat? videre licet alios tanta levitate, & jactatione, iis ut fuerit non didicisse melius : alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum servos :*

* 4. ** ut cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi videtur esse turpissimum. Vt enim, si grammaticum se professus quispiam, barberè loquatur, aut si absurde canat is, qui se haberi velit musicum, hoc turpior sit, quod in eo ipso peccet, cujus profitetur* [m] *scientiam: sic philosophus in ratione vitæ peccans, hoc turpior est, quòd in officio, cujus magister esse vult, labitur, artémque vitæ professus,*

m q.v.c. sententiam : non plac.

fessus, delinquit in vita. A. Nónne verendum igitur, si est ita, ut dicis, ne philosophiam falsa gloria exornes? quod est enim majus argumentum, nihil eam prodesse, quàm quosdam perfectos philosophos turpiter vivere? M. Nullum verò id quidem argumentum est, nam ut agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur, [n] *falsúmque illud, ac improbè,* n L. alsóq; illud atque imp.

* [o] *Etsi in segetem sunt deteriorem datæ* *5.

Fruges, tamen ipsæ suapte natura enitent: o L. Etsi segetem sunt in deteriorē datæ Fr.

si animi non omnes culti fructum ferunt. atq; ut in eodem simili verser, ut ager, quamvis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest: *[p] *sic sine doctrina animus* * *ita est utraque res* [q] *una sine altera debilis, cultura autem animi, philosophia est:* [r] *quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad satus accipiendos, eáque mandat his, &, ut ita dicam, serit, quæ adulta fructus uberrimos ferant. Agamus igitur, ut cœpimus. dic, si vis, de quo disputari velis, A. Dolorem existimo maximum malorum omnium. M. Etiámne majus, quàm dedecus? A. Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam citò de sentētia esse dejectum. M. Magis esset pudendum, si in sententia permaneres. quid enim minùs est* [s] *dignum, quàm tibi quidquam pejus videri dedecore, flagitio, turpitudine? quæ ut effugias, quis est non modò non recusandus,* [t] *sed ultro appetendus, subeundus, excipiendus dolor? A. Ita prorsus existimo.*

*6 p L. sic nec sine doctr. *7. q una, abest abo. v.c. r v.c hæc extr. & ita

s L. te dignum.

t o.v.c. sed non ultro appete & ita L.

quare ne sit sanè summum malum dolor: malum est certè. M. Vidésne igitur quantum, breviter admonitus, de doloris terrore dejeceris? A. Video planè: sed plus desidero. M. Experiar equidem: sed magna res est, animoq́; mihi opus est non repugnante. A. Habebis id quidem. ut enim heri feci, sic nunc rationem, quò ea me cumq; ducet, sequar. M. Primùm igitur de imbecilitate multorũ, & de variis disciplinis philosophorũ loquar: quorũ princeps & authoritate, & antiquitate Socraticus Aristippus nõ dubitavit summum malum dolorẽ dicere.[u] dehinc ad hanc enervatam, muliebremq́; sententiã satis docilem se Epicurus præbuit.[x] hunc post Rhodius Hieronymus, dolore vacare, summum bonum dixit tantũ in dolore duxit mali. ceteri, præter Zenonem, Aristonẽ, Pyrrhonẽ, idem ferè, quod modò tu: malum illud quidem, sed alia pejora. ergo id, quod natura ipsa, & quædam generosa virtus statim respuit, ne dolorẽ summum malum diceret, appositoq́; dedecore, sententia depellerere, in eo magistra vitæ tot secula [y] permanet philosophia. quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipisci cum dolore corporis velit, qui dolorem summũ malum sibi esse persuaserit? quam porrò quis ignominiã, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, si id summum malũ esse decreverit?[z] quis autem non miser non modò tunc, cùm premetur summis doloribus, si in his est summum malum, sed

u q. v. c. de- inde ad hanc enervatam.

x sic v. c. al. post hunc.

y al. permanet philosophia. non plac.

z al. quis autem est iste.

sed etiã cùm sciet id sibi posse evenire; & quis est, cui non possit; ita fit, ut omnino nemo possit esse beatus. Metrodorus quidem eum perfectè putat beatum, [a] cui corpus bene constitutum sit, & exploratum ita semper fore. quis autem est iste, cui id exploratum possit esse? Epicurus verò ea dicit, ut mihi quidem risus captare videatur: affirmat enim quodam loco, si uratur sapiens, si crucietur: expectas fortassè dum dicat, Patietur, perferet, non succumbet: Magna mehercule laus, & eo ipso, per quem juravi, Hercule digna: sed Epicuro homini aspero, & duro non est hoc satis: In [b] Phalaridis tauro si erit, dicet, Quàm suave est hoc! quàm hoc non curo! Suave etiam? an parum est, si non amarũ? at id quidem illi ipsi, qui dolorem, malũ esse negant, non solent dicere, cuiquam suave esse cruciari: asperum, difficile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. hic, qui solũ hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, sapientem censet id suave dicturum. ego à te nõ postulo, ut dolorẽ eisdem verbis afficias, quibus Epicurus voluptatem, homo, ut scis, voluptarius. ille dixerit sanè idem in Phalaridis tauro, quod si esset in lectulo. * 8. * ego tantam vim non tribuo [c] sapientiæ contra dolorem. * 9. * [d] si fortè in perferendo, officio satis est: ut lætetur etiam, non postulo, tristis enim res est sine dubio, aspera, amara, inimica naturæ, ad patiendũ, tolerandũq; difficilis. Adspice Philoctetam: cui conceden-

dum

a τέλος ἀγαθῶν, τὸ σαρκὸς εὐσταθὲς κατάστημα, ϗ τὸ περὶ τούτου πιστὸν ἔλπισμα.

b q. v. c. Falaridis.

c L. sapientis

d L. esse fortem in perf. et ita v. c. al. Si fortis in perferendo off.

dum est gementi. ipsum enim Herculem viderat in Oeta magnitudine dolorum ejulantem. nihil igitur hunc virum sagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum consolabantur: cùm E viperino morsu venæ viscerum, Veneno imbutæ tetros cruciatus cierent. itaque exclamat auxilium expetens, mori cupiens. Heu quis salsis fluctibus mandet Me ex sublimi vertice saxi? Iamjam absumor: conficit animam Vis vulneris, ulceris æstus. Difficile dictu videtur, eum non in malo esse, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed videamus Herculem ipsum, qui tum dolore frangebatur, cùm immortalitatem ipsa morte quærebat. quas hic voces apud Sophoclem in Trachiniis edit? cui cum Deianira sanguine Centauri tinctam tunicam induisset, inhæsissetque ea visceribus, at ille,

c *O multa dictu gravia, perpessu aspera,*
* *Que corpore* f *exãtlato, atq; animo pertuli.*
Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
Nec tantũ invexit tristis Eurystheus mali,
Quantum una vecors Oenei partu edita.
Hæc me irretivit veste furiali inscium,
Qua lateri inhærens morsu lacerat viscera,
Vrgensq; graviter pulmonũ haurit spiritus:
**Iam* g *decolorem sanguinẽ omnẽ exsorbuit:*
h *Sic corpus clade horribili absũptũ extabuit.*
Ipse illigatus peste interimor textili.
Hos non hostilis dextra, non i *terra edita*

c Ὦ πολλὰ δὴ καὶ θερμὰ καὶ λόγῳ κακὰ, &c.
* 10.
f L. exantlavi. al. extãtlato, al. exanclata.
* 11.
g χλωρὸν αἷμα.
h al. Fit.
i γηγενής.

Moles

Moles gigantum, non biformato impetu
Centaurus ictus corpori [k] infixit meo,
Non Graja vis, non barbara ulla immanitas,
Non sæva terris gens relegata ultimis,
Quas peragrans, undiq; omnẽ hinc feritatẽ ex- (*puli:*
Sed fœminea vi, fœminea interimor manu,
O nate, verum hoc nomen usurpa patri,
Ne me occidentem matris superet caritas.
Huc arripe ad me manibus abstractam piis,
Iam cernam, méne, an illam potiorem putes.
Perge, aude nate, illachryma patris pestibus:
Miserere: gentes nostras flebunt miserias.
[l] *Heu virginalem me ore ploratum edere,*
Quem vidit nemo ulli ingemiscentem malo?
Sic [m] *" fœminata virtus afflicta occidit,*
Accede nate, assiste, miserandum adspice
Evisceratum corpus lacerati patris.
Videte cuncti, túque cœlestûm sator,
Iace, obsecro, in me vim coruscam fulminis.
Nunc, nunc [n] *dolorẽ anxiferi torquẽt vertices:*
Nunc serpit ardor. ô antè victrices manus,
O pectora, ô terga, ô lacertorum tori,
Vestróne pressu quondam Nemeæus leo
Frendẽs efflavit graviter extremum halitum?
Hæc dextra Lernam [o] *tetram mactata excetra,*
Placavit: hæc bicorporem afflixit manum:
Erymanthiam hæc vastificam abjecit belluam:
Hæc à Tartarea tenebrica abstractum plaga
Tricipitem eduxit Hydra generatum canem,
Hac interemit tortu multiplicabili

k L. inflixit.

l L. Heu virginali more plo. tatum edere, Soph. ὅστις, ὦ σε παρθένος, βέβρυχα κλαίων.

m" al Effeminata.

n L. doloru.

o L. tetra.

Draconẽ, auriferã obtutu adservãtẽ arborẽ.
Multa alia victrix nostra lustravit manus,
Nec quisquam è nostris spolia cepit laudibus.

*12. *Possumúsne nos contemnere dolorem, cùm ipsũ Herculem* tam intoleranter dolere videamus? Veniat Æschylus non poëta tantùm, sed etiam Pythagoréus. sic enim accepimus. quo modo fert apud eum Prometheus dolorem, quem excipit ob furtum Lemmium,*p unde ignis lucet mortalibus, clàm divisus? eum Prometheus doctus clepsisse dolo, pœnasque Iovi fato expendisse supremo. Has igitur pœnas pendens, affixus ad Caucasum hæc dicit.*

*13. p L. unde ignem mortalibus Divisse cluet doctu' Prometheus Clepsisse dolo, pœnasq; Iovi Fato expendisse supremo.

q Hæc Æschyli tragœdia non exstat.

*14.

r L subolcs. s fort. arcivit.

q Titanum r soboles, socia nostri sanguinis,*
Generata cœlo, adspicite religatum asperis
Vinctumq; saxis, navem ut horrisono freto
Noctem paventes timidi adnectunt navitæ.
Saturnius me sic infixit Iupiter,
Iovisque numen Mulcibri s ascivit manus:
Hos ille cuncos fabrica crudeli inserens,
Perrupit artus: qua miser solertia
Transuerberatus, castrũ hoc furiarũ incolo.
Iam tertio me quoque funesto die,
Tristi advolatu, aduncis lacerans unguibus
Iovis satelles pastu dilaniat fero.
Tum jecore opimo farta & satia affátim
t L. avolans. *Clangorẽ fundit vastũ, & sublime t advolans*
Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem.
Cùm verò adesũ inflatu renovatũ est iecur,
Tum rursus tetros avida se ad pastus refert.

Sic

Sic hunc custodem mœsti cruciatus alo:
Qui me perenni vivum fœdat miseria.
Namq́, ut videtis, vinclis constrictus Iovis,
Arcere nequeo dicam volucrem à pectore.
Sic me ipse viduus pestes excipio anxias,
Amore mortis terminum ᵘ" inquirens mali. u" anquirēs
Sed longè à læto numine aspellor Iovis.
Atq́ vetusta sæclis glomerata horridis,
Luctifica clades nostro infixa est corpori:
ˣ Ex quo liquatæ solis ardore excidunt x ἐξοῦ χεο-
Guttæ, quæ saxa assiduè instillant Caucasi. νου vel ἐξ οὗ σπερματ[...]

Vix igitur posse videmur ita affectum non miserum dicere: & si hunc miserum, certè dolorem, malum. A. Tu quidem adhuc meam causam agis. sed hoc mox videro. interea unde isti versus? non enim agnosco. M. Dicam hercule. etenim rectè requiris. vidésne abundare me otio? A. Quid tum? M. fuisti sæpè, credo, cùm Athenis esses, in scholis philosophorum. A. Verò, ac libenter quidem. M. Animadvertebas igitur, etsi tum nemo erat admodum copiosus, veruntamen versus ab his admisceri orationi. A. Ac multos quidem à Dionysio Stoico. M. Probè dicis. sed is quasi dictata, ʸ nullo delectu, nulla elegantia. ᶻ Philo & proprium numerum, ᵃ & electa poemata, & loco adjungebat. Itaque postquam adamavi hanc quasi senilem declamationem, studiosè equidem utor nostris poetis, sed sicubi illi defecerunt, verti ipse multa de Græcis, ne quo ornamento in

*24.

*16.

y L. nullo dilectu.

z L. Philo noster, & propt. & [...] v.c.

a o.v.c. & lecta poemata & ita L.

hoc genere disputationis careret. Latina oratio. Sed vidésne, poëtæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortissimos viros: molliunt animos nostros: ita sunt deinde dulces, vt non legantur modò, sed etiam ediscantur. sic ad malam domesticam disciplinam, vitámque vmbratilem, & delicatam cùm accesserunt etiam poëtæ, neruos omnes virtutis elidũt. rectè igitur à Platone educuntur ex ea civitate, quam finxit ille, cùm mores optimos, & optimũ reipub. statum exquireret. At verò nos, docti scilicet à Græcia, hæc & a pueritia legimus,

b L. et discimus.

b *& didicimus hanc eruditionem liberalem, & doctrinam putamus. Sed quid poetis irascimur? virtutis magistri philosophi inventi sunt, qui summum malum dolorem dicerent. at tu adolescens, cùm id tibi paulo antè dixisses videri, rogatus à me, etiámne majus quàm dedecus, verbo de sententia destitisti. rogo hoc idem Epicurum: maius dicet esse malum, mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus. in ipso enim dedecore mali nil esse, nisi sequantur dolores. quis igitur Epicurum sequitur dolor, cùm hoc ipsum dicet, summum malum esse dolorem, quo dedecus maius à philosopho nullum expecto? quare satis mihi dedisti, cùm respondisti maius tibi videri malum, dedecus, quàm dolorem. hoc ipsum enim si tenebis, intelliges, quàm sit obsistendum dolori. nec tam quærendum est, dolor, malúmne sit, quam firmandus animus ad dolorem*

*rem ferendum. Concludunt ratiunculis Stoici, cur non sit malum: quasi de verbo, non de re laboretur. Quid me decipis Zeno? nam cùm id, quod mihi horribile videtur, tu omnino malum esse negas, capior, & scire cupio, quo modo id, quod ego miserrimum existimem, ne malum quidem sit. [c] Nihil est, inquit malum nisi quod turpe, & vitiosum est. Ad ineptias redis. illud enim, quod me angebat, non eximis. scio dolorem non esse nequitiam. desine id me docere: hoc doce, doleã, nécne doleam, nihil interesse. * Nunquam quidquam, inquit, ad beatè quidem vivendum, quod est in una virtute positum: sed tamen est rejiciendum. Cur? Asperum est, contra naturam, difficile perpessu, triste, durum. Hæc copia verborum est, quod omnes uno verbo malum appellamus, id tot modis posse dicere, definis tu mihi, non tollis dolorem, cùm dicis asperum, contra naturam, vix quod ferri, tollerariq; possit: nec mentiris: sed re succumbere non oportebat, verbis gloriantem, * dum nihil bonum, nisi quod honestum: nihil malum, nisi quod turpe. * [d] Optare hoc quidem est, non docere. illud & melius, & virtus: omnia quæ natura aspernatur, in malis esse: quæ ascisscit, in bonis. hoc posito, & verborum concertatione sublata, tantum tamen excellet illud, quod rectè amplexantur isti, quod honestium, quod rectum, quod decórum appellamus, quod idem interdum virtutis nomine amplectimur, ut omnia*

c fic. o. v. c.

* 17.

* 18.

* 19.

d fort. Captare hoc quidem est.

nia præterea, quæ bona corporis, & fortunæ putantur, perexigua, & minuta videantur: [e] *neò malum quidem ullum, nec, si unum in locum collata omnia sint, cùm turpitudinis malo* [f] *comparanda. Quare, si ut initio concessisti, turpitudo pejus est, quàm dolor: nihil est planè dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum viro videbitur, gemere, ejulare, lamentari, frangi, debilitari, dolore,* * [g] *tum dignitas, tum decus aderit:* [h] *tuq; in ea intueberis, te continebis: cedet profectò virtuti dolor, & animi inductione languescet. aut enim nulla virtus est,* [i] *aut contemnendus est omnis dolor. prudentiámne vis esse, sine qua ne intelligi quidem ulla virtus potest? quid ergo? ea patietúrne te quidquam facere* * *nihil proficientem,* [k] *& laborantem? an temperantia sinet te immoderatè facere quidquam? an coli justicia poterit ab homine propter vim doloris enuntiante commissa, prodente conscios, multa officia* [l] *relinquente?* [m] *Quid fortitudini, comitibúsque ejus magnitudini animi gravitati, patientiæ, rerum humanarum despicientiæ, quo modo respondebis? afflictúsne & jacens, & lamentabili voce deplorans,* [n] *audies, O virum fortem? Te verò, ita affectum ne virum quidem dixerit quisquam,* [o] *amittenda igitur fortitudo est, aut sepeliendus dolor. Ecquid scis igitur, si quid de Corinthiis tuis amiseris, posse habere te reliquam supellectilem salvam: virtutem autem si unam amiseris:*

e L. ne malũ quidem ullum, &c. et ita o.v.c.
f L. comparandum.
* 20.
g o.v.c. tum honestas, tũ dignitas, tũ decus, &c. et ita L.
h L. dùmque in ea intueberis, & te continebis.
i L. aut contemnendus omnis dolor & ita o.v.c.
* 21.
k fort. & frustià laborantem?
l al. negligente?
m L. Quid? fortitudini, &c.
n al audieris
o fort. Aut amittenda igitur, &c.

seris: & si amitti non potest virtus: sed si unam confessus fueris te non habere, nullam te esse habiturum? num igitur fortem virum num magno animo, num patientem, num gravem, num humana contemnentē potes dicere * *P aut Philoctetam illum, (quàm te enim malo dicere: sed ille certè non fortis)* * 22.

Qui jacet q *in lectulo humido,*
Qui ejulatu, questu, gemitu, fremitibus,
r *Resonando, multum flebiles voces refert.*

Non ego dolorem, dolorem esse nego. cur enim fortitudo desideraretur? sed eum opprimi dico patientia, si modò est aliqua patientia: si nulla est, * s *quid exornamus philosophiam? aut quid ejus nomine gloriosi sumus? Pungit dolor. Vel fodiat sanè. si nudus es, da jugulum. sin tectus Vulcaniis armis, id est fortitudine, resiste. hæc enim te, nisi ita facies, custos dignitatis, relinquet, & deseret.* * *Cretum quidem leges, quas sive Iupiter, sive Minos sanxit, de Iovis quidem sententia, ut poetæ ferunt: itèmque Lycurgi, laboribus erudiunt inventutem, venando, currendo, esuriendo sitiendo, algendo, æstuando. Spartæ verò pueri ad aram sic verberibus accipiunter,* t *ut multus è visceribus sanguis exeat: nonnunquam etiam, ut cùm ibi essem, audiebam, ad necem: quorum non modò nemo exclamavit unquā, sed ne ingemuit quidem. Quid ergo? hoc pueri possunt, viri nō poterunt?* u *& quod mos valet, ratio non valebit?*

p L. aut Prometheum, aut Philoctetam illū? Illos enim, quàm te, malo dicere, &c.

q o. v. c. in lecto humido: & ita L.

r L. resonando multum fleb.

* 23.

s al. quid exornamus philosophia?

* 24.

t v. c. ut multis, è visceribus sanguis ex.

u v. c. et mos valet, ratio non valebit: et ita L.

Interest aliquid inter [x] laborem. & [y] dolorem. sunt finitima omnino, sed tamen differunt aliquid. labor est functio quædam vel animi, vel corporis gravioris operis, & muneris: dolor autem, motus asper in corpore, [z] à sensibus alienus. * Hæc duo Græci illi, quorum copiosior est lingua, quàm nostra, uno nomine appellant. itaque industrios homines, illi studiosos vel potiùs amantes doloris appellant: nos commodiùs laboriosos, aliud est enim [b] laborare: aliud [c] dolere ô verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas. Græcia! aliud, inquam, est dolere, aliud laborare cùm varices secabantur C. Mario: dolebat. cùm æstu magno ducebat agmen: laborabat. est inter hæc quædam tamen similitudo. consuetudo enim laborum perpessionem dolorum efficiet faciliorem. itaque illi, qui Græcia formam rerum publicarum dederunt, corpora iuvenum firmari labore voluerunt. quod Spartiatæ etiam in fœminas transtulerunt: quæ ceteris in urbibus mollissimo cultu, parietũm umbris occuluntur, illi autem voluerunt nihil horum simile esse apud Lacænas virgines: quibus magis palestra, Eurotas, sol. pulvis, labor, [d] militia in studio est, quàm fertilitas barbara. ergo his laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit nonnunquam, impelluntur, [e] feriuntur, [f] abjiciuntur, cadunt: & ipse labor quasi callum quoddam obducit dolori. *[g] Militiam verò, nostram dico, non Spartiatarum,

x πόνον.
y λύπην, ἄλγος.
z L. alienus à sensibus: et ita v. c.
* 24.
a φιλοπόνους
b πονεῖν.
c λυπεῖσθαι, ἀλγεῖν.
d L. militia studio est.
e al. feruntur.
f v. c. abjiciuntur.
* 26.
g L. Militia verò, nostrã dico, non Spartiatarũ quorũ procedit agmẽ ad modum, ad tibiam: nec adhibetur ulla sine anapæstis pedib. hortatio, quàm laboriosa est! Nostri exercitus, &c.

tiatarum, quorum procedit admodum, ad tibiam, nec adhibetur nulla sine anapæstis pedibus hortatio. Nostri exercitus primùm unde nomen habeant, vides: deinde qui labor, quantus agminis: ferre plus dimidiati mensis cibaria: ferre, si quid ad usum velint: ferre vallum. nam scutum, gladium, galeam, in onere nostri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos manus. arma enim, membra militis esse dicunt. quæ quidem ita geruntur aptè, * ut, si usus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, ut membris pugnare possint. Quid exercitatio legionum: * h quid ille cursus, clamor, quantilaboris est; ex hoc ille animus in prœlijs paratus ad vulnera. adhuc pari animo inexercitatum militem: mulier vibebitur. cur; tantum interest inter nouum, & veterẽ exercitũ: quantum experti sumus. ætas tyronum, plerumque melior: sed ferre laborem, contemnere vulnus, consuetudo docet. quin etiam videmus ex acie afferri sæpe saucios, & quidem rudem illum, & inexercitatũ, quamuis levi ictu, ploratus turpissimos edere. at verò ille exercitatus & vetus, ob eámque rem fortior, medicum modò requirens à quo obligetur,

* 27

h v c. quid ille cursus, concursus, clamor, &c. et ita L.

i O Patrocles, (inquit) ad vos adveniens auxilium, & vestras manus peto,
Priusquam oppeto malam pestem mandatam hostili manu: (consistere,
Neque sanguis ullo potis est pacto profluens

i L. O Patrocle, inquit.

Si qua sapientia magis vestra devitari mors potest: (plent porticus:
Namque [k] *Æsclapij liberorum saucij op-*
Non potest accedi.

k L. Æsculapi.

Certè Euripylus hic quidem est. hominem exercitatū, [l] *ubi tantū luctus cōtinuatur? vide, quàm non flebiliter respondeat: rationem etiam afferat, cur æquo animo sibi ferendum sit.*

l L. quis tot verba tanto in luctu cōtinuat? vide q.

Qui alteri exitium parat,
Eum scire oportet sibi paratam pestem, ut participet parem. Abducet [m] *Patrocles, credo, ut collocet in cubili, ut vulnus obliget, si quidem homo esset: sed nihil vidi minus. quærit enim, quid actum sit.*

m L. Patroclus.

Eloquere: res Argivùm prœlio ut se sustinet.
Non potest affaritantum dictis, quantum factis suppetit Laboris. * *Quiesce igitur. & vulnus* [n] *alliga.* [o] *Etiam si Euripylus posset, non possit Æsopus. Vbi fortuna Hectoris. Nostram acrem aciem inclinatam: & cetera explicat in dolore. sic est enim* [p] *intemperans militaris in forti viro gloria. ergo hæc veteranus miles facere poterit: doctus vir, sapiensq; non poterit? Ille vero meliùs, ac non paulò quidem. sed de consuetudine adhuc exercitationis loquor: nondū de ratione, & sapientia. Aniculæ sæpè inediam biduū, ac triduum ferunt subduc cibum unū diem athletæ:* [q] *Iovem Olympium, eum, ipsum, cui se exercebit, implorabit: ferre nō posse clamabit. Cōsuetudinis magna vis est.*

*30.

n v.c obligat & ita L.

o al. Etiam si Eurypylus non posset, posset Æsopus. nō plac.

p ἀκρατής.

q sic aliquot v.c. al. Io ē, Iovem Olymp.

pernoctant

pernoctant venatores in nive: in montibus uri se patiuntur. inde pugiles [r] *cestibus contusi, ne ingemiscunt quidem. sed quid hos,* [s] *quibus Olympiorum victoria, consulatus ille antiquus videtur? gladiatores, aut perditi homines, aut barbari, quas plagas perferunt* * *quo modo illi qui bene instituti sunt, accipere plagam malunt quam turpiter vitare? quam sæpe apparet nihil eos malle, quàm vel domino satisfacere, vel populo? mittunt etiam vulneribus confecti ad dominos, qui quærant, quid velint,** [t] *satisfactum iis sit, se velle decũbere. quis mediocris gladiator ingemuit? quis vultum mutavit unquam? quis non modò stetit, verùm etiam decubuit turpiter? quis cùm decubuisset, ferrũ recipere iussus, collũ contraxit? tantũ exercitatio meditatio, consuetudo valet. ergo hoc poterit. Samnis, spurcus homo, vita illa dignus, locoq; vir natus ad gloriam, ullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret? crudele gladiatorum spectaculum, & inhumanum nonnullis videri solet: & haud scio an ita sit* [u] *ut nunc fit. cùm verò sontes ferro depugnabant, auribus fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem, & mortem disciplina. De exercitatione, & consuetudine, & commentatione dixi. agesis, nunc de ratione videamus: nisi quid vis ad hæc. A, Egóne ut te interpellem? ne hoc quidem vellem: ita me ad credendum*

r al. cæstibus.

s al. quibus Olympiorũ nihil antiquius videtur.

* 31

t L. si satisfactum iis non sit. &c. fort. ni satisfactum sit, &c.

* al. si satis his factum non sit.

u fort ut nunc quidem fit.

tua ducit oratio. M. Sitne igitur malum dolor, necne, Stoici viderint, qui contortulis quibusdam, ac minutis conclusiunculis, nec ad sensus permanantibus, effici volunt, non esse malum, dolorem, ego illud, quidquid sit, tantum esse, quantum videatur, non puto: falsáque ejus visione, & specie moveri homines dico vehementiùs, doloremq́; [x] ejus omnem esse tollerabilem. unde igitur ordiar? an eadem breviter attingam, quæ modo dixi, quo faciliùs oratio progredi possit longiùs? Inter omnes igitur hoc constat nec doctos homines solùm, sed etiam indoctos, virorum esse fortium, & magnanimorum, & [y] pacientium, & humana vincentium, toleranter dolorem pati. nec verò quisquam fuit, qui eum, qui ita pateretur, non laudandum putaret. quod ergo & postulatur à fortibus, & laudatur, cum fit, id aut extimescere veniens, aut non ferre presence, nónne turpe est? Atqui vide, ne, cùm omnes rectæ animi affectiones, virtutes appellentur, non sit hoc proprium nomen omnium: sed ab ea una, quæ ceteris [z] excellat, omnes nominatæ sint. appellata est enim à viro virtus: viri autem propria maximè est fortitudo. [a] cujus munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contemptio. utendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potiùs, si viri volumus esse. quoniam à viris virtus nomen est mutuata. Quæres fortasse, quo modo: & rectè. talem enim medicinam philosophia profitetur.

x L. eis omnem esse tol.

y καρτερικῶν.

z q v c. excellebat, fort excelleat.

a o v c. cuius munera duo sūt maxima et ita. L.

*tetur. venit Epicurus, * homo minimè malus, vel potiùs vir optimus: tantum monet, quantum intelligit: Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem summum malum. vix satis constanter. audiamus. Si summus dolor est, inquit, brevem esse necesse est, * Iteradum eadem ista mihi. non enim intelligo, quid summum dicas esse, quid breve. Summum, quo nihil sit superius: breve, quo nihil brevius. Contemno magnitudinem doloris, à qua me brevitas temporis vindicabit, antè penè, quàm venerit. sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ, benè planè magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus: nihil enim dolet, nisi pes. possunt oculi: potest caput, latera, pulmones: possunt omnia. Longè igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm molestiæ. b Nunc ego non possum, tantum hominem, nihil sapere dicere, sed nos ab eo derideri puto. ego summum dolorē (summum autem dico etiam si decem atomis est major) non continuò dico esse brevem: multósque possum bonos viros nominare, qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis. * sed homo c cautus nunquā terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, ut sciam, quid summum dicat in dolore, quid brevè in tempore. d Omittamus igitur hunc, nihil prorsus dicentem: cogamúsque confiteri, non esse ab eo doloris remedia quærenda, qui dolorem,*

*31.

*32.

b L. hunc ego non possum.

*33.

c al. catus, et ita Non.

d o. v. l. Omittamus hunc igitur, &c. et ita L.

malorum omnium maximum dixerit. quamvis idem forticulum se in torminibus, & in stranguria sua præbeat. aliunde igitur est quærenda medicina, & maximè quidem, si quid maximè consentaneum sit, quærimus ab iis, quibus quod honestum sit, summum bonum: quod turpe, summum videtur malum. his tu præsentibus gemere, & te jactare non audebis profectò. loquetur enim eorum voce virtus ipsa tecum. Túnc, cùm pueros Lacedæmone, adolescẽtes Olympiæ, barbaros in arena videris excipientes gravissimas plagas, & ferentes silentio, si te fortè dolor aliquis pervellerit, exclamabis, ut mulier? non constanter, & sedatè feres? Ferri non potest: natura non patitur. Audio pueri ferunt, gloria ducti: ferunt pudore alii, multi metu: & tamen veremur, ut hoc, quod à tã multis, & quod tot locis perferatur, natura non patiatur? Illa verò non modò patitur, verùm etiam postulat. nihil enim habet præstantius, nihil, quod magis expetat, quàm honestatẽ, quàm laudem, quàm dignitatem, quàm decus. Hisce ego pluribus nominibus unã rem declarari volo, [e] sed utor, ut quàm maximè significem, pluribus. volo autem dicere illud homini longè optimum esse, quod ipsum sit optandum per se, à virtute profectũ, vel in ipsa virtute situm, sua sponte laudabile: *quod quidem citiùs dixerim solum, [f] quàm summum bonum. Atque ut hæc de honesto, sic de turpi contraria nihil tam tetrum, nihil

e v. c. sed utar.

* 341

f v. c. o. quàm non summũ bonum.

nihil tam aspernandum, nihil homine indignius. quod si tibi persuasum est: principio enim dixisti, plus in dedecore mali tibi videri, quàm in dolore: reliquũ est, ut tute tibi imperes. quanquã hoc nescio quo modo dicatur, quasi duo simus, ut alter imperit, alter pareat: non inscitè tamen dicitur. est enim animus in partes g distributus duas: quarum altera, rationis est particeps, altera expers. cùm igitur præcipitur, ut nobesmetipsis, imperemus hoc præcipitur, ut ratio coerceat timeritatem. est in animis omnium ferè naturâ molle quiddam, demissum, humile, enervatum quodammodo, & languidum. h si nihil esset aliud: nihil esset homine deformius. sed præstò est domina omnium, & regina ratio, quæ i connixa per se, & progressa longiùs, sit perfecta virtus. hac ut imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id videndum est viro. quonam modo? inquies. velut servo dominus, velut imperator militi, velut parens filio. si turpissimè se illa pars animi geret, quam dixi esse mollem, * si se lamentis muliebriter, lacrymisq; debet, vinciatur, & constringatur amicorum, propinquorúmque custodijs. sæpe enim videmus fractos pudore, qui ratione nulla vincerentur. ergo hos quidem, ut famulos, vinclis, ac custodia arceamus. qui autem erunt firmiores, nec tamen robustissimi, hos k admonitu simili oportebit, ut bonos milites revocatos, dignitatem tueri. non nimis in Niptris ille sapientissimus

g q.v.c. tributus.

h v.c. et L. si nil esset aliud.

i al. connisa

* 34.

k v.c. ammonitu.

Græciæ

Græciæ saucius lamentatur, vel modicè potiùs: Pedetentim (inquit) ite, sedato nisu, ne succussu arripiat major dolor.

Pacuvius hoc meliùs, quàm Sophocles. apud illum enim perquàm flebiliter Vlysses lamentatur in vulnera: tamen huic leviter gementi, illi ipsi, qui ferunt saucium, persona gravitatem intuentes, non dubitarunt dicere:

Tu quoq; Vlysses, quanquam graviter cernimus ictum,
Nimis es pænè animo molli, qui consuetus in armis ævum agere.

Intelligit poëta prudens, ferendi doloris consuetudinem, esse non contemnendam magistram. Atq; ille non immoderatè magno in dolore,

Retinetè, tenete, opprimite,
Vlcus nudate. heu miserum me, excrucior.
Incipit labi: deinde illico desinit,
Operite, abscedite, jamjam dimittite.
Nam ‖ attrectatu, & quassu sævum amplificatis dolorem.

‖ al. attactu. non plac.

Vidésne, ut obmutuerit, non sedatus corporis, sed castigatus animi dolor? itaque in extremis Niptris alios quoque objurgat, idque moriens:

Conqueri fortunam adversam, non lamentari decet.
Id viri est officiũ: fletus muliebri ingenio additus.

Hujus animi pars illa malior rationi sic paruit, ut severo imperatori miles prudens. In quo viro erit perfecta sapientia (quem adhuc nos quidem

dem [m] videmus neminem: sed philosophorum sententijs, qualis, futurus sit, si modo aliquando fuerit, exponitur. is igitur, siue ea ratio, quæ erit in eo profecta, atque absoluta, sic illi parti imperabit inferiori, vt iustus parens probis filijs: nutu, quod volet, conficiet, nullo labore, nulla molestia: eriget ipse se, suscitabit, instruet, armabit, vt tanquam hosti, sic obsistat dolori. quæ sunt ista arma? contentio, confirmatio, sermóque intimus, cùm ipse secum, Caue turpe quidquam, languidum, non virile. obuersentur species honestæ [n] animo: Zeno proponatur Eleates, qui perpessus est omnia potiùs, quàm conscios delendæ tyrannidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogitetur, [o] qui cùm in manus Cyprij Nicocreontis regis incidisset, nullum genus supplicij [p] deprecatus est, neque recusavit. Calanus Indus, indoctus, ac barbarus, in radicibus Caucasi natus, sua voluntate, viuus combustus est. nos, si pes condoluit, si dens, sed fac totum dolore corpus, ferre non possumus. opinio est enim quædam effœminata, ac leuis, nec in dolore magis, [q] quàm eadem in voluptate: qua cùm liquescimus, fluimúsque mollitia, apis aculeum sine clamore ferre non possumus. At verò C. Marius, rusticanus vir, sed planè vir, cùm secaretur, vt suprà dixi, principio vetuit se alligari: nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. cur ergo posteà alii? valuit authoritas. vidésne

m L. vidimus.

n q v c. verè mendosè:

o al. qui cùm Cypri in manus Nicocreontis reg.

p. παρῃτήσατο.

q al. quàm in voluptate.

igitur

igitur opinionis esse, non naturæ malum? & tamen fuisse acrem morsum doloris, idẽ Marius ostendit, crus enim alterum non præbuit, ita & tulit dolorẽ vt vir, &, vt homo maiorem ferre sine causa necessaria noluit. totum igitur in eo est, vt tibi imperes. ostendi autẽ, quod esset imperandi genus, atq; hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi [r] dignum sic, nõ solùm animum comprimit, sed ipsum etiam dolorem nescio quo pacto mitiorẽ facit. vt enim fit in prælio, vt ignauus miles, ac timidus, simul ac videret hostem, [s] abiecto scuto fugiat, quantũ possit, ob eámq; causam pereat nonnunquam, etiam integro corpore, cùm ei, qui steterit, nihil talè evenerit: sic, qui doloris speciem ferre non possunt, [t] abyciunt se atq; ita afflicti, & exanimati iacent: qui autẽ restiterunt, discedunt sæpissimè superiores: [u] sunt enim quædam animi similitudines cum corpore: vt onera contentis corporibus faciliùs feruntur, remissis opprimunt: simillimè animus intentione sua depellit pressum omnem ponderum: remissione autem sic vrgetur, vt se nequeat extollere, Et, si verum quærimus, in omnibus officys persequendis animi est adhibenda contentio. ea est sola officy tanquam custodia. sed hoc quidem in dolore * maximè est providendum, ne quid abiecte, ne quid timidè, ne quid ignavè, ne qnid serviliter, muliebriterne faciamus: inprimisque refuteter, ac [x] reiiciatur Philoctetæus

r q. v.c. dignissimum sit.

s ῥίψασπιν ἀσπίδα.

t v.c. abiciant se.

u L. et, (sunt enim quædam animi simul. cum corpore.)

* 36.

x v.c. reiciatur.

lectetaus ille clamor. ingemiscere nonnunquam viro concessum est, idque rarò: eiulatus ne mulieri quidem. & hic nimirum est fletus, y quem duodecem tabulæ in funeribus adhiberi vetuerunt. nec verò vnquam ne ingemiscit quidem vir fortis, ac sapiens, nisi fortè vt se intendat ad firmitatem, vt in stadio cursores exclamant quàm maximè possunt. faciunt idem, cùm exercentur, athletæ. pugiles verò, etiam cùm feriunt adversarium, in iactandis z cestibus ingemiscunt: non quòd doleant, animove succumbant, sed quia in profundenda voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior. quid? qui volunt exclamare maius, num satis habent latera, fauces, linguam intendere, * è quibus a elici vocem, & fundi videmus? toto corpore, * atque omnibus b vngulis, vt dicitur, contentioni vocis asseruiunt. genu mehercule. M. Antonium vidi, cùm contente c ipse pro se lege Varia diceret, terram tangere. vt enim d balistæ lapidum, & reliqua tormenta telorum, eo graviores emissiones habent, quo sunt contenta atque adducta vehementiùs: sic vox, sic cursus, sic plaga, hoc gravior, quo est missa contentiùs. cujus contentionis cùm tanta vis sit, si gemitus in dolore ad confirmandum animum valebit, vtemur. sin erit ille gemitus e lamentabilis, si imbecillus, si abiectus, si flebilis: ei qui se dederit, vix eum virum dixerim. qui quidem gemitus si

y lessum.
z al. cæstib.
*37.
a L. eiici.
*38.
b fort. vnguiculis.
c q. v. c. pro seipse lege V. et ita L.
d L. balistæ.
e h. v. c. elamentabilis, non pl.

si levationis aliquid afferret, tamen videremus quid esset fortis, & animosi viri. cùm verò nihil imminuat doloris, cur frustra turpes esse volumus: quid est enim fletu muliebri viro turpius? atque hoc preceptum, quod de dolore datur, patet latiùs. omnibus enim rebus, non solùm dolori, simili contentione animi resistendum est. ira exardescit: libido concitatur. in eandem arcem confugiendum est: eadem sunt arma sumenda. sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. ad ferendum igitur dolorem placidè, & sedatè, plurimum proficit, toto pectore, vt dicitur, cogitare, quàm id honestum sit. sumus enim natura, vt antè dixi, (dicendum est enim sæpius) studiosissimi, appetentissimique honestatis. cuius si quasi lumen aliquod adspexerimus, nihil est, quod, vt eo potiamur, non parati sumus & ferre, & perpeti. ex hoc cursu, atque impetu animorum ad veram laudem, atque honestatem, illa pericula adeuntur in prœliis, non sentiunt viri fortes in acie vulnera: vel sentiunt, sed mori malunt quàm tantillum modò de dignitatis gradu[f] dimoveri. fulgentes gladios hostium videbant Decii, cùm in aciem eorum irruebant. his levabat omnem vulnerum metum nobilitas mortis & gloria. num tum ingemuisse Epaminondam putas, cùm vnà cum sanguine vitam effluere sentiret? imperantem enim patriam Lacedæmoniis relinquebat, quam acceperat servientem: hæc sunt solatia,

f L. demoveri. et ita v.c.

solatia, hæc formenta summorum dolorum. Dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? ad phylosophos me revocas, qui in aciem non sæpè prodeunt. è quibus homo sanè levis Heracleotes Dionysius, cùm à Zenone fortis esse didicisset, * à dolore g deductus est. nam cùm ex renibus laboraret, ipso in eiulatu clamitabat, falsa esse illa, quæ anteà de dolore ipse sensisset. quem cùm Cleanthes condiscipulus rogaret, quænam ratio eum de sententia deduxisset, respondit, Quia, cùm tantum operæ philosophiæ dedissem, dolorem tamen ferre non possum: satis esset argumenti, malum esse dolorem, plurimos autem annos in philosophia consumpsi, nec ferre possum: malum est igitur dolor. Tum Cleanthem, cùm pede terram percussisset, versum ex Epigonis ferunt dixisse:

*39. g fort. devictus est, et ita L.

Audisne hæc Amphiaraë, sub terram abdite? Zenonem significabat: à quo illum degenerare dolebat. At non noster h Possidonius: quem & sæpe ipse vidi, & id dicam, quod solebat narrare Pompeius: se, cùm Rhodum venisset decedens ex Syria, audire voluisse i Possidonium: sed cùm audivisset eum graviter esse ægrum, quòd vehementer ejus artus laborarent, voluisse tamen nobilissimum philosophum k visere: quem ut vidisset, & salutavisset. honorificisq; verbis prosequutus esset, molestéque se dixisset ferre, quòd eum non posset audire. at ille, Tu verò, inquit, potes: nec committam, ut dolor

h L. Posidonium.

i L. Posidonium.

k al videre.

corporis

corporis efficiat, ut frustrà tantus vir ad me venerit. Itaque narrabat, eum graviter, & copiosè de hoc ipso, nihil esse bonum, nisi quod honestum esset, cubantem disputasse: cùmque quasi faces ei doloris admoverentur, sæpe dixisse, Nihil agis dolor: quamvis sis molestus, nunquam te esse confitebor malum. Omninòque omnes clari, & nobilitati labores [l] *contemnendo fiunt etiam tolerabiles. Videmúsne, apud quos eorum ludorum, qui Gymnici nominãtur, magnus honos sit, nullum ab iis, qui in id certamen descendant, devitari dolorem? apud quos autem venandi, & equitandi laus* [m] *viget, qui hanc* [n] *petessunt, nullũ fugiunt dolorem. Quid de nostris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquár? quæ flamma est, per quam non cucurrerint ij, qui hæc olim punctis singulis colligebant? itaque semper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat. cujus inprimis laudabat illud, quod diceret, eosdem labores non esse æquè graves imperatori, & militi, quòd ipse honos laborem leviorem faceret* [o] *imperatorum. sed tamen hoc evenit, ut in vulgus insipientium opinio valeat honestatis, cùm ipsam videre non possint. itaque fama, & multitudinis judicio moventur, ut id honestum putent, quod à plerisque laudetur. Te autem, si in oculis sis multitudinis, tamen ejus judicio stare nolim, nec, quod illa putet,* [p] *idem te putare pulcherimum. tuo tibi judicio est utendum,*

[l] o.v.c. contemptu.

[m] L. vigeat.

[n] L. petissunt nullũ eos fugere dolorem?

[o] q v.c. imperatorium.

[p] v c. idem putaro pul. et ita L.

dum. tibi si rectè probanti placebis, tum non modò tute viceris, quod paulo antè præcipiebã, sed omnes, & omnia. Hoc igitur [q] *tibi propone: amplitudinem, & quasi quandã exaggerationem quàm altissimam animi, quæ maximè eminet* [r] *contemnendis, & despiciendis doloribus: unam esse omnium rem pulcherrimam, eoq; pulchriorem, si vacet populo,* [s] *neq; plausum captans, se tantùm ipsa delectet. quinetiam mihi quidem laudabiliora videntur omnia, quæ sine venditatione,* [t] *& sine populo teste fiunt: non quòd fugiendus sit, (omnia enim bene facta in luce se collocari volunt) sed tamen nullum theatrum virtuti conscientia majus est. Atque inprimis meditemur illud, ut hæc patientia dolorum, quam sæpe jam animi intentione dixi esse firmandum, in omni genere se æquabilem præbeat. sæpe enim multi, qui aut propter victoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam ut jus suum, & libertatem* [u] *tenerent, vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt iidem omissa contentione dolorem morbi ferre non possunt. neque enim illum, quem facilè tulerant, ratione aut sapientia tulerant, sed studio potiùs, & gloria. itaque barbari quidam, & immanes, ferro decertare acerrimè possunt: ægrotare viriliter non queunt. Græci autẽ homines non satis animosi. sed prudentes, ut est captus hominum, satis, hostem adspicere** [x] *non possunt, sed iidem morbos toleranter, atq; humanè ferunt.*

q v. c. propone tibi: ampl.

r al. in contemnendis, non plac.

s q. v. c, neque plausum captet, sed se tantum, &c.

t al. et sine populo rectè fiunt.

u al. tuerentur.

*39.

x v.c. non possunt. eidem morbos, &c, et ita L.

G

*ferunt. At Cimbri, & Celtibèri in prælio exultant, lamentantur in morbo: nihil enim potest esse æquabile, quod non à certa ratione proficiscatur. sed cùm videas, eos qui aut studio, aut opinione ducantur, in eo persequendo, atque adipiscendo, dolore no frangi: debes existimare aut non esse malum, dolorem; aut, etiamsi, quidquid asperum, Y alienumque à natura sit, id appellari placeat malum: tantulum tamen esse, vt à virtute ita obruatur, vt nusquam appareat. quæ meditare, quæso, dies, & noctes. latiùs enim manabit hæc ratio, & aliquanto majorem locum, quàm de vno dolore, occupabit. nam si omnia fugiendæ turpitudinis, adipiscendæque honestatis causa faciemus, non modò stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præsertim cùm paratum sit illud ex hesterna disputatione perfugium. vt enim sicui naviganti, quem prædones insequantur, deus quis dixerit, Eiice te de navi: præstò est qui excipiat: vel delphinus, vt Arionem Methymnæum, vel equi Pelopis illi Neptunii, qui per vndas currus suspensos rapuisse dicuntur, excipient te, & quò velis, perferent: omnem omittat timorem: sic vrgentibus asperis & odiosis doloribus, * ʒ si tanti non sint, vt ferendi sint, quò sit confugiendum, vides. Hæc ferè hoc tempore putavi esse dicenda. sed tu fortasse in sententia permanes. A. Minimè verò: néque biduo duarum rerum, quas maximè timebam,*

Y q.v. c. alicnumque natura sit.

* 41.

ʒ L. si tanti sint, vt ferendi, non sint.

spero

ſpero liberatum metu. M. Cras ergo ad clepſydram, ſic enim a *duximus.* b *ſed tibi hoc video non poſſe deberi. A. Ita prorſus. & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tempore. M. Sic faciemus, tuiſque optimis ſtudiis obſequemur.*

a al. diximus
b L. et tibi hoc video, &c.

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVÆSTIONVM LIBER, III.

DE ÆGRITVDINE LENIENDA.

QVidnam eſſe Brute, cauſæ putem, cur, cum conſtemus ex animo, & corpore, corporis curandi, tuēdiq; cauſa, quæſita ſit ars eius, atq; utilitas, deorū immortaliū inventioni conſecrata: animi autē medicina, nec tam deſiderata ſit antequam inventa, nec tam culta poſteaquàm cognita eſt, nec tam multis grata, & probata, pluribus etiam ſuſpecta & inviſa? An quòd corporis gravitatem, & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non ſentimus? ita fit, vt animus de ſe ipſe tum iudicet, cùm idipſum, d *quod iudicat, ægrotet. quòd ſi tales nos natura genuiſſet, vt eam ipſam intueri, & perſpicere, eademque optima duce curſum vitæ conficere poſſemus: * haud erat ſanè,*

c fort. quæſita ars, eiuſque vtilitas.

d o. v. c. que iudicatur, ag. et ita L.

 quòd

e quod quisquam rationem, ac doctrinam requireret, nunc parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibúsque * f depravatis sic restinguimus, ut nusquã naturæ lumen appareat. sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum: quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatã vitam natura perduceret, nunc autem, simul atque editi in lucẽ. & suscepti sumus, in omni continuò pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur: ut pænè cùm lacte nutricis errorum suxisse videamur. * cùm verò parentibus redditi, g id est, magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat. accedunt etiam poetæ: qui cùm magnam speciem doctrinæ, sapientiæque præ se tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhærescunt penitus in mentibus; cùm verò accedit eodem, quasi maximus quidã magister, populus, atq; omnis undiq; ad vitia consentiens multitudo, tum planè inficimur opinionum pravitate, h à naturâq; ipsa descissimus: ut nobis i optimam naturam invidisse videantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præstantius honoribus, imperiis, populari gloria judicaverunt. ad quam fertur optimus quisque, veramq; illam honestatem expetens, k quam unam natura maxime inquirit, in summa inanitate versatur, consectatúrque l nullam eminentẽ effigiem virtutis,

e q. v. c. quod quisquam ratione, ac doctrina requireret.

*2.

f L. depravati, sic r. al. depravatos sic r.

*3.

g al. deinde L. demum magistris traditi sumus: &c. & ita o. v. c.

h o. v. c. à naturaque desciscimus & ita L.

i q. v. c. optimè nut. non pl. sc.

k q. v. c. quã una natura max.

l L. non illam enim.

tutis, sed adumbratam imaginẽ gloriæ, est enim gloria, solida, quædam res, & expressa, non adumbrata. ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene judicantium de excellente virtute. * ea virtuti resonat, [m] tanquam imago gloriæ. quæ quia rectè factorum plerumque comes est, non est à bonis viris repudianda. Illa autem, quæ se ejus imitatricem esse vult, temeraria, atque inconsiderata, & plerumque peccatorum, vitiorumq; laudatrix, fama popularis, simulatione honestatis formam ejus pulchritudinemq; corrumpit. quæ cæcitate homines, cùm quædam præclara etiam cuperent, eaq; nescirent nec ubi, nec qualia essent, funditus alii everterunt suas civitates, alii ipsi occiderunt. atq; hi quidem optima potentes, non tam voluntate, quàm cursus errore falluntur. Quid qui pecuniæ cupiditate, qui voluptatum libidine feruntur: quorumq; ita perturbantur animi, ut non multum absint ab insania, [n] quod insipientibus contingit omnibus, his nullàne est adhibenda curatio? utrùm quod minùs noceant animi ægrotationes quàm corporis? an quod corpora curari possint, animorũ nulla medicina sit? At & morbi perniciosiores, pluresque sunt ànimi, quàm corporis. his enim ipsi odiosi sint, quòd ad animum [o] pertinent, eumq; sollicitant: animúsque æger, ut ait Ennius, semper errat, neq; pati, neque perpeti potest: cupere nunquam desinit, quibus duobus morbis (ut

* 4.

m fort. tanquam imago voci quæq; fort. tanquamimago quæ q.

n libri vulg. quod insipientibus cõtingit: his null.

o v.c. pertineant, eumque sollicitent: & ita L.

omittam alios) ægritudine, & cupiditate, qui tandem possunt in corpore esse graviores? qui verò probari potest, ut sibi mederi animus non possit, cùm ipse medicinam corporis animus invenirit, cúmque ad corporum sanationem multum ipsa corpora, & natura [p] valeat, nec omnes qui se curari passi sunt, continùo etiam convalescant: animi autem, qui se sanari voluerint, præceptísque sapientum parüerint, sine ulla dubitatione sanentur? Est profectò animi medicina, philosophia: cujus auxilium non, ut in corporis morbis, petendum est foris: omnibúsque opibus, [q] viribúsque, ut nosmetipsi nobis mederi possimus, [r] elaborandum est. quanquam de universa philosophia, [s] quantopere & expetenda, & colenda esset, satis, ut arbitror, dictum est in Hortensio. de maximis autem rebus nihil ferè intermisimus postea nec disputare, nec scribere. his autem libris exposita sunt ea, quæ à nobis cùm familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus, de morte, & de dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet. Ut enim in Academiam nostram descendimus, inclinatio jam in [t] post meridianū tempus die, poposci eorum aliquem, qui aderant, causam disserendi. Tum res acta sic est. A. Videtur mihi cadere in sapientem ægritudo. M. Num reliquæ quoque perturbationes animi, formidines, libidiner, [u] iracundiæ? hæc enim

p q v.c. valeant. & ita L.

q viribúsq; abest à q v.c

r o. v.c. elaborandum quanquam & ita L.

s L. quanto opere & cap & ita o. v. c.

t al. pomeridianum.

u fort. cupiditates? fort. jucunditates.

enim ferè sunt eiusmodi, quæ Græci πάθη appellant: ego poteram morbos, & id verbum esset è verbo: sed in consuetudinem nostram non caderet. nam misereri, invidere, gestire, lætari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eosdem motus concitati animi, rectè, ut opinor perturbationes dixerimus: morbos autem non satis usitatè: nisi quid aliud tibi videtur. A. Mihi verò isto mòdo. M. Hæccine igitur cadere in sapientem putas? A. prorsus existimo. M. Næ ista gloriosa sapientia [x] *non magno æstimanda est, si quidem non multum differt ab insania. A. Quid? tibi omnisne animi commotio videtur insania? M. Non mihi quidem soli: sed, id quod admirari sæpe soleo, maioribus quoque nostris hoc ita visum intelligo. multis sæculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quæ est de vita, & moribus, philosophia manavit. A, Quonam tandem modo? M. Quia nomen insaniæ significat mentis ægrotationem, & morbum, id est, insanitatem,* [y] *& ægritudinem animi, quam apellarunt insaniam. omnes autem perturbationes animi, morbos philosophi appellant: negantq́; stultum quenquam his morbũ vacare. qui autem in morbo sunt, sani non sunt: & omnium insipientium animi in morbo sunt: omnes insipientes igitur insaniunt. sanitatem enim animorum, positam in tranquillitate quadam, constantiáq; censebant. his*

x L. non magni.

y q. v c et ægrotum animum, &c. non pl.

 rebus

5. rebus mentem vacuam, appellarunt insaniam, propterea quòd in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non possit. Nec minùs illud acutè, quòd animi affectionem, lumine mentis carentem, nominaverunt amentiam, eandémq; dementiam. ex quo intelligendum est eos, qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem, quod à Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, omnes insipientes esse non sanos. qui enim animus est in aliquo morbo (morbos autem. hos 2 perturbatos motus, ut modò dixi, philosophi appellant.) non magis est sanus, quam id corpus, quod in morbo est. ita fit, ut sapientia sanitas sit animi: insapientia autem, quasi insanitas quædam, quæ est insania, eadémq; dementia. multóq; meliùs hæc notata sunt verbis Latinis, quàm Græcis: quod aliis quoq; multis locis reperietur. sed id aliàs: nunc, quod instat. Totum igitur id, quod quærimus, quid & quale sit, verbi vis ipsa declarat.* a eos enim sanos intelligi necesse est, quorum mens motu, quasi morbo, perturbata nullo sit. qui contrà affecti sunt, hos insanos appellari neces-
*6. se est. itaq; nihil melius, quàm quod est in consuetudine sermonis Latini, cùm b exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine aut iracundia. quanquam ipsa iracundia, libidinis est pars. sic enim definitur iracundia, ulciscendi libido. Qui igitur exisse ex potestate dicuntur, idcircò dicuntur, quia non sunt in

2 πάθη.

a q.v.c. eos enim sanos quoniam intelligi necesse est, &c

b ἐξίςασθαι ἑαυτῶν ἀκρατεῖν αὐτῶν.

in potestate mentis: cui regnum totius animi à natura tributum est. Græci autem μανίαν unde appellent. non facilè dixerim. eam tamen ipsam distinguimus nos meliùs, quàm illi, hac enim insaniam, quæ juncta stultitiæ patet latiùs, à furore disjungimus. Græci volunt illi quidẽ, sed parũ valẽt verbo: quẽ nos furorẽ: μελαγχολίαν illi vocant. quasi verò atrabili solùm mens, ac non sæpe vel iracundia graviore, vel timore, vel dolore moveatur. quo genere Athamantem, Alcmæonem, Ajacem, Orestem furore dicimus. qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarum vetant duodecim tabulæ. itaque non est scriptum, SI INSANVS, sed SI FVRIOSVS ESSE INCIPIT. *stultitiam enim censuerunt, id est, inconstantiam sanitate vacantem, posse tamen tueri mediocritatem officiorum, & vitæ communem cultum, atque usitatum. furorem autem esse rati sunt, mentis ad omnia cæcitatem. quod cùm majus esse videatur, quàm insania, tamen ejusmodi est, ut furor in sapientem cadere possit, non possit, insania. sed hæc alia quæstio est. nos ad propositum revertamur. c Cadere, opinor, in sapientem ægritudinem tibi dixisti videri. A. d Egò verò ita existimo. M. Humanum id quidem quòd ita existimas. non enim silice nati sumus: e sed est naturale in animis tenerũ quiddam, atque molle, quod ægritudine, quasi tempestate, quatiatur. Nec absurdè Crantor ille qui

*6. al. insaniam

c sic o. v a. fort. Cadere igitur in sap.

d q. v. c. Et verò ita L.

e al. sed est natura in animis, &c.

qui in nostra Academia vel imprimis fuit nobilis,

Minimè, *inquit,* assentior iis, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant: quæ nec potest ulla esse, nec deber. Ne ægrotus sim, *inquit;* sed si fuerim, sensus adsit, sive secetur quid, sive avellatur â corpore. f nam istuc nihil dolere, non sine magna mercede contigit, immanitatis in animo, stuporis in corpore.

Sed videamus, ne hæc oratio sit hominum assentantium nostræ imbecillitati, & indulgentium mollitudini; nos autem audeamus non solum ramos amputare miseriarum, sed omnes radicum fibras evellere. tamen aliquid relinquetur fortasse, ita sunt stirpes altæ, stultitiæ. sed relinquetur id solum, g quod est necessarium. illud quidem sic habeto, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri non potest, finem miseriarum nullum fore. quamobrem, quoniam cœpimus, tradamus nos ei curandos: sanabimur, si volemus, & progrediar quidem longiùs: non enim de ægreditudine solùm, quanquam id quidem primùm, sed de omni animi, ut ego posui, perturbatione, h *morbo, ut Græci volunt, explicabo. Et primò, si placet, Stoicorum more agamus, qui breviter adstringere solent argumenta: deinde nostro instituto vagabimur, Qui fortis est, idem est fidens: quoniam* CONFIDENS *mala consuetudine loquendi in vitio ponitur, ductum verbum à confidendo, quod laudis est, qui autem est fidens, is profectò*

e τὸ γὰρ ἀπό θυνον τοῦτο οὐκ ἄνευ μεγάλων ἐγγίνεται μισθῶν πρὸς ἀνθρώπῳ; τε θηριῶδες εἶναι γὰρ εἰκὸς ἐκεῖ σῶμα τοιοῦτον, ἐνταῦθα δὲ ψυχήν.

g q v e. quo erit necessarium al. quod necessarium erit.

h al. ut Græci volunt morbo, explicabo.

non

non extimescit. discrepat enim à timendo, confidere. atque in quem cadit ægritudo, in eundem timor. quarum enim rerum præsentia sumus in ægritudine, easdem impendentes, & venientes timemus. ita fit, ut fortitudini ægritudo repugnet. verisimile est igitur, in quem [i] cadit ægritudo, in eundem cadere timorem & infractionem quandam animi, & demissionem. [k] in quemque ea cadunt, in eundem cadit ut serviat, * ut victum [l] se quandoque esse fateatur. quæ qui recipit, recipiat idem necesse est timidatem, & ignaviam. non cadunt autem hæc in virum fortem. igitur ne ægritudo quidem. at nemo sapiens, nisi fortis. non cadit ergo in sapientem ægritudo. præterea necesse est, qui fortis sit, eundem esse magni animi: qui magni animi, invictum: qui invictus, eum humanas res despicere, atque infra se positas arbitrari. despicere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest: ex quo efficitur, fortem virum ægritudine nunquam affici. omnes autem sapientes, fortes. non cadit igitur in sapientem ægritudo. & quemadmodum oculus conturbatus, non est probè affectus [m] ad suum munus fungendum: & reliquæ partes, [n] totúmve corpus, à statu cùm est motum, deest officio suo, & muneri: sic conturbatus animus, non est aptus ad exsequendum munus suum. munus autem animi est, ratione benè uti: & sapientis animus, ita semper affectus est, ut ratione optimè

i v.c. cadat.
k v.c. quæ in quem cadũt in eund. & ita L.
* 7.
l L. aliquando esse se fateatur.
m πρὸς τὸ ἐνεργεῖν.
n tott. totũque corp.

*optimè utatur. nunquam est igitur perturbatus. at ægritudo, perturbatio est animi, semper igitur ea sapiens vacabit. ° Verisimile etiam illud est, qui sit temperans, quem Græci σώφρονα appellat, eámque virtutem σωφροσύνην vocant, quam soleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnunquam etiam modestiam sed haud scio, an rectè ea virtus frugalitas appellari possit. quod angustiùs apud Græcos valet: qui frugi homines, χρησίμους appellant, id est, tantummodo utiles. at illud est latius. est enim omnis abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos usitatum nomen nullum habet, sed habere potest ἀβλάβειαν. nam est innocentia, affectio talis animi, quæ noceat nemini. reliquas etiam virtutes frugalitas continet. quæ nisi tanta esset, & si iis angustiis, quibus plerique putant, teneretur, nunquam esset L. Pisonis cognomen tantopere laudatū. Sed quia nec qui, propter metum, præsidium reliquit, quod est ignaviæ: nec qui, propter avaritiam, clam depositum non reddidit, quod est injustitiæ: nec qui propter temeritatem, malè rem gessit, quod est stultitiæ, frugi appellari solet, eò tres virtutes, fortitudinem, justitiam, prudentiam, frugalitas ᵖ complexa est. & si hoc quidem, commune est virtutum. omnes enim inter se * nexæ, ᑫ & conjugatæ sunt. reliqua igitur, & quanta virtus, ut sit ipsa frugalitas, necesse est. ejus enim videtur esse proprium, motus animi appe-*

o q. v. c. Veri etiam simile all.

p sic o. v. c. vulg. quidā amplexa est

* 8

q L. & jugatæ sunt.

appetentis regere & sedare, semperque adversantem libidini, moderatam in omni re servare constantiam. cui contrarium vitium nequitia dicitur. Frugalitas, ut opinor, a fruge: qua nihil melius è terra oritur, nequitia ab eo (etsi hoc erit fortasse durius : * sed tentemus: & lusisse putemur, si nil sit) ab eo, * quod [r] ne quidquam est in tali homine: ex quo idem, nihili dicitur. qui sit frugi igitur, vel, si mavis, moderatus, & temperans, eum necesse est esse constantem : qui autem constans, quietum : qui quietus, perturbatione omni vacuum : ergo etiam ægritudine. & sunt illa sapientis : aberit igitur à sapiente ægritudo. itaque non inscitè Heracleotes Dionysius ad ea disputat, quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo,

* 9.
* 10.
r fort. nec quidquam est & ita L.

Corq; meũ penitus turgescit tristibus iris,
Cùm decore, atque omni me orbatum laude recordor.

Iliad. ι. ὤτα, Ἀλλά μοι οἰδάνεται κραδίην χόλῳ, ὁππότ' ἐκείνου Μνήσομαι, ὅς μ' ἀσύφηλον ἐν Ἀργείοισιν ἔρεξεν, Ἀτρείδης ὡσεί τιν' ἀτίμητον μετανάστην.

Nã manus affecta rectè est, cùm in tumore est? [t] aut num aliquod quodpiam membrum tumidum, ac turgidum, non vitiosè se habet? sic igitur inflatus, & tumens animus, in vitio est. sapientis autem animus semper vacat vitio, nunquam turgescit, nunquam tumet. at iratus animus, ejusmodi est : nunquam igitur sapiens irascitur. nam si irascitur, etiam concupiscit. proprium est enim irati, cupere, à quo læsus videatur, ei quàm maximum dolorem inurere.

t L. aut nũ quod membrum, &c. al. num quodpiam memb.

qui

qui autem id concupierit, eum necesse est, si id consecutus sit, magnoperè lætari ex quo fit, vt alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit in sapientem, ne vt irascatur quidem cadit.[u] *si autem caderet in sapientem ægritudo, caderet etiam iracundia: qua quoniam vacat, ægritudine etiã vacabit. etenim si sapiens in ægritudinẽ incidere posset, posset etiã in misecordiã, posset in invidentiam: (non dixi in invidiam, que tũ est, cùm invidetur: ab invidendo autem invidentia rectè dici potest, vt effugiamus ambiguum nomen invidiæ: quod verbum dictum est à nimis intuendo fortunam alterius, vt in Menalippo.*

u al. sin.

Florem quisnam liberûm invidit meûm?

malè Latinè videtur. sed præclare[x] *Actius vt enim videre, sic invidere florem rectiùs, quàm flori dicitur. nos consuetudine prohibemur: poeta ius suum tenuit, & dixit audacius.(Cadit igitur in eundem, & misereri & invidere. nam qui dolet rebus alicuius adversis, idem alicuius etiam secundis dolet. Vt Theophrastus interitum deplorans Callisthenis, sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur, itaque dicit Callisthenem incidisse in hominem summa potentia, summàque fortuna sedignarum, quemadmodum rebus secundis vti conveniret. Atque quemadmodùm misericordia, ægritudo est ex alterius rebus adversis: sic invidentia, ægritudo est ex alteri us rebus secũdis. in quẽ igitur cadit misereri, in eundẽ etiam invidere non cadit*

x al. Accius: L. Attius.

dit autem invidere in ſapientem: ergo ne miſerere quidem. quòd ſi hoc ægrè ferre ſapiens ſoleret, miſereri etiam ſoleret. abeſt ergo à ſapiente ægritudo. Hæc ſic dicuntur à Stoicis, concluduntúrque contortiùs. ſed latiùs aliquanto dicenda ſunt, & diffuſiùs. ſententiis tamen vtendum eſt eorum potiſſimùm, qui maximè ſorti, &, vt ita dicam, virili vtuntur ratione, atque ſententia. nam Peripatetici, familiares noſtri, quibus nihil vberius, nihil eruditius, nihil grauius, y mediocritatem vel perturbationum, vel morborum animi, mihi non ſanè probant. omne enim malum, etiam mediocre, magnum eſt. nos autem id agimus, vt id in ſapiente nullum ſit omnino. nam vt corpus, etiam ſi mediocriter ægrum eſt, ſanum non eſt: z ſic, ſi in animo eſt ita mediocritas, caret ſanitate. itaque præclarè noſtri, vt alia multa, moleſtiam, ſollicitudinem, angorem, propter ſimilitudinem corporum ægrorum, ægritudinem nominaverunt. hoc propemodum verbo Græci omnem animi perturbationem appellant. vocant enim πάθος, id eſt, morbum, quicunque eſt motus in animo turbidus. non meliùs. ægris enim corporibus ſimillima eſt animi ægritudo, at non ſimilis ægrotationis eſt libido, non immoderata lætitia, quæ eſt voluptas animi elata, & geſtiens. ipſe etiam metus, non eſt morbi admodum ſimilis, quenquam ægritudini eſt finitimus, ſed propriè, vt ægrotatio in corpore, ſic ægritudo

y al. mediocritates.

z o. v. c. ſic in animo iſta mediocritas caret ſanitate. et ita L.

ægritudo in animo, nomen habet non sejunctum a dolore. doloris igitur hujus orgio nobis explicanda est, id est, causa efficiens ægritudinem in animo, tanquam ægrotationem in corpore. nam, ut medici, causa morbi inventa, curationem esse juventam putant: sic nos, causa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus. Est igitur causa omnis in opinione, nec verò ægritudinis solùm, sed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ sunt genere quatuor, partibus plures. nam cùm omnis perturbatio sit animi motus vel rationis expers, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens, ísque motus aut boni, aut mali opinione a *citetur: bifariam quatuor perturbationes æqualiter distributæ sunt. nam duæ sunt ex opinione boni: quarum altera, voluptas gestiens, id est, præter modum elata lætitia, opinione præsentis magni alicujus boni: altera, vel cupiditas rectè, vel libido dici potest: quæ est immoderata appetitio* b *opinati magni boni, rationi non obtemperans, ergo hæc duo genera, voluptas gestiens, & libido, bonorum opinione turbantur: ut duo reliqua. metus & ægritudo, malorum. nam & metus, opinio magni mali impendentis, & ægritudo, est opinio magni mali præsentis: & quidem recens opinio talis mali,*[c] *ut in eo rectum videatur esse angi: id autem est, ut is, qui doleat, oportere opinetur se dolore: his autem perturbationibus,*[d] *quas in*

a al. concitetur.

b fort. opinati futuri magni boni.

c fort. ut eo rectum vid.

d L. quas in vitam.

in vita hominum stultitia e quasi quasdam immittit furias, atque incitat, omnibus viribus, atque opibus repugnandum est, si volumus hoc, quod datum est vitæ, tranquillè, placedéque traducere. f sed ceteras aliàs: nunc ægritudinem, si possumus, depellamus. id enim sit propositum: quàndoquidem eam tu videri tibi in sapientē cadere dixisti. quod ego nullo modo existimo. tetra enim res est, misera, detestabilis, omni contentione velis, ut ita dicam, remísque fugienda. qualis enim tibi ille videtur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam à socero Oenomao rege Hippodamiam raptis g nactus nuptiis? Iovis iste quidem pronepos. támne ergo abjectus, támne fractus? (istic,

Nolite (inquit,) hospites, ádire h ad me ilico
Ne contagio mea bonis, umbráve obsit:
Tanta vis sceleris in corpore hæret.

Tu te, Thyesta damnabis, orbabísque luce propter vim sceleris alieni? quid? illum filium Solis nonne patris ipsius luce indignum putas?

Refugere oculi: corpus macie extabuit:
Lachrymæ peredêre humore exsangues genas:
Situ nidoris bárba pædore horrida,
Atq; intonsa infuscat pectus illuvie scabrū.

Hæc mala, ô stultissime i Æeta, ipse tibi addidisti, k nō erant in iis, quæ tibi casus invexerat, & quidem inveterato malo, l cùm tumor animo resedisset. est autē ægritudo, ut docebo, in opinione mali recentis, sed mœres videlicet

e o.v.c. quasi quasdam furias immittit, atque inc.

f q.v.c. sed cetera aliàs.

g L. nactus st.

h L. ad me, illico istis.

i v.c. tota ipse tibi.

k v.c. non inerant in iis, ea ita L.

l o.v c. cùm tumor animi res. erita L.

regni desiderio, non filiæ. illam enim oderas, & jure fortasse. regno non æquo animo carebas. est autem impudens luctus mœrore se conficientis, quod imperare non liceat liberis. Dionysius quidem tyrannus, Syracusis expulsus, Corinthi pueros docebat. usque eò imperio carere non poterat. Tarquinio verò quid impudentius, qui bellum gereret cùm iis, qui ejus non tulerunt superbiam? is, cùm restitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuisset, Cumas se contulisse dicitur, inque ea urbe senio, & ægritudine esse confectus. Hoc tu igitur censes sapienti accidere posse, ut ægritudine opprimatur, id est, miseria?

*21. ** nam cùm omnis perturbatio, miseria est, tum carnificina est, ægritudo, habet ardorem libido, levitatem lætitiæ gestiens, humilitatem metus: sed ægritudo majora quædam, tabem, cruciatum,*[m] *afflictionem, fœditatem: lacerat, exest animum, planéque conficit. hanc nisi exuimus sic, ut abjiciamus, miseria carere non possumus. At hoc quidem perspicuum est, tum ægritudinem existere, cùm quid ita visum sit, ut magnum quoddam malum adesse, & urgere videatur. Epicuro, autem placet, opinionem mali, ægritudinem esse natura, ut, quicunque intueatur in aliquod majus malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuò in ægritudine. Cyrenaici non omni malo ægritudinem effici censent, sed insperato,*[n] *nec opinato malo. est id quidem non mediocre ad*

m al. afflictationem.

n L. & nec obinato malo. & ita O. V. &c

ad ægritudinem augendam. videntur enim omnia repentina graviora. ex hoc & illa jure laudantur:

Ego, cùm genui tum [o] moriturum scivi, & ei rei sustuli.

[*] Præterea ad Trojam cum misi [p] ad defendendam Græciam.

[q] Scibam me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.

o o.v.c. morituros.

* 12.

p o.v.c. ob defendendam, et ita L.

q al. Sciebam

Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum, lenit eorum adventum, quæ venientia longè antè videris. itáque apud Euripidem à Theseo dicta laudantur. licèt enim, ut sæpe facimus, in Latinum illa convertere.

[r] Nam, qui hæc audita à docto meminissem viro,

Futuras mecum commentabar miserias:
Aut mortē acerbā, aut exilii mœstam fugā,
Aut semper aliquam molē meditabar mali:
Ut, si qua invecta diritas casu foret,
Ne me imparatum cura laceraret [s] repens.

r Ἐγὼ δὲ τοῦτο παρὰ σοφοῦ τινὸς μαθὼν. Εἰς φροντίδας νοῦν, συμφορὰς τ' ἐβαλλόμην, φυγάς τ' ἐμαυτῷ προστιθεὶς πάτρης ἐμῆς Θανάτους τ' ἀώρους, καὶ κακῶν ἄλλας ὁδούς. Ὡς εἴ τι πάσχοιμ' ὧν ἐδόξαζόν ποτε, Μή μοι νεχρὸν προσπεσὸν μᾶλλον δάκοι:

s fort. recens.

Quod antē Theseus à docto viro se audisse dicit, id de seipso loquitur Euripides fuerat enim auditor Anaxagoræ: quem ferunt, nunciata morte filii, dixisse, Sciebam me genuisse mortalem. qua vox declarat, iis esse hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. ergo id quidem [t] non est dubium, quin omnia, quæ mala putantur, sint improvisa graviora. itaq; quanquam non hæc una res efficit maximam ægritudinem:

t o.v.c. non dubium, quin omn. &c et ita L.

 tamen,

tamen, quoniam multum potest provisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana mediata. & nimirum hæc est illa præstans, & divina sapientia, perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere: nihil admirari, cùm acciderit, nihil, antequàm evenerit, non evenire posse arbitrari.

Quamobrem omnes, cùm secundæ res sunt maximè,
Meditari secũ oportet, quo pacto adversam ærumnam ferant:
Pericula, damna, exsilia peregrè rediens semper cogitet,
Aut filii peccatũ, aut uxoris mortẽ, aut morbum filiæ.
Communia esse hæc: fieri posse: ut ne quid animo sit novum:
Quidquid præter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.

Ergo hæc Terentius[u] à philosophia sumptũ cùm tam commodè dixerit, nos, è quorum fontibus id haustum est, non & dicemus hoc meliùs, & constantiùs sentiemus?[x] hic est enim ille vultus semper idem, quem dicitur Xanthippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate, eodem[y] vultu semper se vidisse exeuntem illum domo, & revertentem. nec verò ea frons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vita risisse Lucilius: sed tranquilla, & serena. sic enim accepimus. jure autem erat semper idem vultus, cùm mentis, à qua is fingitur, nulla fieret

u al. è philos.

x al. hinc est

y vultu, ab est ab o. v. c. nec agnoscit L.

fieret mutatio. Quare accipio equidem è Cyrenaicis hæc arma contra casus, & eventus: quibus eorum advenientes impetus diuturna præmeditatione frangantur: simulq; iudico, malum illud, opinionis esse, non naturæ. si enim in re[z] essent, cur fierent provisa leviora? sed est, iisdem de rebus quod dici possit subtiliùs, si priùs Epicuri sentẽtiam viderimus: qui senset, necesse esse omnes in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, sive illa antè provisa, & expectata sint, sive inveteraverint, nam neq; vetustate minui mala, nec fieri præmeditata, leviora: stultamq; etiam esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem. satis esse odiosum malum omne, cùm venisset: qui autem semper cogitavisset, accidere posse aliquid adversi, ei fieri illud sempiternum malum: si vero ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam: ita semper angi, aut accipiendo aut cogitando, malo. levationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, avocatione à cogitanda molestia, & revocatione ad contemplandas voluptates. parêre enim censet, animum rationi posse, &, quò illa ducat, sequi. vetat igitur ratio intueri molestias: abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miserias contemplandas: à quibus cùm [a] cecinit receptui, impellit rursum, & incitat ad conspiciendas, totaq; mente contractandas varias voluptates. quibus ille & præteritarum

[z]. al esset

[a] ἐσήμηνε τὸ ἀνακλητικόν.

tarum memoria, & spe consequentium, sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro mors nos diximus. Epicurei dicunt suo. * *sed, quæ di-*

*13 *cant,* [b] *videamus quo modo negligamus. Principio malè reprehendunt præmeditationem rerum futurarum. nihil est enim, quod tam obtundat, elevetq́; ægritudinem: quam perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse, quod accidere non possit: quam meditatio conditionis humanæ: quàm vitæ lex, commentatioq́; parendi: quæ non hoc affert, vt semper mœreamus, sed vt nunquam. neque enim qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret cùm hæc cogitat, sed tum vel maximè sapientiæ fungitur munere. vtrumque enim consequitur, vt & considerandis rebus humanis proprio philosophiæ* [c] *fruatur officio, & adversis casibus triplici consolatione sanetur. primùm, quod posse accidere diu cogitaverit, quæ cogitatio vna*

*14 *maximè molestias omnes* * *extenuat,* [d] *& diluit: deinde,* [e] *quòd humana ferenda intelligit: postremò, quòd vidit nullum malum esse, nisi culpam, culpam autẽ nullam esse, cùm id, quod ab homine non potuerit præstari, evenerit. Nam*

*15 [f] *revocatio illa, quam affert, cùm à contuendis nos malis avocat, nulla est. non est enim in nostra potestate, fodicantibus iis rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio, vel oblivio. lacerant, vexant, stimulos admovent, ignes adhibent,*

b L. videamus. quomodo negligamus.

c L fungatur off.

d q. v.c. et deluit

e al. quod humanè ferenda intell.

f fort avocatio illa.

hibent, respirare non sinunt. Et tu oblivisci jubes, quod contra naturam est? quod à natura datum est auxilium, extorques, inveterati doloris? est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam affert longinquitas, & dies. iubes me bona cogitare, oblivisci malorum. diceres aliquid, & magno quidem philosopho dignum, si ea bona sentires esse, quæ essent homine dignissima. Pythagoras mihi sic diceret, aut Socrates, aut Plato. Quid iaces? aut quid mœres, aut cur succumbis, cedisque fortunæ? g quæ pervellere te forsitan potuerit, & pungere, non potuerit certè vires frangere. magna vis est in virtutibus. eas excita, si fortè dormiunt. jam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tanto esse coget, ut omnia, quæ possint homini evenire, contemnas, & pro nihilo putes. aderit temperantia, quæ est eadem moderatio: à me quidem paulo antè appellata frugalitas: quæ te turpiter, & nequiter facere nihil patiatur. Quid est autem nequius, aut turpius effœminato viro? ne injustitia quidem sinet ista facere: cui minimum esse videtur in hac causa loci, quæ tamen ita dicet, dupliciter esse te injustum, cùm & alienum appetas, qui mortalis natus, conditionem postules immortalium, & graviter feras, te, quod utendum acceperis, reddidisse. prudentiæ verò quid respondebis, dicenti virtute se esse contentam, quo modo ad bene vivendum, sic h & ad beate? quæ si extrinsecus

g al. quæ ut te pervellere forsitan p.

h al. etiam.

 religata

i v.c. à se. *relegata pendeat, & non oriatur* [i] *ex se, & rursus ad se revertatur, & omnia sua complexa nihil quærat aliunde: non intelligo, cur aut verbis tam vehementer ornanda, aut re tantopere expetenda videatur. Ad hæc bona me si revocas, Epicure, pareo, sequor, utor te ipso duce, obliviscor etiam malorum, ut iubes, eóque faciliùs, quòd ea ne in malis quidem ponenda censeo, sed traducis cogitationes meas ad voluptates, quas? corporis, credo, aut quæ propter corpus vel recordatione, vel spe cogitentur. nũquid est aliud? recténe interpretor sententiam tuam? solent enim isti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus, hoc dicit,* * *& hoc ille*

*16. k fort. acriculus, fort. actocholus. [k] *Græculus, me audiente, Athenis senex Zeno, istorum acutissimus, contendere, & magna voce dicere solebat: eum esse beatum, qui præsentibus voluptatibus frueretur, confideretq́; se fruiturũ, aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore nõ interveniente: aut, si interveniret, si summus foret, futurũ brevẽ: si productior, plus habiturum jucundi, quam mali: hæc cogitantem fore beatum, præsertim si &* [l] *ante præceptis bonis contentus esset, nec deos extimesceret.* * *Habes* [m] *formam Epicuri vitæ beatæ, verbis Zenonis expressam, nihil ut possit negari. Quid ergo? hujúsne vitæ propositio, & cogitatio aut* [n] *Thyestẽ levare poterit, aut Æetã de quo paulo antè dixi, aut Telamonem, pulsum patria, exsultantem, atq́; egentem? in quo hæc admiratio fiebat;*

l al. antè preceptis, b.

*17.

m fort. formulam.

n al. Thyestam.

Hiccine

o *Hiccine est Telamon ille, modò quem gloria ad cœlum extulit?* o L. Hiccine.

p *Quem spectabant? cujus ob os Graij ora obvertebant sua.* p L. quem adspectabant?

Quòd si cui, ut ait idem, q *simul animus cum re concidit, à gravibus illis antiquis philosophis petenda medecina est, non ab his voluptariis. quam enim isti bonorũ copiam dicunt? fac sanè summum bonum esse, non dolore. quanquam id non vocatur voluptas. sed non necesse est nunc omnia. idne est, quo traducti luctum levemus? sit sanè summũ malum, dolere. in eo igitur, qui non est, si malo careat, continuóne fruitur summo bono? quid tergiversamur, Epicurè. nec fatemur eam nos dicere voluptatẽ, quam tu idem, cùm os perfricuisti soles dicere? sunt hæc tua verba, nécne? in eo quidem libro, qui continet omnem disciplinam tuam (fungar enim jam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc.* Nec quidem habeo quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur: detrahens eas etiam, quæ auditu, & cantibus; detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis. suaves motiones, sive quæ aliæ voluptates in toto homine gignuntur quolibet è sensu. * Nec verò ita dici potest, mentis lætitiam solam esse in bonis. * 18.

q q. v. c. simul animus, rem condidit, mendosè.

Lætantem enim mentẽ ita novi, spe eorum omniũ, quæ supra dixi, fore ut natura iis potiens; dolore careat. Atq; hæc quidem his verbis, quivis ut intelligat, quã voluptatem norit Epicurus. deinde paulo infrà, SÆPE QUÆSIVI

(inquit)

(inquit) ex iis, qui appellantur sapientes, quid haberent, quod in bonis relinquerent, si illa detraxissent, nisi vellent voces inanes fundere. nihil ab his potui cognoscere: qui si virtutes ebullire volent, & sapientias nihil aliud dicent, *19. * nisi eam [r] viam, qua efficiantur ea voluptates, quas suprà dixi. Quæ sequuntur, [f] in eadem sententia sunt: totúsq; liber, qui est de summo bono, refertus & sententiis, verbis talibus est. Ad hanccine igitur vitam Telamonem illum revocabis, ut leves ægritudinem? & si quem tuorum afflictum mœrore videris, huic accipenserem potiùs, quàm aliquem Socraticum libellum dabis?[t] aut [?]r hortabere ut audiat voces potiùs, quam Platonis? expones, quæ spectet floririda, & varia? fasciculum ad nares admovebis? incendes odores? [u] & certis redimiri jubebis, & rosa? Si verò aliquid etiam: tum planè luctum omnem absterseris? Hæc Epicuro confitenda sunt, aut ea, quæ modò expressa ad verbum dixi, tollenda de libro, vel totus liber potiùs abjiciendus est enim confertus voluptatibus. quærendum igitur, quemadmodum ægritudine privemus eum, qui ita dicat:

—pol mihi fortuna magis nũc defit, quã genus.
Namque regnum suppetebat mihi: ut scias quanto è loco,
Quantus opibus, quibus de rebus lapsa fortuna [x] occidat.

Quid? huic calix mulsi impingendus est, ut plorare

r L. vim.
f fort. in eandem sententiã sunt; & ita L.
t L. hydraulei hort. & ita q.v.c. al. hydrauli h.
u q v.c non habent hic copulationem, &c.
x al. accidat.

plorare desinat, aut aliquid eiusmodi? Ecce tibi ex altera parte ab eodem poëta:

Ex opibus summis opis egens Hector tuæ.

Huic subvenire debemus, quærit enim auxiliū.

Quid petam præsidii, aut exsequar? quóve
nunc auxilio, aut fuga
Freta sim? arce, & urbe orba sum. quò accedam? quò applicem,
Cui nec aræ patriæ domi stant: fractæ, & disiectæ iacent
Fana flamma deflagrata: tosti alti stant parietes,
Deformati, atque abiete crispa.

Scis quæ sequantur: & illud imprimis:

O pater, ô patria, ô Priami domus,
Septem altisono cardine templum:
Vidi ego te, adstante ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis
Auro, ebore, instructam regificè.

O poëtam egregium: quanquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur. sentit omnia repentina, [y] & inopinata esse graviora. exaggeratis igitur regis opibus, quæ videbantur sempiternæ fore, quid adiungit?

y L. et nec opinata, et ita v.c.

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam eiutari,
Iovis aram sanguine turpari,

Præclarum carmen. est enim & rebus, & verbis, & modis lugubre, eripiamus huic ægritudinem. quo modo? collocemus [z] in culcitra plumea:

z L. in culcita plum, et ita o.v.c.

a alii, hedichrum, mēdosè.

*20.

b L. videamus & cibi.

c fort. ne intelligere quidem te alia:

d al. quid ergo? tu Ep.

mea: psaltriam adducamus: a cedrum incendamus: demus scutellam dulciculæ potionis: * aliquid b provideamus & cibi. Hæc tandē bona sunt, quibus ægritudines gravissimæ detrahantur? tu enim paulo antè c ne intelligere te quidē alia bona dicebas. revocari igitur oportere à mœrore ad cogitationem bonorum, conveniret mihi cùm Epicuro, si quid esset bonum, conveniret. Dicet aliquis: d Quid? ergo tu, Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas ejus fuisse sententias? Ego verò minimè, video enim ab eo dici multa severè, multa præclarè. Itaque, ut sæpe dixi, de acumine ejus agitur, non de moribus. quamvis spernat voluptates eas, quas modò laudavit: ego tamē meminero, quod videatur ei summum bonū, non enim verbo solùm posuit, voluptatem, sed explanavit quid diceret. Saporem, *inquit*, & corporum complexum, & ludos, atque cantus, & formas eas, quibus oculi jucunde moveantur. *Num fingo? num mentior? cupio refelli. quid enim laboro, nisi ut veritas in omni quæstione explicetur? At idem ait, non crescere voluptatem dolore detracto: summamq́ e voluptatem, nihil dolere. Paucis verbis tria magna peccata: unum, quòd secum ipse pugnat. modò enim, ne suspicari quidem se quidquā bonum, * nisi sensus quasi titillarentur voluptate: nunc autē, summam voluptatem esse, dolore carere. potéstne magis secū ipse pugnare? alterum est peccatum, quod cùm in*

e fort. esse voluptatem.

*21.

natura

natura tria ſint unum gaudere: alterum, dolere: tertium, nec gaudere, nec dolere: hic putat primum, & tertium idem eſſe, nec diſtinguit à non dolendo voluptatem. tertium peccatum cōmune cùm quibuſdam, quód, cùm virtus maximè expetatur, ejuſq; adipiſcendæ cauſa philoſophia quæſita ſit, ille à virtute ſummū bonū ſeparavit. At laudat, & ſæpe virtutem. Et quidē C. Gracchus, cùm largitiones maximas feciſſet, & effudiſſet ærariū, verbis tamen defendebat ærariū. Quid verba audiā, cùm facta videam? Piſo ille ſ frugi ſemper cōtra legē frumentariā dixerat. is lege lata, conſularis ad frumentum accipiendum venerat. animadvertit Gracchus in concione Piſonem ſtantem. quærit audiente populo R. qui ſibi conſtet, cùm ea lege frumentum petat, quā diſſuaſerat. Nolim, inquit, mea bona Gracche, tibi viritim dividere liceat: ſed, ſi facias, partem petam. Parúmne declaravit vir gravis, & ſapiens, lege Sēpronia patrimoniū publicum diſſipari? lege orationes Gracchi: patronū ærarij eſſe dices. Negat Epicurus jucundè poſſe vivi, niſi cum virtute vivatur. negat ullam in ſapiētem vim eſſe fortunæ: tenuē victū antefert copioſo: negat ullum eſſe tempus, quo ſapiens non beatus ſit. omnia philoſopho digna, ſed cūm voluptate pugnantia. Non iſtā dicit voluptatē. Dicat quamlibet. nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars inſit. Age, ſi voluptatem nō intelligimus, ne dolorem quidem? nego igitur ejus eſſe, qui

ſ L. frugi.

dolore

g L. Et queruntur quidem.

h fort. mihi summum in animo bonum positū videtur.

* 22.

i L. ratum habiturum quod eger.

dolore summum malum metiatur, mentionem facere virtutis. g *Et conqueruntur quidem Epicurei, viri optimi (nam nullum genus est minùs malitiosum) me studiosè dicere contrà Epicurum. Ita credo de honore, aut de dignitate contendimus.* h *mihi summum in animo bonum videtur, illi autem in corpore; mihi in virtute, illi in voluptate. & illi pugnant: & quidem vicinorum fidem implorant. multi autem sunt, qui statim convolent. ego sum is, qui dicam me non laborare,* * i *actum habiturum quod egerint. quid enim? de bello Punico agitur? de quo ipso cùm aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo videretur, nulla inter eos concertatio unquā fuit. hi nimis iracunde agunt, præsertim cùm ab his non sanè animosè defendatur sententia, pro qua non in senatu, non in concione, non apud exercitum, neque apud censores dicere audeant. sed cum istis aliâs, & eo quidem animo; nullum ut certamen instituam: verum dicentibus facilè cedam. tantùm admonebo: si maximè verum sit, ad corpus omnia referre sapientem: sive, ut honestiùs dicam, nihil facere, nisi quod expediat: sive omnia referre ad utilitatem suam: quoniam hæc plausibilia non sunt, ut in sinu gaudeant, gloriosè loqui desinant. Cyrenaicorum restat sententia; qui tum ægritudinem censent exsistere, si nec opinatò quid evenerit. est id quidem magnum, ut suprà dixi, etiam Chrysippo ita videri scio, quod provisum*

antè

antè non sit, [k] * *id fieri vehementius, sed non sunt in hoc omnia: quanquam hostium repens adventus magis aliquanto conturbat, quàm expectatus: & maris subita tempestas, quàm antè provisa, terret navigantes vehementiùs: & ejusmodi sunt pleraque, sed cùm diligenter nec opinatorum naturam consideres, nihil aliud reperias, nisi omnia subita videri majora, & quidem ob duas causas: primùm, quòd, quanta sint quæ accidunt, considerandi spatium non datur:* [l] *deinde cùm videtur præcaveri potuisse, si provisum esset, quasi culpa contractum malum ægritudinem acriorem facit. quod ita esse dies declarat: quæ procedens ita mitigat, ut iisdem malis manentibus non modò leniatur ægritudo, sed in plerisque tollatur. Carthaginenses multi Romæ servierunt. Macedones rege Perse capto. vidi etiam in Peloponneso, cùm essem adolescens, quosdam Corinthios. hi poterant omnes eadem illa de Andromacha deplorare.*

k L id ferire vehementius.

* 235

l al. deinde quòd videtur, &c. al. deinde quoniam L.

Hæc omnia vidi. [m] *Sed & jam decantaverant fortasse. eo enim erant vultu,* [n] *oratione, omni reliquo motu, & statu, ut eos Argivos, aut Sicyonios diceres: magísque memoverant Corinthi subitò adspecta* [o] *parietum ruinæ, quàm ipsos Corinthios: quorum animis diuturna cogitatio callum vetustatis obduxerat. Legimus librum Clitomachi, quem ille eversa Carthagine misit consolandi causa ad*

m L. sed jam decanaver.

n fort. orunt.

o L. parietinæ, et ita v. c.

captivos cives suos. in eo est disputatio scripta Carneadis: quam se ait in commentarium retulisse. cùm ita positum esset, videri fore in ægritudine sapientem, patria capta: quæ Carneades contrà dixerit, scripta sunt. Tanta igitur calamitatis præsentis adhibetur à philosopho medicina, quanta inveteratæ ne desideratur quidem. nec si aliquot annis post idem ille liber captivis missus esset, vulneribus mederetur, sed cicatricibus. sensim enim, & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quo ipsa res immutari soleat, aut possit: sed id, quod ratio debuerat, usus docet, minora esse ea, quæ sint visa majora. Quid ergo opus est, dicet aliquis, ratione, aut omnino consolatione p *ulla, qua solemus uti, cùm levari dolorem mærentium volumus?* q *hæc enim ferè tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatũ videri.* r *Atqui* s *tolerabilius feret incommodum, qui cognoverit, necesse est id homini tale aliquid accidere. hæc enim oratio de ipsa summa mali nihil detrahit: tantum modò affert, nihil evenisse, quod non opinandum fuisset: neque tamen genus id orationis in consolando non valet: sed id haud sciam an plurimum. ergo ista nec opinata non habent tantam vim, ut ægritudo ex his omnis oriatur. feriunt enim fortasse graviùs:* * *non id efficiunt, ut ea, quæ accidant,* t *majora videantur. quia recentia sunt, videntur, non quia repentina. duplex est igitur ratio*

p v.c. illa, et ita L.

q al. hæc.

r al. aut qui tol. feret. inc, q cog. necess. esse id hom. tale aliquid accidere?

s L. toleran. tius f.

* 24

t L. majora sint videntur quia recentia sunt, non quia rep.

veri

veri reperiendi, non in iis solum, quæ malo, sed in iis etiam, quæ bona videntur. nam aut de ipsius rei natura, qualis, & quanta sit, quærimus, ut de paupertate nonnunquam, cujus onus disputando levamus, docentes, quàm parva, & quàm pauca sint, quæ natura desideret: aut à disputandi subtilitate orationem ad exempla traducimus. hîc Socrates commemoratur, hîc Diogenes, hîc Cæcilianum illud.

Sæpe est etiam sub palliolo sordido sapientia. Cùm enim paupertatis una, eademq; sit vis, quidnam dici potest, quamobrem C. Fabricio tolerabilis ea fuerit alii negent se ferre posse? huic igitur alteri generi similis est ea ratio consolandi, quæ docet humana esse, quæ acciderint non enim solum id continet ea disputatio, ut cognitionem afferat generis humani; sed significat, tolerabilia esse, quæ & tulerint, & ferant cæteri. De paupertate agitur: multi patientes pauperes commemorantur. De contemnendo honore: multi inhonorati proferuntur, & quidem propter idipsum beatiores? eorumq; qui privatum otium negotiis publicis antetulerunt, nominatim vita laudatur: nec siletur illud potentissimi regis [u] anapæstum, [x] qui laudet senem, & fortunatum esse dicit, quod inglorius sit, atq; ignobilis ad supremum diē perventurus. similiter cōmemorādis exemplis, orbitates quoq; liberorum prædicantur, eorumq; qui graviùs ferūt, luctus aliorum exemplis leniuntur. sic perpessio cete-

u L. anapæsticum.

x ζηλῶ σε γέρον ζηλῶ δ' ἀνδρῶν ὃς ἀκίνδυνον βίον ἐξεπέρασ' ἀγνὼς, ἀκλεὴς. τοὺς δ' ἐντιμαῖς ἧσσον ζηλῶ.

rorum facit, ut ea, quæ acciderent, multo minora, quàm quanta sint existimata, videantur. ita fit sensim cogitantibus, ut quantum sit ementita opinio, appareat, atque hoc idem & y Tellamon ille declarat.

y L. Telamo.

Ego cùm genui, moriturũ scivi: & Theseus,
Futuras mecum commentabar miserias.

& Anaxagoras, Sciebam me genuisse mortalem. Hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis, intelligebant, eas nequaquam pro opinione vulgi esse extimescendas. & mihi quidem videtur idem ferè accidere iis, qui ante meditantur, quod iis quibus medetur dies: nisi quòd ratio quædam sanat illos, hos ipsa natura, intellecto eo, quod remedium illud continet, malum, quod opinatum sit, esse maximum, nequaquam esse tantum, ut vitam beatam possit evertere. hoc igitur efficitur, ut ex illo nec opinato plaga major sit; non ut illi putant, ut cùm duobus pares casus evenerint: is modo ægritudine afficiatur, cui ille nec opinato casus evenerit. itaq; dicuntur nonnulli in mœrore, cùm de hac cõmuni omniũ conditione audissent, ea lege nos esse natos, ut nemo in perpetuũ esse posset expers mali, gravius etiam tulisse. Quocirca Carneades, ut video nostrũ scribere Antiochum, reprehendere Chrysip. solebat laudãtẽ Euripideũ, carmẽ illud

z Ἔφυ μὲν οὐδεὶς, ὅστις οὐ πονεῖ βροτῶν καὶ θάπτει τέκνα, χ' ἄτερα κτᾶται νέα Αὐτός τεθνήσκει, καὶ τάδ' ἄχθονται βροτοί. Εἰς γῆν φέροντες τὴν δ' ἀναγκαίως ἔχει Βίον θερίζειν ὥστε κάρπιμον στάχυν.

z *Mortalis nemo est, quem non attingat dolor,*
Morbusq́; multi sunt humandi liberi,
Rursum creandi: morsq́; est a finis omnibus,

a al. finita.

Quæ

Quæ generi humano angorem ne quidquam afferunt,
Reddenda est terra terra. tum vita omnibus
Metenda, ut fruges. sic jubet necessitas.

Negabat genus hoc orationis quidquam omnino ad levandum ægritudinem pertinere. id enim ipsum dolendum esse dicebat, quòd in tam crudelem necessitatem incidissemus. nam illam quidem orationem ex commemoratione alienorum malorum, b ad malevolos consolendos esse accommodatum. mihi verò longè videtur secus: nam & necessitas ferendæ conditionis humanæ quasi cùm Deo pugnare c cohibet, admonétque esse hominem: quæ cogitatio magnopere luctum levat & enumeratio exemplorum, non ut animum malevolorum oblectet, affertur, sed ut ille, qui mœret, ferendum sibi id censeat, quod videat multos moderatè, & tranquille tulisse. omnibus enim modis fulciendi sunt, qui ruunt. nec cohærere possunt propter magnitudinem ægritudinis ex quo ipsã ægritudinẽ λυπὴν d Chrysippus quasi λύσιν id est, solutionem totius hominis appellatam putat. quæ tota e poterat evelli, explicata, ut principio dixi, causa ægritudinis. est enim nulla alia nisi opinio, & judicium magni præsentis, atque urgentis mali, itaque & dolor corporis, cujus est morsus acerrimus, perfertur spe proposita boni: & acta ætas honestè, ac splendidè, tantam affert consolationem, ut eos, qui ita vixerint, aut non f attingat ægritudo

b o. v. c. ad malivolos.

c L. prohibet.

d L. Plato in Cratylo ante Chrysippum.

e al. poterit.

f al. tangat

tudo, aut perleviter, pungat animi dolor. sed ad hanc opinionem mali, cùm illa etiam opinio accessit, oportere: rectum esse: ad officium pertinere: ferre illud ægrè, quod acciderit: tum denique efficitur illa gravis ægritudinis perturbatio. ex hac opinione sunt illa varia, & detestabilia genera lugendi, pædores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percussiones. Hinc ille g Agamemnon Homericus, & idem Accianus.

Scindens dolore identidem intonsam comam.

In quo facetum illud Bionis, h perinde stultissimum regem in luctu capillum sibi evellere, quasi calvitio mœror levaretur. Sed hæc omnia faciunt, opinantes ita fieri oportere. Itaque & Æschines in Demosthenem invehitur, quòd is i septimo die post filiæ mortem hostias immolasset. At quam rhetorice? quam copiosè? quas sententias colligit? quæ verba contorquet? ut licere quidvis rhetori intelligas. quæ nemo probaret, nisi insitum illud in animis haberemus, omnes bonos interitu suorum quam gravissimè mœrere oportere. ex hoc evenit, ut in animi doloribus alii solitudines captent, ut ait Homerus de Bellerophonte.

k Qui miser in campis mœrens errabat Aleïs.
Ipse suum cor edens hominum vestigia vitans.

& Niobe fingitur lapidea, propter æternum, credo, in luctu silentium. Hecubam autem putant propter animi acerbitatē quandam, & rabiem, fingi

g Ἰλιάδ, κ. Πολλὰς δ' ἐκ κεφαλῆς προθελύμνους ἕλκετο χαίτας.

i ἑβδόμην ἡμέραν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ τετελευτηκυίας, πρὶν πενθῆσαι, καὶ τὰ νομιζόμενα ποιῆσαι στεφανωσάμενος καὶ λευκὴν ἐσθῆτα λαβὼν, ἐβουθύτει, &c.

k Ἰλ ζ. ἤτοι ὃ καππεδίον τὸ ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο, Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων.

singi in canem esse conversam. sunt autem alij, quos in luctu cùm ipsa solitudine loqui sæpe delectat, vt illa apud Ennium nutrix.

[l] Cupido cœpit miseram nunc me proloqui
Cælo atque terræ [m] Medeæ miserias.

Hæc omnia recta, vera debita putantes, faciunt in dolore, maximèque declaratur, hoc quasi officii iudicio fieri, quòd si forte, cùm in luctu esse vellent, aliquid fecerunt humanius, aut si hilariùs locuti sunt, revocant se rursus ad mœstitiam, peccatique se insimulant, quòd dolore intermiserint. pueros verò matres, & magistri castigari etiam solent, nec verbis solùm sed etiam verberibus. si quid in domestico luctu hilariùs ab iis factum est, aut dictum: plorare cogunt quid? ipsa remissio luctus cùm est consecuta, intellectúmque est nihil profici mœrendo nónne declarat fuisse totum illud voluntarium? quid ille Tarentianus n ipse se puniens, o id est, ἑαυτὸν τιμωρούμενος.

Decrevi tantisper meminus iniuriæ,
Chremes, meo gnato facere, dum fiam miser.

Hic decernit, vt miser sit. num quis igitur quidquam decernit invitus?

Malo quidem me quovis dignum deputem.

Malo se dignũ deputat, nisi miser sit. vides ergo opinionis esse, non naturæ malum quid, quod res ipsa lugere prohibet? vt apud homerum quotidianæ neces, interitúsque multorum sedationem mœrendi afferunt: apud quem ita dicitur.

I 3 Namque

l Ὡσθ' ἥμερος μ' ὑπῆλθε γῆ τε, ἠδ' οὐρανῷ λέξαι μολούσῃ δεῦρο Μηδείας τύχας. * 25.
m L. Media
n ἑαυτὸν τιμωρούμενος
o L hoc totum id est. ἑαυτὸν τιμωρούμενος de let vt alienum.

b *Namque nimis multos, atque omni luce*
d *cadentes.*
Cernimus: ut nemo possit mærore vacare,
Quo magis est æquum tumulis mandare peremptos.
Firmo animo, & luctum lachrymis finire diurnis.

Ergo in potestate est r *abiicere dolorem, cùm velis, tempori servientem. An est ullum tempus, quoniam quidem res in nostra potestate est, cui non ponendæ curæ ægritudinis causa serviamus? constabat, eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompeium vidissent, cùm in illo ipso acerbissimo, miserrimóque spectaculo sibi timerent, quòd se classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi ut remiges hortarentur, & ut salutem adipiscerentur fuga: posteaquam Tyrum venissent, tum afflictari, lamentaríque cœpisse. timor igitur ab iis ægritudinem potuit repellere,* t *ratio ac sapientia vera non poterit? Quid est autem, quod plus valeat ad ponendum dolorem, quam cùm est intellectum, nihil profici, & frustrà esse susceptum? si igitur deponi potest, etiam non suscipi potest. voluntate igitur, & iudicio suscipi ægritudinem confitendum est. idque indicatur eorum patientia, qui cùm multa sint sæpe perpesse, faciliùs ferunt, quidquid accidit: obduruisséque sese contra fortunam arbitrantur: ut ille apud Euripidem.*

Si

p Ἰλ. τ. Λίην γὰρ πολλοὶ καὶ ἐπήτριμοι ἤματα πάντα. Πίπτουσιν ποτε κέν τις ἀναπνεύσειε πόνοιο. Ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν καταθάπτειν ὅς κε θάνῃσι, Νηλέα θυμὸν ἔχοντας ἐπ' ἤματι δακρύσοντας.

q q. v.c. carentes mendosè.

r q.v.c. abicere.

s L. cui non ponendæ ægritudinis causa serviamus?

t fort. ratio vera, ac sapientia non poterit?

u *Si mihi nunc tristis primum illuxisset dies,*
Nec tam ærumnoso navigavissem salo:
Esset dolendi causa, ut injecto equulei
Freno repente tactu exagitantur novo.
Sed jam x *subjectus miseriis, obtorpui.*

Defatigatio igitur miseriarum ægritudines cùm faciat leviores, y *intelligi necesse est, non rem ipsam, causam, atque fontem esse mœroris. Philosophi summi, necdum tamen sapientiam consecuti, nonne intelligunt, in summo se malo esse? sunt enim insipientes: neque insipientia ullum majus malum est: neque tamen lugent. quid ita? quia huic generi malorum non affingitur illa opinio, rectum esse, & æquum, & ad officium pertinere, ægrè ferre, quòd sapiens non sis. quod idem affingimus huic ægritudini, in qua luctus inest: quæ omnium maxima est. Itaque Aristoteles, veteres Philosophos accusans, qui existimavissent, Philosophiam suis ingeniis esse perfectam, ait eos aut stultissimos, aut gloriosissimos fuisse: sed se videre, quod paucis annis magna accessio facta esset, brevi tempore Philosophiam planè absolutam fore. Theophrastus autem moriens accusasse naturam dicitur, quòd ceruis, & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset: hominibus,* z *quorum maximè interfuisset: tam exiguam vitam dedisset: quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisse, ut, omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudi-*

u Εἰ μὲν τόδ' ἦμαρ ἦν πρῶτον ἦν κακουμένῳ. Καὶ μὴ μακρὰν δὴ διὰ πόνων, ἐναυστόλουν Εἰκὸς σπαδάζειν ἦν ἂν ὡς νεόζυγα. Πῶλον, χαλινὸν, ἀρτίως δεδεγμένον Νῦν δ' ἀμβλύς εἰμι, καὶ κατηρτυκὼς κακῶν. Εἶτ' ὅτε δὲ τὰ τοιαῦτα, καὶ μείζω μακρὸς χρόνος μαλάξει; νῦν δ' ἔτ' ἠβάσκει κακόν.

x v.c. subactis miseriis.

y L. intelligi necesse est, opinionem, nō rem ipsā, causam, &c.

z v.c. quem id max.

erudiretur. quærebatur igitur se tum, cùm illa videre cœpisset, extingui. Quid? ex ceteris Philosophis nonne optimus, & gravissimus quisq; cōfitetur, multa se ignorare? & multa sibi etiā, atq; etiam esse discenda? neque tamen, cùm se in media stultitia, qua nihil est pejus, hærere intelligant, ægritudine premuntur. nulla enim admiscetur opinio officiosi doloris. quid, qui non putant lugendum viris? qualis fuit Q. Maximus [a] efferens filium consularem qualis L. Paulus, duobus paucis diebus amissis filiis: qualis M. Cato, prætore designato, mortuo filio: quales reliqui, quos in consolatione collegimus. Quid hos aliud placavit, nisi quòd luctum & mœrorem esse non putabant viri? Ergo id quod aliis rectum opinantes; ægritudini se solent dedere, [b] ij turpe putantes ægritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, sed in opinione esse ægritudinem. Contrà dicuntur hæc. Quis tam demens, ut sua voluntate mœreat? natura affert dolorem, cui quidam Crantor, inquiunt, vester cedendum putat premit enim atque instat, [c] nec resisti potest. Itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Ajacis morte consolatus esset, is cùm audisset de suo, fractus est. de cujus commutata mente sic dicitur,

Nec verò tanta præditus sapientia
Quisquam est. qui aliorum ærumnam dictis allevans.

[a] ἐκφέρων.

[b] v.c. id hi turpe put.

[c] v.c. nec ei resisti pot. et ita L.

Non

Non idem, cùm fortuna mutata impetum
Convertat, clade [d] ut subita frangatur sua,
Vt illa ad alios dicta, & præcepta excidant.

Hæc cúm disputant, hoc student efficere, naturæ obsisti nullo modo posse. ij tamen fatentur, graviores ægritudines suscipi, quàm natura cogat. quæ igitur amentia, ut nos quoque idem ab aliis requiramus? sed plures sunt causæ suscipiendi doloris. primùm illa opinio mali, quo viso, à que persuaso ægritudo insequitur necessariò. deinde etiam gratum se mortuis facere, si graviter eos lugeant, arbitrantur, accedit superstitio muliebris quædam. existimant enim diis immortalibus se faciliùs satisfacturos, si eorum plaga perculsi, afflictos se, & stratos esse fateātur. sed hæc inter se quàm repugnent, plerique non vident. laudant enim eos, qui æquo animo moriantur: qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant vituperandos. quasi fieri ullo modo possit, qui in amatorio sermone dici solet, uc quisquam plus alterum diligat, quàm se. Præclarum illud est, &, si quæris, rectum quoque, & verū, ut eos, qui nobis carissimi esse debeant, æque ac nosmetipsos amemus: ut verò plus, fieri nullo pacto potest. ne optandum quidem est in amicitia, ut me ille plus, quàm se [e] amet: ego illum plus, quàm me. perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur. sed de hoc aliàs, nunc illud satis est, non attribuere ad amissionem amicorum, miseriam nostram, ne illos

d L. non agnoscat particulam, ut.

e verbum, amet, hic abest à v. c.

illo pios, quam ipsi velint. si sentiant: plus certè, quam nosmetipsos, diligamus. nam quòd aiunt, plerosq; consolationibus nihil levari, adjunguntque consolatores ipsos confiteri se miseros, cùm ad eos impetum suum fortuna converterit: utrumque dissolvitur, sunt enim ista non naturæ vitia, [f] sed culpæ. stultitiam autem accusare quamvis copiosè licet. nam & qui non levantur, ipsi alios ad miseriam invitant: & qui suos casus aliter ferunt, atque ut aliis authores ipsi fuerunt, non sunt vitiosiores, quàm ferè plerique. qui avari avaros, gloriæ cupidos gloriosi reprehendunt. EST ENIM PROPRIUM *stultitiæ aliorum vitia cernere, oblivisci suorum. Sed nimirum hoc maximum est experimentum, cùm constet ægritudinem vetustate tolli, hanc vim non esse in die positam, sed in cogitatione diuturna. nam [g] si eadem res est, & idem est homo: quî potest quidquam de dolore mutari, si neq; de eo, propter quod dolet, quidquam est mutatum, neq; de eo, qui dolet? cogitatio igitur diuturna, nihil esse in re mali, dolori medetur, non ipsa diuturnitas. Hîc mihi afferunt, mediocritates, quæ si naturales sunt, quid opus est consolatione? natura enim ipsa terminabit modum? sin opinabiles, opinio tota tollatur. satis dictum esse arbitror, ægritudinem, esse opinionem mali præsentis, in qua opinione illud insit, ut ægritudinem suscipere oporteat, additur ad hanc defini-*

[f] fort. sed stul.itiæ.

[g] al. si er.

definitionem à Zenóne recte, vt illa opinio præsentis mali sit recens. hoc autem verbum sic interpretatur, vt non tantùm illud recens esse velit, quod paulo ante acciderit, sed, quam diu in illo opinato malo vis quædam insit, & vigeat, & habeat quandam viriditatem, tam diu appelletur recens. vt [h] *Arthemisia illa Mausóli Cariæ regis, vxor: quæ nobile illud Halicarnassi fecit sepulchrum, quandiu vixit, vixit in luctu eódemque etiam confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidiè recens: quæ tum denique non appellabatur recens, cùm vetustate exaruit. Hæc igitur officia sunt consolantium, tollere ægritudinem funditus, aut sedare, aut detrahere quam plurimum, aut supprimere, nec pati manare longiùs, aut ad* [i] *aliam traducere. Sunt, qui vnum officium consolantis putent,* [k] *malum illud omninò non esse, vt Cleanthi placet. sunt qui non magnum malum, vt Peripatetici. sunt, qui abducunt à malis ad bona, vt Epicurus. sunt, qui satis putant ostendere, nihil inopinati accidisse,* [l] *nihil mali Chrysippus autem caput esse censet in consolando, detrahere illam opinionem mœrenti, si se officio fungi putet iusto, atque debito. sunt etiam, qui hæc omnia genera consolandi colligunt. alius enim alio modo movetur,* * *vt ferè nos omnia in consolationem vnam coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo* [n] *tentabatur curatio. sed sumendum tempus est non minus*

h L. Attemisia illla.

i al. alia.

k L. docere malum illud omnu.

l nihil noni.

* 26

*. 27

m al tenebatur.

non minus in animorum morbis, quàm in corporum: vt Prometheus ille Æschyli: cui cùm dictum esset,

n *Atqui, Promethu, te hoc tenere existimo,*
* o *Mederi posse rationem iracundiæ.*
p *Si quidem qui tempestiuam medicinam admovens,*
Non ad gravescens vulnus illidat manus.

Erit igitur in consolationibus prima medicina docere aut nullum malũ esse, aut admodũ paruum: altera, & de communi conditione vitæ, q & propriæ, si quid sit de ipsius, qui mœreat, disputandum: tertia, summam esse stultitiam frustrà confici mœrore, cùm intelligas, nihil posse proficì. nam Cleanthes quidem sapientem consolatur: qui consolatione non eget. nihil enim esse malũ, quod turpe non sit, si lugenti persuaseris. non tu illi luctum, sed stultitiam detraxeris, alienum autem tempus docendi: & tamen non satis mihi videtur vidisse hoc Cleanthes, suscipi aliquando ægritudinem posse ex eo ipso, quòd nõ esse summũ malũ Cleanthes ipse r fatetur. quid enim dicemus? cùm Socrates Alcibiadi persuasisset, vt accepimus, s eũ nihil hominis esse, nec quidquã inter Alcibiadẽ, summo loco natum, & quẽvis baiulum interesse, cùm se Alcibiades afflictaret, lachrymásque Socrati supplex esset: vt sibi virtutẽ traderet, turpitudinémq; depelleret: quid dicemus, Cleanthe? t num in illa re, quæ ægritudine Alciabiadem afficiebat

n Οὐκοῦν Προμηθεῦ, τοῦτο γιγνώσκεις, ὅτι Ὀργῆς νοσούσης εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι.
* 28
o L. Mederi posse orationem iracundiæ.
p Ἐάν τις ἐν καιρῷ γε μαλθάσσῃ κέαρ, Καὶ μὴ σφριγῶντα θυμὸν ἰσχναίνῃ βίᾳ.
q L. et propriè si quid sit &c. al. et de propria si quib. &c.
r L. fateatur et ita o, v, c.
s fort. nihil hominem.
t q. v. c. tum in illa re, &c non pl.

ciebat, mali nihil fuisse?[u] quid illa Lyconis, qualia sunt? qui ægritudinem extenuans, parvis ait eam rebus moveri fortuna & corporis incommodis non animi malis. quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis, vitiisque constabat? Ad epicuri consolationẽ satis est antè dictũ. Ne illa quidẽ consolatio firmissima est, quanquã & usitata est, & sæpe prodest. Nõ tibi hoc soli. Prodest hæc quidem, ut dixi, sed nec semper, nec omnibus. sunt enim, qui respuant, sed refert, quo modo adhibeatur. ut enim tulerit quisque eorum,[x] qui sapienter tulerunt, non quo quisq; incommodo affectus sit, prædicandum est. [y] Chrysippi ratio, ad veritatem firmissima est: ad tempus ægritudinis, difficilis. [z] magnum opus est, probari mœrenti illum suo iudicio, & quod se ita putet oportere facere, mœrere. nimirum igitur, ut in causis non semper utimur eodẽ statu (sic enim appellamus controversiarum genera) sed ad tempus, ad controversiæ naturam, ad personam accommodamus: [a] sic in ægritudine lenienda, nam quam quisque curationem recipere possit. videndum est. sed nescio quo pacto ab eo, quod erat à te propositum, aberravit oratio, tu enim de sapiente quæsiras: cui aut malum videri nullum potest, quod vacet turpitudine: aut ita parvum malum, ut id[b] obruatur sapientia, vixque appareat: qui nihil opinione affingat, assúmatque ad ægritudinem: nec id putet esse rectum, se quàm maximè excruciari, luctúque confici:

u L. quid? illa Lyconis qualia sunt?

x al. patienter tulerunt.

y L. Chrysippi ad veritatem firmissima est: et ita o. v. c. à quib. âbest vox ratio.

z q. v. c. magnum onus est.

a v. c. sic in ægritudine lenienda quam quisq; curationem recip. possit, videndum est.

b q. v. c. observetur sap. fortasse leg. obscuretur sap.

confici: quo pravius nihil esse possit. edocuit tamen ratio, ut mihi quidem videtur, cùm hoc ipsum propriè non quæreretur hoc tempore, c *ne quidem ullum esse malum, nisi quod idem dici turpe posset: tamen ut videremus, quidquid esset in ægritudine mali, id nō naturale esse, sed voluntario judicio, & opinionis errore contractum. tractatum est autem à nobis id genus ægritudinis, quod unum est omnium maximum, ut, eo, sublato, reliquorum remedia ne magnopere quærenda arbitraremur. sunt enim certa quæ de paupertate, certa, quæ de vita inhonorata, & ingloria dici soleant. separatim autē certæ scholæ sunt de exilio, de interitu patriæ, de servitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni casu: in quo nomen poni solet calamitatis, hæc Græci in singulas Scholas, & in singulos libros dispertiunt. opus enim quærunt:* * d *quanquam planè disputationis sunt, delectationis. & tamē, ut medici, toto corpore curando, minimæ etiam parti, si condoluit, medentur: sic philosophia, cùm universam ægritudinem sustulit,* e *tamen, si quis error aliunde extitit, si paupertas momordit, si ignominia pupigit, si quid tenebrarum offundit* f *exilium, aut eorum, quæ modò dixi,* g *si quid extitit: & si singularum rerum sunt propriæ consolationes: de quibus audies tu quidē, cùm voles: sed ad eundem fontem revertendum est, ægritudinem omnem procul abesse à sapiente, quòd inanis sit, quod frustra suscipi-*

c O. V. C. num quod esset malum, nisi quod idem d. & ita L.

* 29.

d L. quanquam plenæ disputationes delectationis sunt.

e fort. tum.

f al. exsuliū.

g L. si quid extitit, singularum rerum, &c.

suscipiatur, quod non natura exoriatur, sed judicio, sed opinione, sed quadam invitatione ad dolendum, cùm id decreverimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totum est voluntariũ, ægritudo erit sublata illa mœrens: morsus tamen, & contractiunculæ quædam animi relinquentur. hanc dicant sanè naturalẽ, dum ægritudinis nomen absit, grave, tetrum, funestum: quod cùm sapientia esse, atque ut ita dicam, habitare nullo modo possit. Atqui stirpes sunt ægritudinis, quàm multæ, quàm amaræ! quæ ipso trunco everso, omnes elidendæ sunt, &, si necesse erit, singulis disputationib. superest enim nobis hoc, cujusmodi, est otium sed ratio una omnium est ægritudinum, plura nomina, nam & invidere ægritudinis est, & æmulari, & obtrectare, & misereri, angi, lugere, mœrere, ærũna affici, lamentari, sollicitari, dolere, in molestia esse, afflictari desperare. hæc omnia definiũt Stoici: eaq; verba, quæ dixi, singularum rerũ sunt, nõ, ut videtur, easdem res significãt, sed aliquid differunt: quod alio loco fortasse tractabimus. hæ sunt illæ fibræ stirpium, quas initio dixi,[h] persequendæ, & omnes elidendæ, ne ulla unquã possit exsistere, magnum opus, & difficile. quis negat? quid autẽ præclarum, non idẽ arduũ? sed tamen id se effecturum philosophia profitetur. nos modò curationem ejus recipiamus. Verùm quidem hæc hactenus, cætera, quotiescunque voletis, & hoc loco,[i] & aliis, parata vobis erunt.

[h] fort. persecunda.

[i] al. & alibi.

M. TVL.

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVÆSTIONVM, LIBER, IIII.

De reliquis animi Perturbationibus.

Vm multis locis nostrorũ hominum ingenia, virtutesq́ Brute, soleo mirari, tũ maximè in studiis, quæ serò admodum expetita, in hanc civitatẽ è Græcia trãstulerũt. nam cùm à primo urbis ortu, [k] *regiis institutis, partim etiam legibus, auspicia, cæremoniæ, comitia, provocationes, patrum consilium, equitum, peditumq́, descriptio, tota res militaris, divinitus esset constituta, tum progressio admirabilis incredibilisq́ cursus ad omnem excellentiam factus est, dominatu regio rep. liberata nec verò hic locus est, ut de moribus institutisq́ majorum, & disciplina, ac tẽperatione civitatis loquamur. aliis hæc locis satis accuratè à nobis dicta sunt, maximeq́ in iis sex libris, quos de rep. conscripsimus. hoc autem loco consideranti mihi studia doctrinæ, multa sanè occurrunt, cur ea quoq́* [m] *accersit aliunde, neque solum expetita, sed etiam conservata, & culta videantur. erant enim illis pæne tu conspectu præstanti sapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus iisdem, quibus L. Brutus patriam liberavit, præclarus*

k fort. partim regiis instit.

l v c. scripsimus, et ita L.

m arcessita aliunde, &c. et ita o.v.c.

author

author nobilitatis tuæ. Pythagoræ autẽ doctrina cùm longè, lateq; fluerit, permanavisse mihi videtur in hanc civitatem: idq; cum conjectura probale est, tum quibusdam etiam vestigiis indicatur. quis est enim, qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentissimis & maximis urbib. ea, quæ magna dicta est, in hisq; primum ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces, aures clausas fuisse? quin etiã arbitror, propter Pythagoreorum admirationẽ, Numam quoq; regem, Pythagoreum à posterioribus existimatum. nam cum Pythagoræ disciplinam, & instituta cognoscerent, regisq; ejus æquitatem, & sapientiam à majoribus suis accepissent, ætatis autem & tempora ignorarent, propter vetustatem, eum, qui sapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse crediderunt. Et de conjectura quidem hactenus. vestigia autem Pythagoreorum, quanquam multa colligi possunt, paucis tamen utemur, quoniam non id agitur hoc tempore. nam cùm carminibus soliti illi esse dicantur & præcepta quædam occultiùs tradere, & mentes suas a cogitationum intentione, cantu, fidibusq; ad tranquilitatem traducere. gravissimus author in Originibus dixit Cato, morem apud majores hunc epularum fuisse, ut deinceps, qui accurabent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes, atque virtutes. ex quo perspicuum est, & cantus tum fuisse

n ſicio. v.c. ἀναγεγραμμένους al. deſcriptos

n deſcriptos vocum ſonis, & carmina. quanquam id quidem etiam XII tabulæ declarant, cendi jam tum ſolitum eſſe carmen: quod ne liceret fieri ad alterius injuriam leges ſanxerunt. nec vero illud non eruditorum temporum argumentum eſt, quod & deorum pulvinaribus, & epulis magiſtratuũ fides præcinunt: quod proprium ejus fuit, de qua loquor, diſciplinæ. mihi quidem etiam Appij Cæci carmen, quod valde Panætius laudat Epiſtola quadam, quæ eſt ad Qu. Tuberonem, Pythagoreorum videtur. multa ſunt etiam in noſtris inſtitutis ducta ab illis, quæ prætereo, ne ea, quæ peperiſſe ipſi putamur, aliunde didiciſſe videamur. Sed, ut ad propoſitum redeat oratio: quàm brevi tempore, quot: & quanti poëtæ, qui autem oratores extiterunt? facilè ut appareat, noſtros omnia cõſequi potuiſſe, ſimul ut velle cœpiſſent. ſed de cæteris ſtudijs alio loco & dicemus, ſi uſus fuerit, & ſæpe diximus. ſapientiæ ſtudium vetus id quidem in noſtris: ſed tamen, ante Lælij ætatem & Scipionis, non reperio, quos appellare poſſim nominatim, quibus adoleſcentibus Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadem video ad ſenatum ab Athenienſibus miſſos eſſe legatos, qui cùm reip. nullam unquam partim attigiſſent, o eſſentque eorum alter Cyrenæus, alter Babilonius, nunquam profectò ſcholis eſſent excitati, neque ad illud munus electi, niſi in quibuſdam principibus, temporibus,

o o.v.c. eſſet que eorum alt. et ita L.

bus illis, fuissent studia doctrinæ qui cùm cetera literis mandarent, alij jus civile, alij orationes suas, alij monumenta maiorum: hanc amplissimam omnium artium bene vivendi disciplinam vita magis, quam literis persecuti sunt. Itaque illius veræ, elegantisque Philosophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permansit; & idem alio modo dicentibus Stoicis, cum Academici eorum controversias disceptarent, nulla ferè sunt, aut pauca admodum Latina monumenta, sive propter magnitudinem rerum, accupationémque p omnium sive etiam, quòd imperitis ea probari posse non arbitrabantur: cùm interim, illis silentibus q C. Amasanius extitit r dicens: cujus libris editis, commota multitudo contulit se ad ea idem potissimum disciplinam, sive quòd erat cognitu perfacilis, sive quòd invitabatur illecebris blãdis voluptatibus sive etiam quia nihil prolatum erat melius, illud, quod erat, tenebant. post s Amasanium autem t multi ejusdem æmuli rationis multa cùm scripsissent. Italium totam occupaverunt: quòdque maximum argumentum est, non dici illa subtiliter, quòd & facile ediscantur: & ab in doctis probentur, á illi firmamentum esse disciplinæ putant. u Sed defendat quidem quod quisque sentit: sunt enim judicia libera: nos institutum tenebimus, nullisque cinius discipline legibus adstricti, quibus in Philosophia necessario pareamus, quid sit, in qua-

p q.v.c. hominum et ita L.

q q.v. c. C. Amasinius.

r vox dicens fortasis aliena est et scoris profecta.

s al. Amasinium.

t v. c. cùm multi eiusdem æmulati rationis multa conscripsissent.

u q.v.c. Sed defendat quod quisq; sentit.

quæ re maximè probabile, semper requiremus. quod cùm sepe alias, tum nuper in Tusculano studiosè egimus. Itaque expositis tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur. ut enim in inferiorem[x] *ambulationem descendimus, quod idem feceramus superioribus diebus, sic acta res est. M. Dicat, si quis vult,*[y] *de qua re disputare velit. A. non mihi videtur omni animi perturbatione posse sapiens vacare. M. Ægritudine quidē hesterna disputatione videbatur: nisi fortè temporis causa*[z] *assētiebare. A. Minime verò. nam mihi egregiè probata est oratio tua. M. Non igitur existimas cadere in sapientem ægritudinem? A. prorsus non arbitror. M. Atqui, si ista perturbare animum sapientis non potest, nulla poterit. Quid enim? metùsne conturbet? At earum rerum est absentium metus, quarum presentium est ægritudo. sublata igitur ægritudine, sublatas est metus. restant duæ perturbationes, lætitia gestiens, & libido: quæ si non cadant in sapientem, semper mens erit tranquilla sapientis. A. sic prorsus intelligo. M. Vtrùm igitur mavis? statimne nos vela facere, an quasi è portu egredientes paululum remigare? A. Quidnam est istuc? nō enim intelligo. M. Quia Chrysippus, & Stoici, cum de animi perturbationibus disputant, magnam partem in his partiendis, & difiniendis occupati sunt illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulētos esse patiantur Peripa-*

[x] v.c. descendimus ambulationem
[y] v.c. quia de re disputari velit, et ita L.
[z] o.v.c. nobis assentiebare, et ita L.

Perepatetici autem ad placandos animos multa afferunt: spinas partiendi, & definiendi prætermittũt. quærebam igitur, vtrùm panderem vela orationis statim, an eam antè paululũ dialecticorum remis propellerem. A. Isto modo verò. erit enim hoc totum, quod quæro, ex vtroq; perfectius. M. Est id quidem rectius: sed pòst requires, si quid fuerit obscurius. A. Faciam equidem, tu tamen, vt soles, dices ista ipsa obscura planius quàm dicuntur à Græcis. M. Enitar a quidem: sed intento opus est animo, ne omnia dilabantur si vnum b aliquod effugerit. Quoniã quæ Græci c πάθη vocant, nobis perturbationes apellari magis placet, quàm morbos: in his explicandis veterem illam equidem Pythagoræ primùm, deinde Platonis descriptionem sequar: qui animum in duas partes diuidunt: alteram rationis participem faciunt, alteram expertem in participe rationis ponunt tranquillitatem, id est, placidam, quietamq; constantiã: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios, inimicosq; rationi. Sit igitur hic fons. Vtamur tamen, in his perturbationibus describendis, Stoicorum definitionibus, & partitionibus: qui mihi videntur in hac quæstione versari acutissimè. Est igitur Zenonis hæc definitio, vt perturbatio sit, quod πάθος ille dicit, auersa a recta ratione, contra naturam, animi commotio. quidam breuius, PERTVRBATIONEM, esse d appetitum vehementiorem e dicunt sed vehe-

a v. c equidem, et ita L

b al. liquid.

c o v. c. path.

d q. v. c. impetum veh.

e verbum dicunt non agnoscit L. neque reperit in suis libris manuscr.

 mentiorem

mentiorem eum volunt esse, qui longius discesserit à naturæ constantia. partes autem perturbationum volunt ex duobus opinatis bonis nasci, & ex duobus opinatis malis, ita esse quatuor: ex bonis LIBIDINEM, & LAETITIAM: vt sit lætitia, præsentium bonorum: libido, futurorum: ex malis METVM & AEGRITVDINEM nasci censent: metum, futuris: ægritudinem, præsentibus. quæ enim venientia metuuntur, eadem efficiunt ægritudinem instantia. LAETITIA autem, & LIBIDO in bonorum opinione versantur, cùm LIBIDO ad id, quod videtur bonum illecta, & inflammata rapiatur: LAETITIA, vt adepta iam aliquid concupitum, efferatur, & gestiat. natura enim omnes ea, quæ bona videntur, sequuntur, fugiuntq; contraria. Quamobrem simul obiecta species cuiuspiam est quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura. id cùm constanter, prudenterq; fit, eiusmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellamus VOLVNTATEM. eam illi putant in solo esse sapiente: quã sic definiunt: VOLVNTAS est, quæ quid cum ratione, desiderat, quæ autem [f] aduersa ratione, incitata est vehementiùs, ea libido est, vel cupiditas effrenata: quæ in omnibus stultis invenitur. itémq; cùm ita movemur, vt in bono simus aliquo, dupliciter id contingit. nam cùm ratione animus movetur placidè, atq; constanter, tum illud GAVDIVM

f L. auersa à ratione &c. al. aduersa rationi.

DIVM dicitur. cùm autem & inaniter, & effusè animus exultat tum illa LÆTITIA gestiens, vel nimia dici potest: quam ita definiunt, sine ratione, animi elationem, quomodòq; bona natûra appetimus, sic à malis natura declinamus: quæ declinatio si cũ ratione fiet, CAVTIO appelletur, eáq; intelligatur in solo esse sapiente: quæ autem sine ratione, & cum exanimatione humili, atq; fracta, nominetur metus. est igitur METVS Srationi adversa cautio.* presentis autem mali, sapientis affectio nulla est. stulti autem ægritudo est ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animosque demittunt, & contrahunt, rationi non obtemperãtes. itaque hæc prima definitio est, ut ægritudo sit animi, adversante ratione, cõtractio. sicquatuor perturbationes sunt, tres constantiæ: quoniam ægritudini nulla constantia oponitur. Sed omnes perturbationes judicio censent fieri, & opinione. Itaque eas definiunt pressiùs, ut intelligatur non modò quam vitiose, sed etiam quàm in nostra sint potestate. EST IGITVR ÆGRITVDO opinio recens mali presentis in quo demitti, contrahíque animo rectum esse videatur. LÆTITIA, opinio recens boni præsentis: in quo efferri rectũ esse videatur. METVS, opinio impendentis mali, quod intollerabile esse videatur. LIBIDO, opinio venturi boni, quod sit ex usu jam præsens esse, atque adesse. sed quæ judicia, quásque opiniones perturbationum esse dixi, non in eis

gL. à ratione aversa caut.
* I.

perturbationes solum positas esse dicunt, verùm illa etiam, quæ efficiuntur perturbationibus, ut ægritudo quasi morsum aliquem doloris efficiat, metus recessum quendam animi, & fugam. lætitia profusam hilaritatem, libido effrenatam appetentiam. [h] *opinionem autem, quam in omnes definitiones superiores inclusimus, volunt esse imbecillam assentionem. Sed in singulis perturbationibus partes ejusdem generis plures* [i] *subiiciuntur: ut ægritudini invidentia (utendum est enim, docendi causa, verbo minùs usitato quoniam invidia non in eo, qui invidet, solùm dicitur, sed etiam in eo, cui invidetur) æmulatio, obtrectatio, misericordia, angor, luctus, mœror, ærumna, dolor, lamentatio, sollicitudo, molestia, afflictatio, desperatio, & si qua sunt de genere eodem.* [k] *sub metum autem subjecta sunt pigritia, pudor, terror, timor, pavor, exanimatio, conturbatio, formido. * Voluptati* [l] *malevolentia lætans malo alieno, delectatio, jactatio, & similia. Libidini ira, excandescentia, odium, inimicitia, discordia, indigentia, desiderium, & cetera ejusmodi. hæc autem definiunt hoc modo.* INVIDENTIAM *esse dicunt ægritudinem susceptam propter alterius res secundas, quæ nihil noceant invidenti, nam si quis doleat ejus rebus secundis, à quo ipse lædatur, non rectè dicitur invidere: ut, si Hectori Agamẽnon. qui autẽ, cui alterius commoda nihil noceant, tamen cum doleat his frui, is invidet profectò.* AEMVLATIO

h q. v. c. opinationem.

i o. v. subitiuntur.

k fort. metui autem.

* 2.

l v. c. malivolentia.

LATIO autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude, & in vitio nomē hoc sit. nā & imitatio virtutis, æmulatio dicitur: sed ea nihil hoc loco utimur: est enim laudis: & est æmulatio, ægritudo, si eo, [m] quod concupierit, aliùs potiatur, ipse careat. OBTRECTATIO autem est ea, quam intelligi zelotypiam volo, ægritudo ex eo, quòd alter quoq; potiatur ea, quod ille ipse concupiverit. MISERICORDIA, est ægritudo ex miseria alterius, injuria laborantis. nemo enim [n] parricidæ, aut proditoris supplicio misericordia cõmovetur. ANGOR, est ægritudo premens. LVCTVS, ægritudo ex ejus, qui carus fuerit, interitu acerbo. Mœror, ægritudo flebilis. Ærũna, ægritudo laboriosa. Dolor, ægritudo crucians LAMENTATIO, ægritudo cum ejulatu. SOLLICITVDO, ægritudo cùm cogitatione. MOLESTIA, ægritudo permanens. AFFLICTATIO, ægritudo cum vexationis corpore. DESPERATIO, ægritudo sine ulla rerum expectatione meliorum. Quæ autem subjecta sunt [o] sub metu, ea sic definiunt: PIGRITIAM, metum consequentis laboris: TERROREM, metum concutientem, ex quo fit, ut pudorem rubor, terrorem palior, & tremor, & tentium crepitus consequatur: TIMOREM, metum mali appropinquantis: PAVOREM, metum mentem loco moventem, ex quo illud ennij. (expectorat:

Tum pavor sapientiam mihi omnem ex animo

EXANIMATIONEM, metum subsequentem,

m fort quod quis conc.

n L. patricidæ.

o v.c. sub metum.

quentem, & quasi comitem pavoris: CONTVRBATIONEM, *metum excutientem cogitata: Formidinem, metum permanentem. Voluptatis autem partes, hoc modo describunt, ut* [p] *malevolentia, sit voluptas ex malo alterius sine emolumento suo:* DELECTATIO, *voluptas suavitate auditus animum*[q] *deliviens: & qualis est hæc aurium, tales sunt oculorum, & tactionum, & odorationum, & saporum: quæ sunt omnes unius generis, ad perfundendum animum tanquam illiquefactæ voluptates.* IACTATIO, *est voluptas gestiens, & se efferens insolentiùs. Quæ autē libidini subjecta sunt, ea sic definiunt, ut* IRA, *sit libido puniendi ejus, qui videatur læsisse injuria.* EXCANDESCENTIA *autem, sit ira nascens, & modò exsistens, quæ* θύμωσις *Græcè dicitur:* ODIVM, *ira inveterata:* INIMICITIA, *ira ulciscendi tempus observans:* DISCORDIA, *ira acerbior,*[r] *intimo odio, & corde concepta:* INDIGENTIA, *libido inexplebilis:* DESIDERIVM, *libido ejus, qui nondum adsit, videndi. ✱ Distinguunt illud etiam,*[s] *ut sit libido earum rerum, quæ dicūtur de quodā, aut quibusdā: quæ* κατηγορήματα *dialectici appellant: ut habere divitias, capere honores. Indigentia libido rerum ipsarum est, ut honorum, ut pecuniæ. Omniū autem perturbationum fontem esse dicunt,* INTEMPERANTIAM: *quæ est à tota mente, & à recta ratione defectio, sic aversa à præscriptione rationis,*

ut

p v.c. malivolentia.

q v.c. delenitus.

r fort. intimo animo et corde.

✱ 2.

s fort. ut desiderium, sit earum rerū, quæ dicūtur & s fort. ut sit earum rerū, quæ dic.

vt nullo modo appetitiones animi nec regi, nec continéri queant, quemadmodum igitur temperantia ſedat appetitiones, & efficit, vt hæ rectæ rationi pareant, conſeruatq; conſiderata iudicia mentis: ſic huic inimica intemperantia, omnẽ animi ſtatum inflammat conturbat, incitat, itaq; & ægritudines, & metus, & reliquiæ perturbationes omnes gignuntur ex ea, Quemadmodum cùm ſanguis corruptus eſt, aut pituita redundat, aut bilis in corpore, morbi, ægrotationéſq; naſcuntur: ſic prauarum opinionum conturbatio, & ipſarum inter ſe repugnantia, ſanitate animum ſpoliat, morbiſq; [t] perturbat. ex perturbationibus autẽ primùm morbi cõficiũtur, quæ vocant illi [u] ἀῤῥωστήματα éáq; quæ ſunt eis morbis contraria, quæ habent ad res certas vitioſam offenſionem, atque faſtidium. deinde ægrotationes. quæ apellantur à Stoicis [x] νοσήματα hiſq; item oppoſita contrariæ offenſiones. hoc loco nimium opera conſumitur à Stoicis, maximè à Chryſippo, dũ morbis corporum comparatur morborum animi ſimilitudino. qua oratione minimè neceſſaria prætermiſſa, ea, quæ rem continent, pertractemus. Intellegatur igitur, perturbationem, iactantibus, ſe opinionibus inconſtanter, & turbidè, in motu eſſe ſemper. cùm autem hic feruor, concitatióque animi [y] inveteravit, & tanquam in venis, medulláſque inſederit, tum exiſtit & morbus, & ægrotatio, & offenſiones eæ,

t v.c. contur.bat.

u v.c. noſemata.

x v.c. arrpoſtĕmata.

y L. inueterauerit.

quæ ſunt eis morbis, ægrotationibúſq; contraria. Hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter ſe differunt, re verò copulata ſunt, eáq; oriuntur ex libidine, & lætitia. nam cum eſt concupita pecunia, nec adhibita continuò ratio, quaſi quædam Socratica medicina, quæ ſanaret eam cupiditatem: permanat in venas, & inhæret in viſceribus. illud malum, exſiſtitq; morbus, & ægrotatio: quæ auelli inueterata non poſſũt: eiq; morbo nomen eſt auaritia, ſimiliter quæ ceteri morbi: vt gloriæ cupiditas, vt mulieroſitas, vt ita appellē, eam, quæ Græcé φιλογυνεία dicitur, ceterique ſimiliter morbi, ægrotationéſque naſcuntur. quæ autem his ſunt contraria: ea naſci putantur à metu, vt odium mulierũ,[z] quale in μισογυνεία eſt. [a] *vt in hominũ vniverſũ genus, quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος apellatur: vt in hoſpitalitas eſt. quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu naſcuntur earum rerum, quas fugiunt, & oderunt. definiunt autem animi ægrotationem, opinationē vehementem de re non expetenda, tanquam valdè expetenda ſit, inherentē, & penitus inſitā. quod autem naſcitur ex offenſione, ita definiũt,* [b] *Opinionem vehementem de re non fugienda, inhærentem, & penitus inſitam. tanquam fugienda.* [c] *hæc autem opinatio eſt, iudicare ſe ſcire, quod neſciat. Ægrotationi autem talia quædam ſubiecta ſũt, auaritia, ambitia, mulieroſitas, peruicacia,* [d] *liguritio, vinolentia,* [e] *cupedia, & ſiqua ſunt*

[z] v. c. quale in μισογυνύω Atilii eſt, vt * 3

[a] L. vt hominum vniuerſi generis.

[b] al. Opinationem.

[c] q. v.c. hæc autem opinatio, eſt iudicatio.

[d] L. ligurritio, et ita o. v. c.

[e] al. cuppedia.

sunt similia. est autem avaritia, opinatio vehemens de pecunia, quasi valde expetenda sit inhærens, & penitus insita. similisque est ejusdem generis definitio reliquarum. Offensionum autem definitiones sunt ejusmodi, ut inhospitalitas, sit opinio vehemens valdè fugiendum esse hospitem, eáque inhærens, & penitus insita. similiter definitur & mulierum odiū, ut Hippoliti, &, ut Timonis generis humani. Atque, ut ad f *valetudinis similitudinē,* g *veneā eaque collatione utamur aliquando, sed parciùs, quàm solent Stoici: ut sunt alii ad alios morbos procliviores: (itaque dicimus gravedinosos quosdam, quosdam torminosos, non quia semper sint, sed quia sæpe sint:)* h *alii ad metum, alii ad aliam perturbationem. ex quo in aliis anxietas, unde anxii, in aliis iracundia dicitur: quæ ab ira differt: éstq; aliud iracundum esse, aliud iratum: ut differt anxietas ab angore. neque enim omnes anxii, qui anguntur aliquando, neq; anxii, semper anguntur: ut inter ebrietatem, & ebriositatem interest: aliúdque est esse amatorem, aliud amantem. atq; hæc aliorū ad alios morbos proclivitas latè patet. nam pertinent ad omnes perturbationes. in multis etiam vitiis apparet: sed nomen res non habet, ergo in vidi, &* i *malevoli, lividi, & timidi, & misericordes,* * *quia proclives ad eas perturbationes* k *sunt, non quia semper feruntur. hæc igitur proclivitas ad suum quodque genus, à similitudine corporis,*

ægro-

f v. c. valitudinis.

g v. c. veniamus.

h L. sic alii ad metū &c.

i v. c. malevoli, et lividi et ita L.

* 4

k sunt, non reperitur in v. c.

ægrotatio dicitur, dum ea intellegatur ad ægrotandũ proclivitas. sed hæc in bonis rebus, quòd alij ad alia bona sunt aptiores, facilitas nominetur, in malis proclivitas, ut significet lapsionem: in neutris habeat superius nomen, Quo modo autem l *in corpore morbus, ægrotatio, & vitium: sic in animo Morbum appellant totius corporis corruptionem: Ægrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, cùm partes corporis inter se dissident. ex quo pravitas mẽbrorum, distortio, deformitas. itaque illa duo, morbus, & ægrotatio, ex totius* m *valitudinis, corporis conquassatione, & perturbatione gignuntur. vitium autem, integra* n *valetudine, ipsum ex se cernitur, sed in animo tantum modò cogitatione possumus morbum ab ægrotatione seiungere. vitiositas autem, est habitus, aut affectio in tota vita inconstans, & à se ipsa dissentiens. ita fit, ut in altera corruptione opinionum morbus efficiatur, & ægrotatio: in altera. inconstantia, & repugnantia. non enim omne vitiam partes habet dissentientes, ut eorum qui non longè à sapientiæ absunt, affectio est illa quidem discrepans* o *à se ipsa dum est insipiens, sed non distorta, nec prava, morbi autem, & ægrotationes, partes sunt vitiositatis: sed perturbationes, sint ne ejusdem partes, quæstio est, vitia enim, affectiones sunt menenses: perturbationes autem moventes, ut non possint affectionum manentium partes esse, atque ut in*

l v. c. in corpore est morbus, est ægrotatio, est vitium, et ita L.

m v. c. valitudinis.

n v. c. valitudine.

o al. sibi.

malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis. sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocritas, sunt item in animo. p* Corporis temperatio, cùm ea congruunt inter se, è quibus constamus: sanitas sic animi dicitur, cùm ejus judicia, opinionésque concordant. eáq; est animi virtus: quam alij ipsam temperantiam dicunt esse, alij obtemperantem temperantia præceptis, & eam subsequentem nec habentem ullam speciem suam: sed sive hoc, sive illud sit, in solo esse sapiente. * Est autem quædam animi q sanitas, quæ in insipientem etiam cadat, cum curatione medicorum r perturbatio mentis aufertur. Et, ut corporis est quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam suavitate. eáq; dicitur pulchritudo: sic in animo, opinionum, judiciorumq; æquabilitas & constantia, cum firmitate quadam, & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continens, pulchritudo vocatur. Itémque viribus corporis, & nervis, & efficacitati similes similibus quoque verbis, animi vires nominantur. Velositas autem corporis, celeritas appellatur: quæ eadem ingenij etiam laus habetur propter animi multarum rerum brevi tempore percursionem. Illud, animorum, corporúmque dissimile est, quòd animi valentes morbo tentari non possunt, corpora possunt. sed corporum offensiones sive culpa accidere

*5.
p L. Et ut corporis est temperatio, cùm.

*6.
q Turnebus legit insanitas, quæ in sapientem:
r q.v c. conturbatio. mentis et ita L.

accidere possunt, animorum, non item. Quorum omnes morbi, & perturbationes ex aspernatione rationis eveniunt. itaque in hominibus solùm exsistunt. nam bestiæ simile quiddam faciunt, sed in perturbationes non incidunt. Inter acutos autem, & hebetes interest, quod ingeniosi, ut æs Corinthium in eruginem, sic illi in morbum & incidunt tardiùs, & recreantur ocyùs: hebetes non item. Nec verò in omnem morbum, ac perturbationem animus ingeniosi cadit. non enim multa efferata, & immania: quædam autem humanitatis quoque habent primam speciem, ut misericordia, ægritudo, metus. Ægrotationes autem, & morbi animorũ, difficiliùs evelli posse putantur, quàm summa illa vitia, quæ virtutibus sunt contraria, *f morbis enim manentibus, vitia sublata esse non possunt, quia non tam celeriter sanantur, quam illa tolluntur. Habes ea, quæ de perturbationibus enucleatè disputant Stoici, quæ logica appellant, quia disseruntur subtiliùs. è quibus quoniam tanquam *t è scrupulosis cotibus enavigavit oratio, reliquæ disputationis cursũ teneamus: modò satis illa dilucidè dixerimus pro rerum obscuritate. A. Prorsus satis: sed si qua diligentiùs erunt cognoscenda, quæremus aliàs: nunc vela, quæ modò dicebas, expectamus, & cursum. M. Quando & aliis locis de virtute diximus, & sæpe dicendum erit: (pleræque enim quæstiones, quæ ad vitam, moresq; pertinent,

*7. f fort. morbis enim manentib. vitia sublata esse possunt, quia, &c. vel sic. vitiis enim non manentibus morbi sublati esse non possunt quia non tam, &c.

*8. t fort. è scrupulosis cotibus.

pertinent, à virtutis fonte ducuntur: (quando igitur virtus est affectio animi, constans, conveniénsque, laudabiles efficiens eos, in quibus est. & ipsa per se, sua sponte, separata etiam utilitate, laudabilis: ex ea proficiscuntur honestæ, voluntates, sententiæ, actiones, omnisq; recta ratio: quanquam ipsa virtus breuissimè recta ratio dici potest. hujus igitur virtutis contraria est vitiositas. sic enim malo, quàm malitiam appellare eam, quàm Græci κακίαν appellant. nam malitia, certi cuiusdã vitij nomen est: vitiositas, omnium. ex qua[u] cogitantur perturbationes, quæ sunt, vt paulo antè diximus, turbidi animorum, concitatiq; motus, aversi à ratione, & inimicissimi mentis, vitæque tranquillæ. important enim ægritudines anxias, atq; acerbas, animósque affligunt, & debilitant metu iydem inflammant appetitione nimia: quàm tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiam quandam animi à temperantia, & moderatione plurimùm dissidentem, quæ si quando [x] adepta est id, quod ei fuerit concupitum, [y] tum fert alacritatem, vt nihil esse constet, quod agat: vt ille qui VOLVPTATEM animi nimiam, summum esse errorem arbitratur. eorum igitur malorum in vna virtute posita sanatio est. Quid autem est non miserius solùm, sed fœdius etiam, & deformius, quàm ægritudine quis afflictus, [z] debilitatusq; jacens? cui miseriæ proximus est is, qui appropinquans

u fort. concitantur. fort. agitantur.

x v. c. adeptatetur id q. fort. adepta fuerit id q.

y L. tum ecfertur alacritate al. tum effertur eâ alacritate.

z L. debilitatus iacẽs? et ita o[illegible]

aliquod malum metuit, exanimatúsque pendet animi. quam vim significantes mali, poetæ impendere apud inferos saxum Tantolo faciunt, ob scelera, animíque impotentiam, & superbiloquentiam. ea communis pœna stultitiæ est. omnibus enim, quorum mens abhorret à ratione, a *semper aliquis alijs dolor, alijs terror impendet. atque vt hæ tabificæ mentis perturbationes sunt, ægritudinem dico, & metum: sic hilariores illæ, cupiditas avidè semper aliquid* b *expetens, & inanis alacritas, id est, lætitia gestiens, non multùm differunt ab amentia. ex quo intelligitur, qualis ille sit, quem tum moderatum, aliàs modestum, & temperantem, aliàs constantem, continentémq; dicimus. nonnunquam hæc eadem vocabula ad frugalitatis nomen, tanquam ad caput, referre volumus. quòd nisi eo nomine virtutes continerentur, nunquã illud ita pervulgatum esset, vt iam prouerbij locum obtineret,* HOMINEM FRVGI OMNIA RECTE FACERE. *quod idem cùm Stoici de sapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimisque magnificè dicere videntur. Ergo is, quisquis est, qui moderatione & constantia quietus animo, est, sibiq; ipse placatus, vt neque tabescat molestijs, neque frangatur timore, nec sitienter quid* c *appetens ardeat desiderio, nec alacritate futuli gestiens deliquescat, is est sapiens, quem quærimus, is est beatus: cui nihil humanarum rerum aut intollerabile ad demittendum*

a L. semper aliquis talis terror impendet. et ita fere. o.v.c. in quibus sic scriptum est; semper aliquid aliis terror imp.

b Fort. appetens.

c o.v.c. expectans ard. al. expetens.

tendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri potest, quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiúsque mundi nota sit magnitudo? nam quid aut in studiis humanis, aut in tam exigua vitæ brevitate magnum sapienti videri potest, qui semper animo sic excubat, ut ei nihil improvisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino novum? atque idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, ut semper videat sedem sibi, ac locum sine molestia, àtq; angore vivendi, ut, quemcunque casum fortuna invexerit, hunc aptè & quietè ferat. quod qui faciet, non ægritudine solùm vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus. his autem vacuus animus, perfectè atque absolutè beatos efficit: idémque concitatus, & abstractus ab integra, certáque ratione, non constantiam solùm amittit, verùm etiam sanitatem. quocirca mollis, & enervata putanda est Paripateticorum ratio, & oratio, qui perturbari animos necesse esse dicunt, sed adhibent modum quendam, quem ultra progredi non oporteat. Modum tu adhibes vitio? an vitium nullum est, non parêre rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud esse, quod aut cupias ardenter, aut adeptus te efferas insolenter? nec porrò malum, quo aut oppressus jaceas, aut, ne opprimare, mente vix constes? eáque omnia aut nimis tristia, aut nimis læta errore fieri? qui si error stultis exte-

nuetur dic, ut, cùm res eadem maneat, aliter [d] ferat inveterata, aliter recentia: [e] sapientem ne attingat quidē omnino. etenim quis erit tandem modus iste? quæramus enim modum ægritudinis, in qua operæ plurimum ponitur. ægrè tulisse P. Rutilium fratris repulsam consulatus, scriptum apud Fanniū est. sed tamen trāsisse modum videtur, quippe qui ob eam causam [f] à vita recesserit, moderatiùs igitur ferre debuit, quid si cum id ferret immodicè, mors liberorū accessisset? * nata esset ægritudo nova, [g] sed ea modica: magna tamen facta esset [h] accessio. Quid si deinde dolores graves corporis, si bonorum amissio, si cæcitas, si exilium, si pro singulis malis ægritudines accederent? summa ea fieret, quæ non sustineretur. qui modum igitur vitio quærit, similiter facit, ut si posse putet eū qui se [i] è Leucade precipitaverit, sustinere se, cùm velit. ut enim id non potest: sic animus perturbatus, & incitatus nec cohibere se potest, nec, quo loco vult, insistere omnino: quæq; crescentia perniciosa sunt, eadem sunt vitiosa nascentia. ægritudo autem, ceteræque perturbationes amplificatæ, certè pestiferæ sunt; igitur etiā susceptæ, continuo in magna pestis parte versantur. etenim ipsæ se impellunt, ubi semel à ratione discessum est: ipsaque sibi imbecillitas indulget, in altūmq; provehitur imprudens, nec reperit locum consistendi quemòbrem nihil interest utrùm moderatas perturbationes approbent

d L. Ferant.
e v.c. sapienteis.
f sic o.v.c. fort. è ita decesserit.
* 6.
g fort. nec ea modica aut etiam si modica, magna tamen, &c.
h q.v.c. accessione.
i v.c. è Leucata.

bent; an moderatam injustitiam, moderatam ignaviam, moderatam intemperantiam. qui enim vitiis modum apponit, is partem suscipit vitiorum. quod cùm ipsum per se odiosum est, tum eo molestius, quia sunt in lubrico, [k] incitatáq; semel in proclive labuntur, sustinerique nullo modo possunt. Quid? quòd iidem Peripatetici perturbationes istas, * 10. quas nos exstirpandas putamus, nō modò naturales esse dicunt, sed etiam utiliter á natura datas? quorum est talis oratio. Primum multis verbis iracundiam laudant: COTEM fortitudinis esse dicunt, multóq; & in hostem, & in improbū civem vehementiores iratorum impetus esse: leves autem ratiunculas eorum, qui ita cogitarent: prælium rectum est hoc fieri: convenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent vim, nisi irâ excanduit fortitudo. nec verò de bellatoribus solùm disputant. imperia severiora nulla esse putant, sine aliqua acerbitate iracundiæ: oratorem deniq; non modò accusantèm, sed ne defendentem quidē probant [l] sine aculeis iracundiæ. quæ etiam si non adsit, tamen verbis, atque motu simulandum arbitrantur, ut auditoris iram oratoris incendat actio. virum denique videri negant, qui irasci nesciat. eámq; quam lenitatem nos dicimus, vitioso [m] lentitudinis nomine appellunt. nec verò solùm hanc libidinē laudant (est enim ira, ut modò definivi, ulciscendi libido) sed illud

k fort. incitataque semel proclivè loquuntur.

l al. sine simulis.

m al. lenitudinis mendosè.

ipsum genus vel libidinis, vel cupiditatis ad summam utilitatem esse dicunt à natura datũ: nihil enim quenquam nisi quod libeat, præclarè facere posse. noctu ambulabat in publico Themistocles, quòd somnum capere non posset: quærentibúsque respondebat, Milciades [n] trophæis se è somno suscitari. cui non sunt audita Demosthenis vigiliæ? qui dolore se ajebat, si quando opificum antelucana victus esset industria. philosophiæ denique ipsius principes nunquam in suis studiis tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent: ultimas terras lustrasse Pythagoram, Democritum, Platonem accepimus. ubi enim quid esset, quod disci posset, eò veniendum judicaverunt. num putamus hæc fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse? ipsam ægritudinem, quam nos ut tetram, & immanem beluam, fugiendam esse diximus non sine magna utilitate a natura dicunt constitutam, ut homines castigationibus, reprehensionibus, ignominiis affici se in delicto dolerent. impunitas enim peccatorum data videtur eis. qui & ignominiam, & infamiam ferunt sine dolore. morderi est melius conscientia, [o] ex quo est illud è vita ductũ ab Afranio, nam cùm dissolutus filius, heu me miserum. [p] dixisset: tum severus pater,

Dũmodo doleat aliquid, doleat [q] quod lubet.

Reliquas quoque partes ægritudinis, utiles esse dicunt. misericordiam ad opem ferendam, & calami-

[n] L. tropæis

[o] L. ex quo est illud scitè ductum ab Af. [p] verbum dixisset, non est in v. c. [q] quidlibet.

calamitates hominum indignorum subleuandas ipsum illud æmulari, obtrectare, non esse inutile, cùm aut se non idem videat consecutum quòd alium; aut alium idem, quod se: metum verò si quis sustulisset, omnem vitæ diligentiam sublatam fore, quæ summa esset in eis, qui leges, qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorē timerent. hæc tamen ita disputant, ut resecanda esse fateantur, evelli penitus dicant nec posse, nec opus esse: ut in omnibus fere rebus mediocritatem esse optimam existiment. quæ cùm exponunt, nihilne tibi videntur, an aliquid dicere? A. Mihi verò dicere aliquid: itaque expecto, quid ad ista. M. Reperiam fortasse: sed illud antè. videsne, quanta fuerit apud Academicos verecundia? planè enim dicunt, quod ad rem pertineat. Peripateticis respondetur à Stoicis, digladientur illi, per me licet: cui nihil est necesse, nisi ubi sit illud, quod veri simillimum videatur,[r] inquirere. quid est igitur, quod occurrat in hac quæstione, è qua possit attingi aliquid verisimile, quo longius mens humana progredi non potest? difinitio perturbationis: quæ rectè Zenonem usum puto. ita enim definit, ut perturbatio sit [s] adversa ratione, contra naturam, animi commotio: vel brevius, ut perturbatio sit appetitus vehementior: vehementior autem intelligatur is, qui procul absit à naturæ constantia. Quid ad has definitiones possim dicere?

r v.c anquirere, et ita L.

s L. auersa à ratione, al. aduersa rationi.

 atqui

atqui hæc pleráque, sunt prudenter; acutéque disserentium. illa quidem ex rhetorum pompa, ardores animorum, cotésq; virtutum. an verò vir fortis, nisi stomachari cœperit, non potest fortis esse? gladiatorum id quidem. quanquam in eis ipsis videmus sæpe constantiam. colloquuntur, congrediuntur, aliquid postulant, ut magis placati, quam irati esse videantur. sed in illo genere sit sanè Pacidianus aliquis hoc animo, ut narrat Lucilius.

v.c gladiatorum id quidem et ita L.

u v.c. congrediuntur, qu[illegible] runtur, aliquid post.

x v.c. et L. Placideianus.

Occidam illum equidem, & vincam, si id quæritis, inquit,

Verũ illud credo fore: in os prius accipiã ipse,

* Quàm gladium in stomacho,y sura, ac pulmonibus sisto, (quam

Odi hominẽ: iratus pugno: nec lõgius quid-

Nobis, quàm dextræ gladium dum accommodet alter:

* 22

y L. Lura, ac pulm.

Usq; adeò studio, atq; odio illius, efferor ira. At sine hac gladiatoria iracundia videmus progredientum apud Homerum Aiacem multa cum hilaratate, cùm depugnaturus esset cùm Hectore: cuius, ut arma sumpsit, ingressio lætitiam attulit socijs, terrorem autem hostibus: ut ipsum Hectorem, quemadmodum est apud Homerum, toto pectore trementem provocasse ad pugnam pœniteret. Atque hac collocuti inter se, priusquam manum consererent, leniter & quietè, nihil, ne in ipsa quidem pugna, iracundè, rabiosève fecerunt. ego ne Torquatum quidem

illum,

illum qui hoc cognomen inuênit, iratum existimo Gallo torquem detraxisse: nec Marcellum apud Clastidium ideo fortem fuisse, quia fuerit iratus. De Africano quidem, quia notior est nobis propter recentem memoriam. vel jurare possum, non illum iracundia tum inflammatum fuisse, cum in acie M. Halienum Pelignum scuto protexit, gladiúmque hosti in pectus infixit. de L. Bruto fortasse dubitarim, an propter infinitum odium tyranni, effrenatiùs in Aruntem invaserit, video enim utrumq; comminus ictu cecidisse contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo. nisi insanire cœperit, impetus suos non habet? quid? Herculem, quem in cœlum ista ipsa, quam vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo; iratúmne censes conflixisse [a] cùm Erymantheo apro, aut leone Nemeæo: an etiam Theseus Marathonij tauri cornua comprehēdi iratus? vide, ne fortitudo minimè sit rabiosa, sitq; iracundia tota leuitatis. neq; enim est illa fortitudo, quæ rationis expers est. Contemnendæ sunt humanæ res: negligenda mors est: patibiles & dolores, & labores putandi. Hæc cùm constituta sint judicio, atque sententia, tum est robusta illa, & stabilis fortitudo: nisi fortè quæ vehementer, acriter, animosè fiunt, iracundè fieri suspicamur. Mihi verò ne Scipio quidem ille, pontifex maximus, qui hoc Stoicorum verum esse declarauit, nunquā iratū esse sapientē. iratus videtur

[a] al cum apro Ærimanthio.

aó. v. nunquam priuatum esse sapientem: ita L.

tur fuisse Ti. Graccho, tum, cùm consulem languentem reliquit, atque ipse privatus, ut si consul esset, qui remp. salvam esse vellet, se sequi jussit. Nescio, ecquid ipsi nos fortiter in rep. fecerimus, si quid fecimus, certè irati non fecimus. An est quidquam similius insaniæ, quàm ira? quam benè Ennius initium dixit insaniæ. Color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum, atque factorum, quam partem habent sanitatis? quid Achille Homerico fœdius? quid Agamemnone, in jurgio? nam Ajacem quidem ira ad furorem, mortémque perduxit. Non igitur desiderat fortitudo advocatam iracundiã. Satis est instructa, armata, parata per sese. Nã isto modo quidem licet dicere, utilem vinolentiam, ad fortitudinem, utilem etiam dementiam, quòd & insani, & ebrii multa faciunt sæpe vehementiùs. Semper Ajax fortis: fortissimus tamen in furore.

Nam facinus fecit maximum, cùm, Danais inclinantibus

b Summam rem perfecit manus, prœlium cum restituit insaniens.

b L. Summum rem erexit, prælium cum rest. inf.

*Dicamus igitur utilem insaniam, tractata definitione fortitudinis: intelliges, eam stomacho non egere. fortitudo est igitur, c animi affectio legi summæ * in perpetiendis d rebus obtemperans, vel cõservatio stabilis judicii in eis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis & repellendis, vel scientia rerum formidolosarum,*

c vc. affectio animi legi.

* 13

d L. dolorib.

contra-

e *contrariarúmque, aut omnino negligendarum, conservans earum rerum stabile judiciũ: vel breviùs, Chrysippus. nam superiores definitiones erant Sphari hominis inprimis bene definientis, ut putant Stoici; sunt enim omnino omnes ferè similes: sed declarant communes notiones, alia magis alia. Quo modo igitur Chrysippus? fortitudo est, inquit, scientia* f *perferendarum rerum, vel affectio animi in patiendo, ac perferendo, summæ legi parens sine timore.* * g *Licet enim insectemur istos, ut Carneades solebat: metuo, ne soli philosophi sint. Quæ enim istarum definitionum non aperit notionem nostram, quam habemus omnes de fortitudine, tectam, atque involutam? qua aperta, quis est, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, néque eos existimet sine rabie quidquam fortiter facere posse?* h *Quid Stoici, qui omnes incipientes insanos esse dicunt, nonne ista colligunt? remove perturbationes, maximéque iracundiam: jam videbuntur monstra dicere. Nunc autem ita disserunt, sic se dicere, omnes stultos insanire, ut malè olere omne cœnum. At non semper. Commove: senties. Sic iracundus non semper iratus est. Lacesse: jam videbis furentem. Quid? ista bellatrix iracundia, cùm domũ rediit, qualis est cùm uxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque est utilis? est igitur aliquid, quod conturbata mens melius possit facere,*

quàm

e L. contrariarumque aut perferendarũ, aut omnino negl. & ita duo v.c.

f fort. perferenderum laborum.

* 14.

g v.c. Quàvis licet insectemur istos.

h L. Quid? Stoici, qui omnes, &c.

quàm constans? an quisquam potest sine perturbatione mentis irasci? bene igitur nostri, cùm omnia essent in morbis vitia, quòd nullum erat iracundia fœdius, iracundos solos, morbosos nominaverunt. Oratorem verò irasci minimè decet: simulari non dedecet. An tibi irasci tum videmur, cùm quid in caussis acrius, & vehementiùs dicimus? quid? cùm jam rebus transactis, & præteritis, orationes scribimus, num irati scribimus?

Ecquis hoc animadvertit? vincite. Num aut egisse unquam iratum Æsopum, aut scripsisse existimamus iratum i *Acciũ? aguntur ista præclarè, & ab oratore quidem meliùs, si modò est orator, quàm ab ullo histrione: sed aguntur leniter, & mento tranquilla. Libidinẽ verò laudare, cujus est libidinis? Themestoclem, & Demosthenem mihi profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. Quid? vos studia, libidinem vocatis?* * *quæ vel optimarum rerũ, ut ea sunt, quæ perfertis, sedata tamẽ & trãquilla esse debent. Iam ægritudinẽ laudare, unam rem maximè detestabilem, quorũ est tandẽ philosophorum?* k *At commodè dixit Afranius.*

i L. Atticum

* 15.

k v.c. Quàm comm.

Dummodò doleat aliquid, doleat l *quod libet.*

l a quilibet.

Dixit enim de adolescente perdito, ac dissoluto nos autem de constanti viro, ac sapienti quærimus. Et quidem illam ipsam iram centurio habeat, aut signifer, vel ceteri, de quibus dici non

necesse est, ne rhetorum aperiamus mysteria. utile est enim [m] *uti motu animi, qui uti ratione non potest: nos autem, ut testificor sæpe, de sapiēte quærimus. At etiam emulari utile est, obtrectare, misereri: Cur misereare potius, quam feras opem, si id facere possis? an sine misericordia liberales esse non possumus? non enim suscipere ipsi ægritudines propter alios debemus, sed alios si possumus levare ægritudine. Obtrectare verò alteri, aut illa vitiosa æmulatione, quæ rivalitati similis est, æmulari, quid habet utilitatis, cum sit æmulantis, angi alieno bono, quod ipse non habeat:* [n] *obtrectantis autem alieno bono, quod id etiam alius habeat? quis id approbare possit, ægritudinem suscipere* [o] *pro experientia, si quid habere velis? nam solum habere velle,* [p] *summa dementia est. Mediocritates autem malorum quis laudare rectè possit? quis enim potest, in quo libido, cupiditásve sit, non libidinosus & cupidus esse? in quo iræ non iracundus? in quo angor, nō anxius? in quo timor, nō timidus? libidinosum igitur, & cupidum, & iracundū, & anxiū, & timidum censemus esse sapiētē? de cujus excellētia multa quidem dici quamvis fuse, latéq; possint: sed brevissimè illo modo,* SAPIENTIAM *esse rerum divinarum, & humanarum scientiam, cognitionémque, quæ causa cujúsque rei sit. ex quo efficitur, ut divina imitetur, humana omnia inferiora virtute ducat.* [r] *In hunc tu igitur, tanquam*

m fort cum uti motu.

n L. obtrectantis autem, ang. alieno bono, quod, &c. et ita V.C.

o ἀν τιτῆς πειρας.

p summæ dementiæ.

q al. possunt.

r al. in hanc.

quam in mare, quod eſt ventis ſubjectum, perturbationem cadere tibi dixiſti videri? quid eſt, quod tantam gravitatem, conſtantiámque perturbet? an impronisum aliquid, atque repentinum? quid poteſt accidere tale ei, cui nihil ſubitum eſt, quod homini evenire poſſit? Nam quid aiunt nimia reſecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem poteſt eſſe naturale, quod idem nimiùm eſſe poſſit? ſunt enim omnia iſta ex errorum orta radicibus. Quæ evellenda, & extrahenda penitus, non circumcidenda, nec amputanda ſunt. Sed quoniam ſuſpicor te non tam de ſapiente, quàm de te ipſo quærere (illum enim putas omni perturbatione eſſe liberum, te vis) videamus, quanta ſint, quæ à philoſophia remedia morbis animorum adhibeantur, eſt enim quædam medicina certè: nec tam fuit hominum generi infenſa, atque inimica natura, ut corporibus tot res ſalutares, animis nullam invenerit. De quibus hoc eſt etiam merita meliús, quòd corporum adjumenta adhibentur extrinſecus, animorum ſalus incluſa in his ipſis eſt. Sed quo major eſt in eis præſtantia & divinior, eo majore indigent diligentia.

* 16. ** itáque ſ bene adhibita ratio cernit, quid optimum ſit: neglecta, multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi jam convertenda omnis oratio eſt, ſimulas enim quærere te de ſapiente: quæris autem fortaſſe de te. Earum igitur perturbationum, quas expoſui, variæ ſunt curationes.*

ſ al. benè habita ratio

tiones. nam neq; omnis ægritudo vna ratione sedatur. alia est enim lugenti, alia[t] miseranti, alia inuidenti adhibenda medecina. [u] est enim in omnibus quatuor perturbationibus illa distinctio, vtrum ad vniuersam perturbationem, quæ est aspernatio rationis aut appetitus vehementior: an ad singulas, vt ad metum, libidinem, reliquásq; melius adhibeatur oratio, & vtrùm illúdne non videatur ægrè ferendum, ex quo suscepta sit ægritudo, * an omnium rerum tollenda omnino ægritudo: vt si quis ægre ferat, se pauperem esse, ídne disputes, paupertatem malum non esse: an hominem ægrè ferre nihil oportere. nimirum hoc melius: ne, si fortè de paupertate non persuaseris, sit ægritudini concedendum: ægritudine autem sublata, proprijs rationibus, quibus heri vsi sumus, quodam modo etiam paupertatis malum tollitur. Sed omnis eiusmodi perturbatio, animi placatione abluatur illa quidem, cùm doceas, nec bonum illud esse, ex quo lætitia, aut libido oriatur: nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo: veruntamen hæc est certa, & propria sanatio, si doceas, ipsas perturbationes per se esse vitiosas, nec habere quidquam aut naturale, aut necessarium: vt ipsam ægritudinem leniri videmus, cùm [x] obijcimus mœrentibus imbecillitatem animi effœminati, cúmque eorum grauitatem, constantiámque laudamus, qui non turbulentè humana patiantur, quod quidem solet eis etiam accidere

t fert. miserenti.
u o. v. c. est etiam in omnibus, et ita L.
* 17.
x v c. obicit mus.

accidere, qui illa mala esse censent, ferenda tamen æquo animo arbitrantur. putat aliquis voluptatem esse bonum: alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab avaritia avocari potest. illa autem altera ratio, & oratio, quæ simul & opinionem falsam tollit, & ægritudinem detrahit, est ea quidem utilior, sed rarò proficit, y neque ad vulgus adhibenda. Quædam autem sunt ægritudines, quas levare illa medicina nullo modo possit: ut si quis ægrè ferat, nihil in se esse virtutis, nihil animi, nihil officij, nihil honestatis: propter mala is quidem angatur, sed alia quædam ad eum sit admovenda curatio, & talis quidem, quæ possit esse omnium, etiam de ceteris rebus discrepantium philosophorum. inter omnes enim convenire oportet, commotiones animorum, à recta ratione auersas, esse vitiosas; *ut z etiam si nec mala sint illa, quæ metum, ægritudinem ve, nec bona, quæ cupiditatem, lætitiámve moveãt, tamen sit vitiosa ipsa commotio. constantem enim volumus quendam, sedatum, gravem, * humana omnia prementem, illum esse, quem magnanimum, & fortem virum dicimus. talis autem nec mœrens, nec timens, nec cupiens, nec gestiens esse quisquam potest. eorum enim hæc sunt, qui eventus humanos, superiores, quàm suos animos esse ducunt. quare omnium philosophorum, ut antè dixi, una ratio est medendi, ut nihil quale sit illud, quod perturbit

y o. v c. neq; est ad vulgus adhib. et ita L.

*18

z L. etiam si et mala sint illa, quæ metum. ægrit. ve et bona, quæ c.

*19

turbet animum. sed de ipsa sit perturbatione dicendum. itáque primùm in ipsa cupiditate, cùm id solum agitur, vt ea tollatur, non est quærendum, bonum illud, nécne sit, quod libidinem moveat: sed libido ipsa tollenda est: vt sive, quod honestum est, id sit summum bonum, sive voluptas, sive horum vtrúmque coniunctum, sive illa tria genera bonorum, tamen etiamsi virtutis ipsius vehementior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio continet autem sedationem animi, humana in conspectu posita natura: quæ quo faciliùs expressa cernatur. explicanda est oratione communis conditio, léxq; vitæ. Itaque non sine causa cùm Orestem fabulam doceret Euripides: primos a tres versus revocasse dicitur Socrates. a y.c. tris.

b Néq; tam terribilis vlla fando oratio est,
* c Néq; sers, néq; ira cœlitum inuectũ malũ,
Quod non natura humana patiendo d ferat.

Est autẽ vtilis ad persuadendum, ea, qui acciderunt, ferri & posse, & oportere enumeratio eorum, qui tulerunt. etsi ægritudinis sedatio & hesterna disputatione explicata est, & in Consolationis libro, quem in medio (nõ enim sapientes eramus) mœrore & dolore conscripsimus: quódq; vetat Chrysippus, ad recentes, quasi tumores animi, remedium adhibere, id nos fecimus, naturæq; vim attulimus, vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. Sed

b Οὐκ ἔστιν οὐδὲν δεινὸν ὧδ' εἰπεῖν ἔπος, Οὐδὲ πάθος, οὐδὲ ξυμφορὰ θεήλατος, Ἧς οὐκ ἂν ἄραιτ' ἄχθος ἀνθρώπου φύσις.

* 2o. c o. v. c. Neque fors mendosè.

d L. execrat ex v. c.

ægritudini, de qua ſatis eſt deſputatum, finitimus eſt metus. De quo pauca dicenda ſunt. Eſt enim metus, vt ægritudo, præſentis: ſic ille, futuri mali. itaque nonulli ægritudinis partem quandam, metum eſſe dicebant: alii autem metum, præmoleſtiam appellabant quòd eſt quaſi dux conſequentis moleſtiæ. Quibus igitur rationibus inſtantia feruntur, eiſdem contemnuntur ſequentia. nam videndum eſt in vtriſque, ne quid humile, ſummiſſum, molle, effœminatum, fractum, abjectúmque faciamus. Sed quanquam de ipſius metus inconſtantia, imbecillitate, levitate dicendum eſt: tamen multum prodeſt, ea, quæ metuuntur. ipſa c contemnere. Itaque, ſivæ caſu accidit, ſive conſilio, percommode factũ eſt, quod iis de rebus, quæ maximè metuuntur, de morte, & de dolore, primo, & proxime die diſputatum eſt. Quæ ſi probata ſunt, metu magna ex parte liberati ſumus. Ac de malorum opinione, hactenus. Videamus nunc de bonorum, id eſt, de lætitia, & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quæ pertinet ad animi perturbationẽ, una res videtur cauſam f continere, omnes eas eſſe in noſtra poteſtate, omnes judicio ſuſceptas, omnes voluntarias. Hic igitur error eſt eripiendus, *hæc detrahenda opinio. atque ut in malis opinatis tolerabiliora: ſic in bonis, ſedatiora ſunt efficienda ea, quæ magna, & lætabilia dicuntur. Atque hoc quidem commune malorum, & bonorum

c v. c. contempnere, mendosè.

f συνέχειν.

*21.

norum: ut, si jam difficile sit persuadere, nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in malis, aut in bonis esse habendum: tamen alia ad alium motum curatio sit adhibenda, aliaq; ratione g malevolus, alia amator, alia rursus anxius, alia timidus, corrigendus. atque erat facile, sequentem eam rationem, quæ maximè probatur de bonis, & malis, negare unquam lætitia affici posse insipientem, quod nihil unquam haberet boni. Sed loquimur nunc more communi. Sint sanè ista bona, quæ putantur, honores, divitiæ, voluptates, ceteraq;: tamen in eis ipsis potiundis exsultans, gestiensq; lætitia, turpis est: ut, si ridere concessum sit, vituperetur tamen cachinnatio. eodem enim vitio est effusio animi in lætitia, quo in dolore contractio: eadémque leuitate cupiditas est in appetendo, qua, lætitia, in fruendo: & ut nimis afflicti molestia, h sic animi elati lætitia, jure judicantur leves. & cùm invidere, ægritudinis sit. i malis autem alienis voluptatem capere, lætitiæ: utrumq; immanitate, & feritate quadam proponenda, castigari solet Atq; ut k confidere decet, timere non decet: sic gaudere decet, lætari non decet: quoniam docendi causa à gaudio lætitiam distinguimus. Illud tam suprà diximus, fieri contractionem animi rectè nunquam posse, elationem posse: aliter enim Nævianus ille gaudet Hector,

Lætus sum

g v.c. malivolus.

h v.o. sic nimis elati.

i ἐπιχαιρεκακεῖν.

k fort. diffidere.

Laudari me abs te, pater, laudato viro:
aliter ille apud Trabeam Chærea.

al. delenire.

Lena [l] *delinata argento nutum observavit meum,*
Quid velim, quid studeam: adveniens digito impellam januam:
Fores patebunt.de improviso Chrysis me ubi adspexerit,
Alacris obviam mihi veniet, complexum exoptans meum,
Mihi se dedet: Quàm hæc pulchra putet, ipse jam dicet.
Fortunam ipsam anteibo fortunis meis,

Hæc lætitia quàm turpis sit, satis est diligenter attendentem pœnitus videre. Et ut turpes sunt, qui efferunt se lætitia tum, cùm fruuntur Veneris voluptatibus: sic flagitiosi, qui eas inflammate animo concupiscunt. Totus verò iste, qui vulgò appellatur amor, (nec, hercule, invenio, quo nomine alio possit appellari) tantæ levitatis est, ut nihil videam, quod putem conferendum. Quem Cæcilius,

m sic Eurip. Ἔρωτα δ' ὅστις μὴ θεὸν κρίνει μέγαν. Καὶ τῶν ἁπάντων δαιμόνων ὑπέρτατον, Ἢ σκαιός ἐστιν ἢ καλῶν ἄπειρος, ὃς Οὐκ οἶδε τὸν μέγιστον ἀνθρώποις θεόν. ἐπιχαιρεκακεῖν.

n L. quem arcessiri, & ita v.c.

[m] *deum qui non summum putet,*
Aut stultũ aut rerũ esse imperitũ existimet:
Cui in manu sit, quem esse dementem velit,
Quem sapere, quem sanari, quem in morbum inyci.
Quem contrà amari, [n] *quem accersiri, quem expeti.*
O præclaram emendatricem vitæ poëticam:

qua

qua amorem flagitii, & levitatis authorem, in concilio deorum collocandum putet. De comœdia loquor: quæ, si hæc flagitia non probaremus, nulla esset omnino. Quid autem ex tragœdia princeps ille Argonautarum?

o Tu me amori magis, quàm honoris servavisti gratia.

Quid ergo? hic amor Medeæ quanta miseriarum p incendia excitavit! atq; ea tamen apud alium poetam patri dicere audet se conjugem habuisse.

Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiórque est patre.

Sed poetas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus Iovem. Ad magistros virtutis, philosophos veniamus: qui amorem negant stupri esse, & in eo litigãt cum Epicuro, non multùm, ut opinio mea fert, mentiente. quis est enim amor iste amicitiæ? cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnasiis nata consuetudo videtur: in quibus isti liberi, & concessi sunt amores. Bene igitur Ennius.

flagitii principium est nudare inter q cives corpora.

Qui ut sint, sicut fieri posse video, pudici, solliciti tamen, & anxii sunt: eóq; magis, quod se ipsi continent, & coercent. Atq;, ut muliebres amores omittam, quibus majorem licentiam natura

o Euripid. ὡς ἔρως σ' ἠνάγκασε Πόνων ἀφύκτων τοὐμὸν ἐκσῶσαι δέμας.

p v. c. excitavit incendia & ita L.

q v. c. avis.

concessit: quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poetæ velint: aut non intelligat, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius? quid denique homines doctissimi, & summi poëtæ de seipsis, & carminibus edant, & cantibus? fortis vir in sua rep. cognitus, quæ de juvenum amore scripsit Alcæus? nam Anacreontis quidem tota poësis est amatoria. Maximè verò omnium flagrasse amore Rheginum Ibicum, apparet ex scriptis. Atque horum omnium libidinosos esse amores videmus. Philosophi sumus extorti, & authore quidem [r] nostro Platone, quem non injuria Dicæarchus accusat, qui amori authoritatem tribueremus. Stoici verò & sapientem amaturum esse dicunt: & amorem ipsum, conatum amicitiæ faciundæ ex pulchritudinis specie definiunt. qui si quis est in rerum natura sine sollicitudine, sine desiderio, sine cura, sine suspirio: sit sanè. vacat enim omni libidine. hæc autem de libidine oratio est. sin autem est aliquis amor, ut est certè, qui nihil ab sit, aut non multum ab insania, qualis in Leucadia est:

r provocabulum, nostro, non habent. v.c. nec agnoscit L.

Si quidem sit quisquam deus, cui ego sim curæ.
At id erat diis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur voluptate amatoria:
Heu me infelicem.
Nihil verius. Probè & ille.
Sanúsne es, qui temerè lamentare?
Sic insanus suis etiam videtur. At quas tra-

gœdias

gœdias effecit?

Te Apollo sancte, fer opem, téque omnipotens Neptune, invoco, Vósque adeo venti.

*Mundum totum se ad amorem suum sublevandum conversurum putat: Venerem unam * excludit, [ſ] ut iniquam.* *22.

Nam quid ego te appellem Venus? [ſ] al. ut nequam.

Eam præ libidine negat curare quidquam. quasi verò ipse non propter libidinem tanta flagitia & faciat, & dicat. Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est, ut & illud, quod cupiat, ostendat quàm leve, quàm contemnendum, quàm nihil sit omnino, quàm facile vel aliundè, vel alio modo perfici, vel omnino negligi possit. Adducendus est etiam nonnunquam ad alia studia, sollicitudines, curas, negotia. Loci denique mutatione, tanquam ægroti non convalescentes, sæpe curandus est. Etiam novo quodam amore veterem amorem tanquam clavo clavum [t] ejiciendum putant, maximè autem admonendus quantus sit furor amoris. omnibus enim ex animi perturbationibus est profectò nulla vehementior: ut si jam ipsa illa accusare nolis, stupra dico, & corruptelas, & adulteria, incesta denique, quorum omnium accusabilis est turpitudo: sed ut hæc omittamus, perturbatio ipsa mentis in amore, fœda per se est. nam ut illa prætercam, quæ sunt furoris: hæc ipsa per sese quam habent levitatem, quæ videntur esse mediocria?

[t] v.c. ejiciendum p.

iniuriæ,
Suspiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellũ, pax rursum, Incerta hæc si tu pestules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam si des operam, vt cũ ratione insanias,

Hæc inconstantia, mutabilitàsque mentis, quẽ non ipsa pravitate deterreat? est enim illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonstrandum, nullam esse nisi opinabilem, nisi iudicio susceptam, nisi voluntariam, etenim si naturalis amor esset: & amarent omnes, [u] & amarenter, & semper amarent, & idem amarem, néque alium pudor, alium cogitatio, aliam satietas deterreret. Ira verò [x] quanquam diu perturbat animum, dubitationem insaniæ non habet: cujus impulsu exsistit etiam inter fratres tale iurgium:

Quis homo te exsuperavit [y] vnquam gentium impudentia?
Quis autẽ malitia te? Nosti quæ sequũtur,

alternis enim versibus intorquentur inter fratres grauissimæ contumeliæ: vt facile appareat, Atrei filios esse ejus, qui mediatur pœnam in fratrem nouam.

Maior mihi moles, majus miscendum malũ,
Qui illius acerbum cor contundam, & comprimam.

[z] Quæ igitur hæ erunt moles? audi [a] Thyestem ipsum: *(miser*
*Impius hortatur me frater, * vt meos malis*

Mande-

u hoc totum et amarentur non habent libri manusc. neque agnoscit L.
x L. quam diu perturb. v.c. Ita verô, quæ quamdiu perturb.
y al. vsquã.
z L. quæ igitur hæc erunt moles?
a al. Thiestem.

[b] *Manderem natos.*

Eorum viscera opponit: * *quid est enim,* [c] *quo non progrediatur eodem ira, quo furor? Itaque iratos propriè dicimus exisse de potestate, id est, de consilio, de ratione, de mente. horum enim potestas in totum animum esse debet. his* [d] *autem sunt subtrahendi, in quos impetum conantur facere, dum se ipsi colligant (quid est autem se ipsum colligere, nisi dissipatas animi partes rursum in suum locum cogere?)* [e] *aut rogandi sunt, orandique, ut, si quam habent ulciscendi vim, differant in tempus aliud,* [f] *dum deferuescat ira. Deferuescere autem certè significat ardorem animi invita ratione excitatũ. Ex quo illud laudatur Architæ: qui cùm villico factus esset iratior, Quo te modo, inquit, accepissem, nisi iratus essem? Ubi sunt ergo isti, qui iracundiam utilem dicunt?* [g] *Potest utilis esse insania? At naturalis est. An quidquã esse potest secundum naturam,* [h] *quod sit repugnante ratione? quo modo autem, si naturalis esset ira, aut alius alio magis iracũdus esset: aut finẽ haberet* * *priùs, quam esset ulta, ulciscendi libido: aut quẽquã pœniteret quod fecisset per irã? ut Alexand. regem videmus: qui cùm interemisset Clytũ, familiarẽ suũ, vix à se manus abstinuit: tanta vis fuit pœnitẽdi. quibus cognitis, quis est, qui* [i] *dubitet, quin his quoq; motus animi sit totus opinabilis ac voluntarius? quis enim dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis est avaritia*

gloriæ

b L. mandẽ.
* 24.
c L. quo non progrediatur ira? eodem, quò furor, itaque al. quo non progrediatur eorum ira?
d al. aut.
e o.v.c. aut rogandi, orandique sunt ut si q.
f q.v.c. dum deferuiscat ira. Deferuiscere, &c.
g v.c. potest utilis esse insania: aut naturale quidquam est, et secundum naturam. quod sit repugnat.
h al. quod sit.
* 25.
i q.v.c. dubitat. q. non pl.

gloriæ cupiditas, ex eo, quod magni æstimetur ea res. ex qua animus ægrotat, oriantur? unde intelligi debet, perturbationem quoque omnem, esse in opinione. Et, si fidentia, id est, firma animi confisio, scientia quædam est, & opinio gravis, non temore [k] *assentiens: metus quoque, est diffidentia exspectati, & impendentis mali. Et, si spes, est expectatio boni: mali expectationem esse necesse est, metum. Ut igitur metus. sic reliquæ perturbationes sunt in malo. Ergo ut constantia, scientia: sic perturbatio, erroris est. Qui autem natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut invidi, aut tale quid,* [l] *ij sunt ejusmodi constituti, quasi mala valitudine animi: sanabiles tamen. ut Socrates dicitur, cùm multa inconventu vitia collegisset in eum Zopyrus, qui se naturam cujusque ex forma perspicere profitebatur, derisus est à ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate sublevatus* [m] *est,* * [n] *cùm illa sibi vitia inesse, sed ratione à se dejecta diceret. Ergo ut optima quisque valitudine affectus,* * [o] *potest videri alius, ut natura, ad aliquem morbum proclivior: sic animus alius ad alia vitia propensior. qui autem non natura, sed culpa vitiosi esse dicuntur, eorum vitia cōstant ex falsis opinionibus rerum bonarum ac malarum:* [p] *ut sit alius ad alios motus, perturbationesq; proclivior. inveteratio autem ut in corporibus ægrius depellitur, sic in animis quóque perturbatio:*

[k] al. assentientis.

[l] L. ii sunt constituti quasi m. et ita v. c.

[m] verbum, est, non est in v. c. nec agnoscit L.

* 26

[n] v. c. cum illa sibi signa, sed r.

* 27

[o] L. potest videri alius alio natura ad aliqu.

[p] q. v. c. ut sit alius ad alia vitia, & motus, perturb.

batio: citiúsque repentinus oculorum tumor sanatur, quàm diuturna lippitudo depellitur. Sed cognita jam causa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex judiciis opinionum, & voluntatibus, sit jam hujus disputationis modus. Scire autem [q] *nos oportet, cognitis, quo ad possint ab homine cognosci, bonorum & malorum finibus, nihil à philosophia posse aut majus, aut utilius optari, quàm hæc, quæ à nobis hoc quatriduo disputata sunt. morte enim contempta, & dolore ad patiendum levato, adjunximus sedationem ægritudinis: qua nullùm homini majus malum est. & si enim omnis animi perturbatio gravis est, nec multum differt ab amentia:* [r] *tamen ita ceteros, cùm sint in aliqua perturbatione aut metus, aut lætitia, aut cupiditatis, commotos modò, & perturbatos dicere solemus. at eos, qui se ægritudini* [s] *dediderunt, miseros, afflictos, ærumnosos, calamitosos. Itaque non fortuito factum videtur, sed à te ratione propositum, ut separatim de ægritudine, & de ceteris perturbationibus disputaremus. in ea est enim fons miseriarum, & caput. Sed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum una sanatio est: omnes opinabiles esse, & volantarios, eaq; re suscipi,* [t] *quo ita rectum esse videatur. Hunc errorem, quasi radicem omnium malorum, stirpitus philosophia se extracturam pollicetur. Demus ergo nos huic excolendos, patiamurq; nos sanari. his enim malis*

q al. vos.

r fort. tam è ceteros, cum sunt in al.

* 28

s al coderũt.

t L. quòd ita recta, & ita o. v. c.

lis insidentibus, non modo beati, sed ne sani quidem esse possumus. aut igitur negemus quidquã ratione confici, cùm contrà nihil sine ratione rectè fieri possit: aut cùm philosophia ex rationum collatione constèt, ab ea, si & boni, & beati volumus esse, omnia adjumenta, & auxilia petamus bene, beateq; vivendi.

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVÆSTIONVM LIBER, V.

VIRTVTEM AD BEATE VIVENDVM SEIPSA ESSE CONTENTAM.

Quintus [u] *hic dies, Brute, finem faciet* [x] *Tusculanarum disputationum: quo dic est à nobis ea de re, quã tu ex omnibus maximè probas, disputatum. placere enim tibi admodũ sensi ex eo libro, quem ad me accuratissimè scripsisti, & ex multis sermonibus tuis virtutẽ ad beatè vivendũ se ipsa esse cõtentã. Quod etsi difficile est probatu, propter tam varia, & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est ut elaborandum sit, quò faciliùs probetur. nihil est enim omnium, quæ in philosophia tractantur,* [y] *quod graviùs, magnificentiusq; dicatur. Nam, cùm ea causa impulerit eos, qui primi se ad philosophiæ studium contulerunt, ut, omnibus rebus posthabitis,*

u v.c. Hic dies, Brute.
x q.v.c. Tusculanarum quæstionũ, seu disputationum.
y v.c. quo graviùs, magnificentiusq; dicatur.

tis. totos se [z] in optimo vitæ statu exquirendo collocarent: profectò spe beatè vivendi tantam in eo studio curam operámq; posuerunt. Quod si ab iis inventa, & perfecta virtus est, & si præsidii ad beatè vivendum in virtute satis est: quis est, qui non præclarè & ab aliis positam & à nobis susceptam operam philosophandi arbitretur? sin autem virtus subjecta sub varios, incertósq; casus, famula fortunæ est, nec tantarum virium est, ut se ipsa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fiducia [a] nitendum nobis ad spem beatè vivendi, quàm vota facienda videantur. Equidem [b] eos casus, in quibus me fortuna vehementer exercuit, mecum ipse considerans, huic incipio sententiæ diffidere: [c] interdum etiam humani generis imbecillitatem, fragalitatémq; extimescere. vereor enim, ne natura cùm corpora nobis infirma dedisset, iisq;, & morbos insanabiles, & dolores intolerabiles adjunxisset: animos quoq; dederit * & corporũ doloribus [d] congruentes, & separatim suis angoribus, & molestiis implicatos. * Sed in hoc me ipse castigo, quòd ex aliorum, & ex nostra fortasse [e] mollicie, non ex ipsa virtute de virtutis robore existimo. illa enim si modò est ulla virtus, quam dubitationem avunculus tuus, Brute, sustulit: omnia, quæ cadere in hominem possunt, subter se habet: eaq; despiciens, casus contemnit humanos: culpaq; omni carens, præter se ipsam,

z q: v.c. in opportuno vitæ statu.

a fort. nitendum nobis sit ad sp.

b fort. eos casus quibus me fort.

c sic v.c. et ita L.

* 1.

d fort coægrescentes.

* 2.

e L. Mollitiin.

nihil

nihil censet ad se pertinere. Nos autem omnia adversa tum venientia metu augentes, tum mœrore præsentia, rerum naturam, quàm errorem nostrum, damnare malumus. Sed & hujus culpæ, & cæterorum vitiorum, peccatorũmque nostrorum omnis à philosophia petenda correctio est. cujus in sinum cùm à primis temporibus ætatis nostra voluntas, studiúmque * *nos* [f] *contulissent his gravissimis casibus in eundem portum, ex quo eramus egressi, magna jactati tempestate confugimus. O vitæ philosophia dux, ô virtutis indagatrix, expultríxque vitiorum. quid non modò nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti, tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugiis, tum literarum, & vocum communione junxisti: tu inventrix legum, tu magistra morum, & disciplinæ fuisti. ad te confugimus: à te opem petimus: tibi nos, ut antea magna ex parte, sic nunc penitus, totósque tradimus.* * *Est autem unus dies bene, & ex præceptis tuis actus,* [g] *peccanti immortalitati anteponendus. Cujus igitur potiùs opibus utamur quam tuis? quæ & vitæ tranquilitatem largita nobis es, & terrorẽ mortis sustulisti.* [h] *At philosophia quidem tantum abest, ut perinde, ac de hominum est vita merita, laudetur ut à multis etiam vituperetur. Vituperare quisquã vitæ parentem,* [i] *& hoc parricidio se inquinare*

*4. f L. compulissent.

*5. g q. v. c. perpetuitati. & immortalitati.

h q. v. c. Ac philosophia quidem tantum abest, ut proinde, ac de hom. &c.

i L. & hoc patricidio se inquin.

audet

audet? & tam impiè ingratus esse, ut eam accuset, quam vereri deberet, etiam si minùs percipere potuisset? Sed, ut opinor, hic error, & hæc indoctorum animis offusa caligo est, quòd tam longè retrò respicere non possunt: nec eos, à quibus vita hominum instructa primò sit, fuisse philosophos arbitrantur. Qam rem antiquissimam cùm videamus, nomen tamen esse confitemur recens. Nam sapientiam quidem ipsam quis negare potest non modò re esse antiquam, verùm etiam nomine?[k] quæ divinarum, humanarúmque rerum, tum initiorum, causarúmque, tum cujúsque rei cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos assequebatur. Itaque & illos septem, qui à Græcis σοφὸι, sapientes à nostris & habebantur, & nominabantur, & multis antè seculis Lycurgum, cujus temporibus Homerus etiã fuisse ante hanc urbem conditam traditur. etiam heroicis ætalibus Vlissem, & Nestorem accepimus & fuisse, & habitos esse sapientes. Nec verò Atlas sustinere cœlum, nec Prometheus affixus Caucaso. nec stellatus Cepheus cum uxore, genero, filia traderetur. nisi cœlestium divina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset. A quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes, & habebantur, & nominabantur: idque eorum nomen usque ad Pythagoræ manavit ætatem: quem, ut scribit auditor Platonis Ponticus

*6.

k L. quæ cũ divinarum, humanarũque rerum cum initiorum, causarúmque cujusque.

ticus Heracliades, vir doctus inprimis, Phliuntem ferunt venisse, cúmque cum Leonte, principe Phliasiorum, doctè, & copiosè disseruisse quædam, cuius ingenium, & eloquentiam cùm admiratus esset Leon, quæsivisse ex eo, qua maximè arte confideret. at illum artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum. admiratũ Leontem novitatem nominis, quæsisse, quinam essent philosophi, & quid inter eos, & reliquos interesset: Pythagoram autem respondisse, l similem sibi videri vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. nam ut illic alii corporibus exercitatis gloriam, nobilitatem coronæ peterent: alii emendi, aut vendendi quæstu, & lucro ducerentur: esset autem quoddam genus eorum, ídque vel maximè ingenuum, qui nec plausam, nec lucrum quærerent, sed visendi causa venirent, studioséque perspicerent, quid ageretur, & quo modo:

l τὸν βίον ἐοικέναι πανηγύρει.

8 ** item nos m quasi in mercatus quadam celebritata ex vrbe aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita, & natura profectos: alios gloriæ servire, alios pecuniæ: raros esse quosdam, qui, ceteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiosè intuerentur: hos se appellare sapientiæ studiosos, id est enim philosophos: & vt illic liberalissimum esset, spectare, nihil sibi acquirentem. sic in vita longè omnibus studiis contemplationẽ rerũ, cognitionèmq; præstare.*

m L. quasi in mercatur quandam celbritatem ex, &c.

Nec

Nec verò Pythagoras nominis solùm inventor, sed rerum etiam ipsarum amplificatur fuit. Qui cùm post hunc Philiasium sermonem in Italiam venisset. exornavit eam Græciam, quæ magna dicta est, & privatim, & publicè, præstantissimis & institutis, & artibus. Cujus de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia usq; ad Socratem, qui Archelaum, Anaxagoræ discipulum audierat, numeri, motúsque tractabantur, & unde omnia orientur, * quôve [n] recederent: studio, seq; ab his siderum magnitudines, intervalla, cursus inquirebantur, & cuncta cælestia. Socrates autem primus philosophiam devocavit e cœlo, & in urbibus collocavit, & in domos etiam intraduxit, & coegit de vita, & moribus, rebúsque bonis, & malis quærere. Cujus multiplex ratio disputandi, rerúmque varietus, & ingenii magnitudo, Platonis memoria, & literis consecrata, plura genero effecit dissentientiũ philosophorũ. Et quibus nos id potissimùm [o] cõsectati sumus, quo Socratẽ usum arbitramur, ut nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios levaremus, & in omni disputatione, quid esset similimum veri, quæreremus. Quem morem cùm Carneades acutissimè, copiosissiméque tenuisset, fecimus & aliás sæpe, & nuper in Tusculano, ut ad eam consuetudinem disputaremus. Et quatridui quidem sermonem superioribus ad te prescriptum libris misimus:

* 9.
n al. occiderent.
o q. v. e. consecuti sumus

ticus Heracliades, vir doctus inprimis, Phliuntem ferunt venisse, cúmque cum Leonte, principe Phliasiorum, doctè, & copiosè disseruisse quædam, cuius ingenium, & eloquentiam cùm admiratus esset Leon, quæsivisse ex eo, qua maximè arte confideret. at illum artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum. admiratũ Leontem novitatem nominis, quæsisse, quinam essent philosophi, & quid inter eos, & reliquos interesset: Pythagoram autem respondisse, l similem sibi videri vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. nam ut illic alii corporibus exercitatis gloriam, nobilitatem coronæ peterent: alii emendi, aut vendendi quæstu, & lucro ducerentur: esset autem quoddam genus eorum, ídque vel maximè ingenuum, qui nec plausum, nec lucrum quærerent, sed visendi causa venirent, studioséque perspicerent, quid ageretur, & quo modo:

8 * *item nos* m *quasi in mercatus quadam celebritata ex vrbe aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita, & natura profectos: alios gloriæ servire, alios pecuniæ: raros esse quosdam, qui, ceteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiosè intuerentur: hos se appellare sapientiæ studiosos, id est enim philosophos: & vt illic liberalissimum esset, spectare, nibil sibi acquirentem. sic in vita longè omnibus studiis contemplationẽ rerũ, cognitionémq; præstare.*

l τὸν βίον ἐοικέναι πανηγύρει.

m L. quasi in mercatur quandam celbritatem ex, &c.

Nec

Nec verò Pythagoras nominis solùm inventor, sed rerum etiam ipsarum amplificatur fuit. Qui cùm post hunc Philiasium sermonem in Italiam venisset. exornavit eam Græciam, quæ magna dicta est, & privatim, & publicè, præstantissimis & institutis, & artibus. Cujus de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia usq; ad Socratem, qui Archelaum, Anaxagoræ discipulum audierat, numeri, motúsque tractabantur, & unde omnia orientur, * quôve ⁿ recederent: studio, seq; ab his siderum magnitudines, intervalla, cursus inquirebantur, & cuncta cælestia. Socrates autem primus philosophiam devocavit e cœlo, & in urbibus collocavit, & in domos etiam intraduxit, & coegit de vita, & moribus, rebúsque bonis, & malis quærere. Cujus multiplex ratio disputandi, rerúmque varietus, & ingenii magnitudo, Platonis memoria, & literis consecrata, plura genero effecit dissentientiũ philosophorũ. Et quibus nos id potissimùm ° cõsectati sumus, quo Socratẽ usum arbitramur, ut nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios levaremus, & in omni disputatione, quid esset simillimum veri, quæreremus. Quem morem cùm Carneades acutissimè, copiosissiméque tenuisset, fecimus & aliás sæpe, & nuper in Tusculano, ut ad eam consuetudinem disputaremus. Et quatridui quidem sermonem superioribus ad te prescriptum libris misimus:

* q.

ⁿ al. occiderent.

° q. v. c. consecuti sumus

quinto autem die, cùm eodem in loco consedissemus, sic est propositum, de quo disputaremus. A. Non mihi videtur ad beatè vivendum satis posse p virtutem. M. At hercule Bruto meo videtur: cujus ego judicium, pace tua dixerim longè antepono tuo. A. non dubito. Nec id nunc agitur, tu illum quantum ames: sed hoc, quod mihi dixi videri, quale sit: de quo à te disputari volo. M. Nempe negas ad beatè vivendum satis posse virtutem? A. Prorsus nego. M. Quid? ad rectè, honestè, laudabiliter, postremò ad bene vivendum, satísne est præsidii in virtute? A. Certè satis. M. Potes igitur, aut qui male vivat, non eum miserum dicere, aut, quem bene fateare, eum negare beatè vivere? A. Quidni possim? nam etiam in tormentis rectè, honestè, laudabiliter, & ob eam rem bene vivi potest, dummodò intelligas, quid nunc dicam bene. dico enim, constanter, graviter, sapienter, fortiter. Hæc etiam in equuleum conjiciuntur, quò vita non adspirat beata. M. Quid igitur? soláne beata vita, quæso, relinquitur extra ostium, liménque carceris, cùm constantia. gravitas, fortitudo, sapientia, reliquæque virtutes rapiantur ad tortorem, nullúmque recusent nec supplicium, nec dolorem? A, Tu, si quid id es facturus, nova aliqua conquiras oportet. q Ista me minimè movent, non solùm quia pervulgata sunt, sed multo magis, quia, tanquam levia quædam vina nihil valent

p fort. virtus.

q q.v.c. Ista minimum me movent.

in

*in aqua, sic Stoicorum ista magis gustata, quam [r] potata delectant. Velut iste chorus virtutum, [s] in equuleum impositus, imagines constituit ante oculos cùm amplissima dignitate, vt ad eas cursim perrectura, nec eas beata vita à se desertas passura videatur. cùm autem animum ab ista pictura, imaginibúsque virtutum, ad rem, veritatémque traduxeris, hoc nudum relinquitur, possine quis beatus esse quamdiu torqueatur. Quamobrē hoc nunc queramus: virtutes autem noli vereri ne expostulent, & querantur se à beata vita [t] esse relinctas. Si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipsa hoc videt, non omnes bonos esse etiam beatos: multáque de [u] M. Attilio, Qu. Cæpione, [x] M. Aquillio recordatur: beatámque vitam, * [y] si imaginibus potiùs vti quam rebus ipsis placet, conantem ire in equuleum retinet ipsa prudentia, negátque ei cùm dolore, & cruciatu quidquam esse commune. M. Facilè patior, te isto modo agere: etsi iniquum est præscribere mihi te, quemadmodum à me disputari velis. Sed quæro, vtrum aliquid actum superioribus diebus, an nihil arbitremur? A. Actum verò & aliquantum quidem. M. Atqui, si ita est, profligata iam hæc, & pæne ad exitum [z] adducta quæstio est. A. Quo tandem modo? M. Quia motus turbulenti, iactationésque animorum incitatæ, & impetu inconsiderato elatæ, omnem rationem repellentes, vitæ beatæ nullam partem*

r al pota.
s q v.c. in eculeum.
t fort. relictas esse.
u L. M. Atilio.
x L. M. Aquillio.
*10
y L. nisi imaginibus &c.
z al. deducta.

relinquunt: quis enim potest, mortem aut dolorem metuens, quorum alterum sæpe adest, alterum semper impendet, esse non miser? quid, si idē (quod plerúmq; fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timet: si debilitatem, cæcitatem si denique, quod non singulis hominibus, sed potētibus populis sæpe contingit, servitutem: potest ea timens esse quisquam beatus? Quid, qui non modò ea futura timet, verùm etiam fert, sustinétque præsentia? adde eódem a exsilia, luctus, orbitates. Qui rebus his fractus ægritudine b eliditur, potest tandem esse non miserrimus? quid verò illum, quem libidinibus inflammatū, & furentum videmus, omnia rabidè appetentē cùm inexplebili cupiditate, quoque affluentius voluptatis vndique hauriat, eo graviùs, ardentiúsque sitientem, nonne rectè miserrimum dixeris? quid elatus ille levitate, inaníq; lætitia & exsultans & temerè gestiens nónne tanto miserior, quanto sibi videtur beatior? ergo, vt hi miseri, sic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ, exsultantes languidis lique faciunt voluptatibus. Vt maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus cōmovente: sic animi quietus, & placatus status cernitur, cùm perturbatio nulla est, qua moveri queat. Quod si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana, quæcúnq; accidere possunt. tolerabilia ducat, ex quo

a L. exulia.

b al. debilitatur.

quo nec timor eum nec angor attingat: idémq́; si nihil concupiscat, nulla afferatur animi inani voluptate, quid est, cur is non beatus sit? & si hæc virtute efficiuntur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatos? A. Atqui* alterum dici non potest, quin ii, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati sint: itaque id tibi concedo: alterum autem jam integrum non est: superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientem. M. Nimirum igitur confecta res est. videtur enim ad exitum venisse quæstio. A. Propemodũ id quidem. M. Veruntamen mathematicorum iste mos est, non philosophorum. Nam geometræ cùm aliquid docere volunt, si quid ad eam rem pertinet eorum, quæ antè docuerunt, id sumunt pro concesso, & probato: illud modò explicant, de quo ante nihil scriptum est. Philosophi quamcunque rem habent in manibus, in eam, quæ conveniunt, congerunt omnia: etsi alio loco disputata sunt. Quod ni ita esset, cur Stoicus, si esset quæsitum, satisne ad beatè vivendum virtus posset, multa diceret? & cui satis esset respondere, se ante docuisse, nihil bonum esse, nisi quod honestum esset, hoc probato, consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam: &, quo modo hoc sit consequens illi, sic illud huic: ut, si beata vita virtute contenta sit: nisi honestũ quod sit, nihil aliud sit bonum

C

* II e fort. non dici non potest.

Sed tamen non agunt sic. Nam ut de honesto, & de summo bono separatim libri sunt: & cùm ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beatè vivendum esse vim, nihilominùs hoc agunt separatim propriis enim, &, suis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res est, tanta præsertim. cave enim putes, ullam in philosophia vocem emissam clariorem: ullúmne esse philosophia promissum uberius, aut majus. Nam quid profitetur? ô dii boni! e perfecturam se qui legibus suis paruisset, ut esset contra fortunam semper armatus: ut omnia præsidia haberet in se, benè, beateq; vivendi: f ut esset semper denique beatus. Sed videro, quid efficiat. Tantisper hoc ipsum magni æstimo, quod pollicetur. Nam Xerxes quidem refertus g omnibus præmiis, donísque fortunæ: non equitatu, non pedestribus copiis, non navium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit, qui invenisset novã voluptatem. Quá ipse inventa, non fuit contentus: neque enim unquam finem inveniet libido. Nos vellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmiùs crederemus. A. Vellem id quidem: sed habeo h paululum, quod requiram. ego enim assentior, eorum, quæ posuisti, alteri consequens esse, ut, quemadmodum si quod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur vitam beatam virtute confici: sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi virtu-

tem

e q. v. effecturam se ei, qui legib.

f fort. ut esset denique semper beatus.

g L. Omnib. muneribus donisque fort.

h q. v. c. paulum.

tem bonum. Sed Brutus tuus [i] *authore Aristone, & Antiocho non sentit hoc: putat enim, etiam si sit bonum, aliquod præter virtutem. M. quid igitur? contra, Brutúmne me dicturum putas? A. Tu verò, ut videtur: nam præfinire non est meum. M. Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. Nam ista mihi & cùm Antiocho sæpe,* * [k] *& cùm Aristone nuper, cùm Athenis imperator apud eum* [l] *diversarer, dissensio fuit. mihi enim non videbatur quisquam esse beatus posse, cùm in malis esset: in malis autem sapientem esse posse, si essent ulla corporis, aut fortunæ mala. Dicabantur hæc, quæ scripsit etiam Antiochus locis pluribus: virtutem ipsam per se beatam vitam efficere posse, neq; tamen beatissimam: deinde ex majore parte plerasque res nominari, etiam si qua pars abesset, ut vires, ut* [m] *valetudinem, ut divitias, ut honorem, ut gloriam: quæ genere, non numero cernerentur: item beatam vitam, etiam si ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo majore parte obtinere nomen suum. Hæc nunc* [n] *enucleare non ita necesse est: quanquam non constantissimè dici mihi videntur. Nam & qui beatus est, non intelligo, quid requirat, ut sit beatior: (si est enim quod desit, ne beatus quidem est) & quòd* [o] *ex majori parte unamquamque rem appellari, spectarique dicunt, est ubi id isto modo valeat. cùm verò tria genera malorum esse dicant: qui duorum*

i al. authore Aristo. & Ant.

* 12.

k L. & cum Aristo nuper.

l L. deversaret.

m v.c. valetudinem.

n ἐξακριβοῦν.

o L. ex majore parte.

generum malis omnibus urgeatur, ut omnia adversa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus, & confectum doloribus, huic paululúmne ad beatam vitam deesse dicemus, non modò ad beatissimam? hoc illud est, quòd Theophrastus substinere non potuit. Nam cùm statuisset, verbera, tormenta, cruciatus, patriæ eversiones, p exsilia orbitates, magnam vim habere ad malè, misereq; vivendum, non est ausus elatè, & amplè loqui, cùm humiliter demisséq; sentiret. Quàm benè, non quæritur: constanter quidem certè. Itaque mihi placere non solet, consequentia reprehendere, cùm prima concesseris. Hic autem, elegantissimus omnium philosophorum, & eruditissimus, non magnopere reprehenditur, cùm tria genera dicit bonorum: vexatur autem ab omnibus, primum in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quamobrem, is qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit. in eo etiam putatur dicere, in * rotam, beatam vitam q non adscendere. Nusquam id quidem dicit, omnino, sed, quæ dicit, idem valent. Possum igitur, cui concesserim in malis esse dolores corporis, in malis, fortunæ naufragia, huic r succensere dicenti, non omnes bonos esse beatos, cùm in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere possint? vexatur idem Theophrastus & libris, & scholis omnium philosophorum, quòd in Callisthene suo laudarit illam sententiam,

p L. exsilia.

* quoddam genus tormenti apud Græcos.

q q. v. c. non scandere.

r q. v. c. suscensere.

Vitam

ſ *Vitam regit fortuna, non ſapientia.* *Negant, ab ullo philoſopho quidquam dictum eſſe languidiùs. rectè id quidem: ſed nihil intelligo dici potuiſſe conſtantius. Si enim tot ſunt in corpore bona, tot extra corpus, in caſu atque fortuna: nonne conſentaneum eſt, plus fortunam, quæ domina rerum ſit & externarum, & ad corpus pertinentium, quàm conſilium, valere? an malumus Epicurum imitari? qui multa præclarè ſæpe dicit: quàm enim ſibi conſtanter, convenienterq; dicat, non laborat. Laudat tenuem victum. Philoſophi id quidem: ſed ſi Socrates, aut Antiſthenes diceret, non is, qui finem bonorum voluptatem eſſe dixerit. Negat, quenquam jucundè poſſe vivere, niſi idem honeſtè, ſapienter, juſtèque vivat. nihil graviùs, nihil philoſophia dignius: niſi idem hoc ipſum, honeſtè, ſapienter, juſtè ad voluptatem referret. Quid melius, quàm fortunam exiguam intervenire ſapienti? ſed hoc iſne dicit, qui, cùm dolorem non modò maximum malum, ſed ſolum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi poſſit doloribus acerrimis, tum cùm maximè contra fortunam glorietur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus.* t *Occupavi, inquit, te fortune, atque cepi: omneſq; aditus tuos intercluſi, ut ad me adſpirare non poſſes. Præclarè, ſi Ariſto Chius, aut ſi Stoicus Zeno diceret, qui, niſi quod turpe eſſet, nihil malum duceret.*

ſ Τύχη τὰ θνητῶν πράγματ' οὐκ εὐβουλία.

t Προκατείληφά σε ὦ τύχη, καὶ πᾶσαν τὴν σὴν ἀφήρημαι παρείσδυσιν.

Tu

Tu verò, Metrodore, qui omne bonum in visceribus medullisq; condideris, & definieris summum bonum firma corporis affectione, * *explorataque* [u] *spe contineri, fortunæ aditus interclusisti? quo modo? isto enim bono jam expoliari potes. Atqui his capiuntur imperiti: & propter hujusmodi sententias, istorum hominum est multitudo,* [x] *Acutè disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuiq; dicendum sit, videre. Velut in ea ipsa sententia, quam in hac disputatione suscepimus, omnes bonos semper beatos volumus esse.* [y] *Quos dicam bonos, perspicuum est. omnibus enim virtutibus instructos, & ornatos, tum sapientes, tum viros bonos dicimus. Videamus, qui dicendi sint beati. equidem hos existimo. qui sint in bonis, nullo adjuncto malo. Nec ulla alia huic verbo, cùm beatum dicimus, subjecta notio est, nisi, secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. Hanc assequi virtus, si quidquam præter ipsam boni est, non potest aderit enim malorum, si mala illa* [z] *dicimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo,* [a] *amissio suorum, graves dolores corporis, perdita* [b] *valetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exsilium, servitus deniq;. In his tot, & tantis,* * [c] *atque etiam quæ plura possunt accidere, potest esse sapiens. nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrere. at si ea mala sunt, quis potest præstare, sapientem*

semper

*14.
u fort. ejus spe cons.

x v.c. Acutè autem disputantis illud est.

y q.v.c. Quid dicam bonos viros &c. non pl.

z o.v.c. ducimus, & ita L.

a q.v.c. amissio carorum.

b v.c. valitudo.

*14.
c L. ad quæ etiam plura possunt accedere.

semper beatum fore, cùm vel in omnibus [b]*his uno tempore esse possit? non igitur facile concedo neque Bruto meo, neque communibus magistris, neque veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, ut cùm ea, quæ suprà enumeravi, in malis numerent, iidem dicant semper beatum esse sapientem. quos si titulus hic delectat insignis, & pulcher, Pythagora, Socrate, & Platone dignissimus, inducant animum, illa quorum splendore capiuntur, vires,* [d] *valitudinem, pulchritudinem, divitias, honores, opes contemnere, eáqui quæ his contraria sint, pro nihilo ducere. Tum poterunt clarissima voce profiteri, se neque fortunæ impetu,* [e] *nec multitudinis opinione,* [f] *nec dolore, neq; paupertate terreri, omniaq; sibi in sese esse posita, neque esse quidquam extra suam potestatem, quod ducant in bonis. Neque hunc & hæc loqui, quæ sunt magni cujusdam, & alti viri, & eadem, quæ vulgus in malis, & bonis numerare concedi ullo modo potest: qua gloria commotus Epicurus exoritur, Cui etiam, si diis placet, videtur semper sapiens beatus. Hic dignitate hujus sententiæ capitur. sed nunquam id diceret, si ipse se audiret: quid est enim, quod minùs conveniat, quàm ut is qui vel summum, vel solum malum dolorem esse dicat, idem censeat. Quam hoc suave est, tum cùm dolore crucietur, dicturum esse sapientem? Non igitur ex singulis vocibus, philosophi spectandi sunt,*

d v.c. valitudinem.

e al. neque mult.

f al. neque dol.

ſunt, ſed ex perpetuitate, atque conſtantia. A. Adducis me, ut tibi aſſentiar. Sed tua quoque vide ne deſiretur conſtantia. M. Quonam modo? A. Quia legi tuum nuper quartum de finibus. In eo mihi videbare, contra Catonem diſſerens, hoc velle oſtendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil præter verborum novitatem intereſſe. Quod ſi ita eſt, quid eſt cauſæ, quin, ſi Zenonis rationi conſentaneum ſit, ſatis magnam vim in virtute eſſe ad beatè vivendum, liceat idem Peripateticis dicere? rem enim opinor ſpectario oportere, non verba. M. Tu quidem tabellis obſignatis agis mecum: & teſtificaris, quid dixerim aliquando, aut ſcripſerim. Cùm aliis iſto modo, qui legibus impoſitis diſputant. Nos in diem vivimus: g quodcunque noſtros animos probabilitate percuſſit, id dicimus. itáque ſoli ſumus liberi. veruntamen, quoniam de conſtantia paulò antè diximus, non ego hoc loco id quærendum puto, verúmne ſit quod Zenoni placuerit, quódque ejus auditori, Ariſtoni, bonum eſſe ſolum, quod honeſtum eſſet: ſed, ſi ita eſſet, [h] *tum ut hoc totum, beatè vivere: in una virtute poneret. Quare demus hoc ſane Bruto, ut ſit beatus ſemper ſapiens, quàm ſibi conveniet, ipſe viderit. Gloria quidem hujus ſententiæ, quis eſt illo viro dignior? nos tamen teneamus, ut ſit idem beatiſſimus? etſi Zeno Citticus* * k *advena quidem, & ignobilis, verborum*

g ſic O.V.C. alias tamen, quodque noſtros.

h fort. tum utrum hoc totum, b.

* 15.

i fort. & ſi Zeno Citticus, advena quidem, & ign. verb. op. inſ. ſe in antiq. phil. videtur: hujus ſententiæ, &c.

* 15.

k L. advena quidam.

rum opifex, insinuasse se in antiquam philosophiam videtur. Hujus sententiæ gravitas à Platonis authoritate repetatur: apud quem sæpe hæc oratio usurpata est, ut nihil præter virtutem diceretur bonum: velut in Gorgia Socrates, cùm esset ex eo quæsitum, Archelaum Perdicæ filium, uni tum fortunatissimus haberetur, nónne beatum putaret? Haud scio, inquit, nunquam enim cùm eo locutus sum. Ain tu? an tu aliter id scire non potes? nullo modo. Tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere, beatúsne sit? an ergo possum, cùm ignorem, quam sit bonus? Quid? tu in eo sitam vitam beatam putas? ita prorsus existimo, bonos, beatos: improbos, miseros, miser ego Archelaus? certè, si injustus. Videtúrne omnem hic beatam vitam in una virtute ponere? quid verò in epitaphio? quo modo idem?

m Nam cui viro, inquit, ex se ipso apta sunt omnia, quæ ad beate vivendum n ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut contrario, pendêre ex alterius eventis, & errare coguntur: huic optimè vivendi ratio, comparata est. Hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic, & nascentibus, & cadentibus cùm reliquis commodis, tum maximè liberis; parebit, & obediet præcepto illi veteri.

o Neq; enim lætabitur unquam, neq; mærebit nimis,
Quod semper in se ipso omnem spem reponet sui.

Ex hoc igitur Platonis quasi quodã sancto, augustoq́ fonte nostra omnis manabit oratio. unde igitur rectiùs, ordiri possumus quam à com-

l οὐ γὰρ πώποτε συγγέγονα τῷ ἀνδρί.

m οὐ τῷ γὰρ ἀνδρὶ ἑαυτὸν ἀνήρτηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα, &c.

n o. v. c. conferunt.

o οὔτε δάρχαίρων, οὔτε λυπούμενος ἄγαν φανήσεται διὰ τὸ αὑτῷ ἀεὶ πεποιθέναι.

muni parente natura? quæ, quidquid genuit, non modò animal, sed etiam quod ita esset ortum è terra, ut stirpibus suis niteretur, in suo quodque genere perfectum esse voluit. Itáque & arbores, & vites, & ea, quæ sunt humiliora, neque se tollere à terra altiùs possunt: alia semper virent: alia hieme nudata, verno tempore tepefacta frondescunt: neque est ullum, quod non ita vigeat interiore quodam motu, p & suis quoque seminibus inclusis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut baccas, omniáque in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla vi impediente perfecta sint. Faciliùs verò etiam in bestiis, quod his sensus à natura est datus, vis ipsius naturæ perspici potest. Namque alias bestias nantes, aquarum incolas esse voluit: alias, volucres, cœlo frui libero: serpentes quasdam: quasdam esse gradientes: earum ipsarum partim solivagas, partim congregatas: immanes alias, quasdam autem cicures: nonnullas abditas, terràque tectas. atque earum quæque suum tenens munus, cùm in disparis animantis vitam transire non possit, manet in lege naturæ. & ut bestiis aliud alii præcipui à natura datum est, quod suum quæque retinet, nec discedit ab eo: sic homini multo quiddam præstantius: etsi præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem. Humanus autem animus, decerptus ex mente divina, cùm alio nullo, nisi cum ipso deo, si hoc fas est dictu,

p L. & suis in quoque seminib. inclusis & ita. O. V. C.

compa-

comparari potest. Hic igitur, si est excultus, & si ejus acies ita curata est, ut ne cæcetur erroribus: fit perfecta mens, id est, absoluta ratio: quæ est idem, quod virtus. Et, si omne beatum est, cui nihil deest, & quod in suo genere expletum, atque cumulatum est, idque virtutis est proprium: certè omnes virtutis compotes beati sunt. Et hoc quidem mihi cùm Bruto convenit, item cùm Aristotele, Zenocrate, Speusippo Polemone. Sed mihi videntur etiam beatissimi. quid enim deest ad beatè vivendum ei, qui confidit suis bonis: aut, qui diffidit, beatus esse qui potest? At diffidat nec esse est, qui bona dividit [q] *tripartitò. Qui enim poterit aut corporis* [r] *firmitate, aut fortunæ stabilitate confidere? atqui, nisi stabili, & fixo permanente bono, beatus esse nemo potest.** [s] *Quid igitur ejus modi istorum est?* [t] *ut mihi illud Laconis dictum in hos cadere videatur: qui glorianti cuidam mercatori, quòd multas naves in omnem oram maritimam dimisisset. Non sanè optabilis,* [u] *ista quidem est, inquit, rudentibus apta fortuna. An dubium est, quin nihil sit habendum in eo genere:* * x *quod vita beata complectitur, si id possit amitti? nihil enim* [y] *inveterascere, nihil extingui, nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata consistet. nam qui timebit, ne quid ex his deperdat, beatus esse non poterit. volumus enim, eum, qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabilem, septum, atque munitum, non ut*

q q. v. c. tripertitò.

r fort. firmitati, aut fortunæ stabilitati conf.

* 16.

s q. v. c. Quid ergo ejusmodi, &c.

t πρὸς τὸν μακαρίζοντα λομπιν τῶν αἰγονήτην διότι ἔδοξε πλουσιώτερος εἶη, ναυκλήρεας πολλὰ ἔχων Λίκων ἔφη, οὐ προσέχω εὐδαιμονία ἐκχονίαν· ανηρτημένη.

u v c. quidē ista inquit.

* 17.

x o. v. c. quo vita beata complectitur.

y al. interarescere,

parvo motu præditus sit, sed ut nullo. Vt enim innocens is dicitur, non qui leviter nocet, sed qui nihil nocet: sic ² sine metu is habendus est, non qui parum metuit, ª sed qui omnino metu vacat. quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectio cùm in adeundo periculo, & in labore ac dolore patiens, tum procul ab omni metu? Atque hæc certè non ita se haberent, nisi omnia bonum in una honestate consisteret. Quî autem illam maximè optatam, & expetitam securitatem (securitatem autem nunc appello,ᵇ vacuitatem ægritudinis, in qua vita beata posita est) habere quisquam potest: cui aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum? quî autem poterit esse celsus, & erectus, & ea, quæ homini accidere possint, omnia parva ducens, qualem sapientem esse volumus,ᶜ nisi omnia sibi in se posita esse censebit? an Lacedæmonii Philippo minitanti per literas, se omnia, quæ conarentur, prohibiturum. quæsiverunt, num se esset etiam mori prohibiturus: vir is, quem quærimus, non multo faciliùs tali animo reperietur, quàm civitas universa? quid ad hanc fortitudinem, de qua loquimur, temperantia adjuncta, quæ sit moderatrix omnium commotionū? quid potest ad beatè vivendum deesse ei, quem fortitudo ab ægritudine, & à metu vindicet: temperantia tum à libidine avocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? Hæc efficere virtutem ostenderem, nisi superioribus diebus essent explicata. Atqui

² ἄφοϐος.
ª fort. sed qui omni metu vacat.
ᵇ ἀλυπίαν.
ᶜ v.c. nisi omnia in se posita censebit?

cùm perturbationes animi, miseram: sedatiónes autem vitam efficiant beatam, dupléxque ratio perturbationis sit, quòd ægritudo, & metus, in malis opinatis: in bonorum autem errore, lætitia gestiens, libidóq; versentur: cùm hæc omnia cùm consilio, & ratione pugnent: his tu jam gravibus concitationibus, támque ipsis inter se dissentientibus, atque distractis, quem vacuum, solutum, liberum videris, hunc dubitabis beatum dicere? atqui sapiens semper ita affectus est semper igitur sapiens beatus est atque etiam omne bonum, lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum, & per se ferendum. quod tale autem, id etiam gloriosum: si veró gloriosum, certè laudabile: quod autem laudabile, profectò etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum. At quæ isti bona numerant, ne ipsi quidem honesta [d] dicunt. solum igitur bonum, quod honestum. ex quo efficitur, [e] honestate una vitam contineri beatam. Non sunt igitur ea bona dicenda, nec habēda quibus abundantē licet esse miserrimum. An dubitas, quin præstans valitudine, * viribus, forma, acerrimis, integerrimisq́; sensibus, adde etiam, si libet, pernicitatē, & velocitatē, da divitias, honores, imperia, opes, gloriam: si fuerit is, qui hæc habet, injustus, intemperans, timidus, hebeti ingenio, atq; nullo: dubitabísne eum miserū dicere? qualia igitur ista bona sunt, quæ qui habeat, miserrimus esse possit? videamus, ne VT acervus

d q. v. c. dicant.

e q. v. c. honestatem unam vitam continere beatam: nō plac.

* v. c. valitudine,

vus ex sui generis gravis, sic beata vita ex sui similibus partibus effici debeat. Quod si ita est: ex bonis, quæ sola honesta sunt, efficiendum est beatum ea mixta ex dissimilibus si erunt: honestum ex his effici nihil poterit. quo detracto quid poterit beatum intelligi? etenim quidquid est, quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certè approbandum: quod verò approbaris, id gratum, acceptumque habendum. ergo etiam dignitas ei tribuenda est. quod si ita est: laudabile sit necesse est bonum igitur omne laudabile. ex quo efficitur, ut, quod sit honestum, id sit solum bonum. Quod ni ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicenda sint. Omitto divitias: quas cùm quivis, quamvis indignus habere possit, in bonis non numero. quod enim est bonum, id non quivis habere potest, Omitto nobilitatem, famámque popularem, stultorum, improborumq́; consensu excitatam. c. Hæc quæ sunt minima, tamen bona dicantur necesse est: candiduli dentes, venusti oculi, color suavis, & ea, quæ Euryclia laudat Ulissi pedes abluens, lenitudo [f] *orationis, mollitudo corporis. ea bona dicemus* [g], *quid erit in Philosophi gravitate quàm in vulgi opinione, stultorúmque turba, quod dicatur aut gravius, aut grandius? At enim eadem Stoici præcipua,* [h] *vel producta dicunt, quæ bona isti. Dicunt* [i] *illi quidem: sed his vitam beatam compleri negant: hi autem sinè iis esse*

[f] citatur à Nonio c. 1. in lenitudine 486.

[g] v.c. ducemus et ita L. ἐν προηγμένα.

[i] al. illi quidem sine vis vitam beatã compleri.

esse nullum putant: aut, si sit beata, beatissimam certè negant. Nos autem volumus beatissimam: idq; nobis Socratica illa conclusione confirmatur. Sic enim princeps ille Philosophiæ disserebat: Qualis cujusque animi affectus esset, talem esse hominem, qualis autem ipse homo esset talem ejus esse orationem: orationi autem facta similia, factis vitam. Affectus autem animi in bono viro laudabilis, & vita igitur laudabilis, boni viri. honesta ergo, quoniam laudabilis. ex quibus, bonorum beatam vitam esse concluditur, Etenim, proh. deorum, atque hominum fidem, parúmne cognitum est superioribus nostris disputationibus, an delectationis, & otii consumedi causa, locuti sumus, sapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem voco semper vacare? semper in animo ejus esse placidissimam pacem? vir igitur temperatus, constans, sine metu, sine ægritudine, sine alacritate ulla, sine libidine, nónne beatus? at semper sapiens talis: semper igitur beatus. Iam vero qui potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, omnia referre, quæ agit, quæque sentit? refert autem omnia ad beatè vivendum: beata igitur vita laudabilis. nec quidquam sine virtute laudabile. beata igitur vita virtute conficitur. Atque hæc sic etiam concluditur. Nec in misera vita quidquam est prædicabile, aut gloriandum: nec in ea, quæ nec misera sit, nec

beata. Et est in aliqua vita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ se ferendum : ut Epaminondas,

Consiliis nostris laus est attonsa laconum : ut Africanus.

A sole exoriente, supra Mæoti paludes,
Nemo est, qui factis me æquiparare[c] queat.

Quòd[f] si beata vita: glorianda, & prædicanda, & præ se ferenda est, nihil est enim aliud, quod prædicandum, & præ se ferẽdum sit. Quibus positis, intelligis quid sequatur? & quidem. nisi ea vita beata est, quæ est eadem honesta : sit aliud necesse est melius vita beata. quod enim erit, honestũ, certè fatebuntur esse melius. ita erit beata vita melius aliquid: quo quid potest dici perversius? quid? cùm fatentur satis magnam vim esse in vitiis ad miseram vitam, [g]nónne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatã vitam? contrariorũ enim contraria sunt consequentia. Quo loco quæro, quã vim habeat libra [h] illa Critolai, qui cùm in alterã lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa: tantum propendère illam boni lancem putet, ut terram, & maria deprimat. Quid igitur aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illũ gravissimum Philosophorum, exaggerentem tantopere virtutem, & extenuantem cetera, & [i] abjicientem, in virtute non beatam modò vitam, sed etiam beatissimam ponere? quod quidem nisi [k] sit, virtutum interitus consequetur. nam

c al. æquiparare.

f L. quod si est sola beata vita glorianda, & præd. &c.

g fort. nónne fatendũ cis est.

h adde vit. de finibus in f.

i v. c. et abicicutem.

k q. v. c. nisi sit.

nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere necesse est. est enim metus futuræ ægritudinis sollicita expectatio. In quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pavor, ignavia. Ergo ut idem vincatur interdum necesse est, nec putet ad se præceptum illud [l] Atrei pertinere, (ant

l al. illud antiquum pertinere.

Proinde ita parent se in vita, ut vinci nesci-
Hic autem vincetur, ut dixi: nec modò vincetur, sed etiam serviet. At nos virtutem semper liberam volumus, semper invictam. Quæ nisi sunt, sublata virtus est. Atqui si in virtute, satis est præsidii ad bene vivendum, satis est etiam ad beatè. satis est enim certè in virtute, ut fortiter vivamus. si [m] fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re unquam terreamur, sempérque simus invicti. Sequitur, ut nihil pœniteat, nihil desit, nihil obstet. Ergo omnia profluenter absolutè, prosperè. igitur beatè. Satis autem ad fortiter vivendũ virtus potest. satis ergo etiam ad beatè. Etenim ut stultitia, etsi adepta est quod concupivit, nunquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque eam unquam sui pœnitet. Similémne putas C. Lælij unum consulatum fuisse, & eum quidem cum repulsa? (sed [n] cùm sapiens, & bonus vir, qualis ille fuit, suffragiis præteritur, non populus à bono consule potiùs, quàm ille à vano populo repulsam fert) sed tamen utrum malles te,

m L. sit ut fortiter.

n L. etsi cùm sapiens, & b.

si

beata. Et est in aliqua vita prædicabile aliquid.

sit.

aem nisi k sit, virtutum interitus consequetur.

nam

... in quem cadit ægritudo, in eundem metum

llud
uum
iere.

fit ut
er.

fi cùm
is, & b.

ur.
am

repulsam fert) sed tamen utrum malles te,

si

beata. Et est in aliqua vita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ se ferendum: ut Epaminondas,

Consiliis nostris laus est attonsa laconum: ut Africanus.

A sole exoriente, supra Mæoti paludes,

Nemo est, qui factis me æquiparare[c] queat.

Quod[f] si beata vita: glorianda, & prædicanda, & præ se ferenda est, nihil est enim aliud, quod prædicandum, & præ se ferẽdum sit. Quibus positis, intelligis quid sequatur? & quidem. nisi ea vita beata est, quæ est eadem honesta: sit aliud necesse est melius vita beata. quod enim erit, honestũ, certè fatebuntur esse melius. ita erit beata vita melius aliquid: quo quid potest dici perversius? quid? cùm fatentur satis magnam vim esse in vitiis ad miseram vitam, [g]nónne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatã vitam? contrariorũ enim contraria sunt consequentia. Quo loco quæro, quã vim habeat libra [h] illa Critolai, qui cùm in alterã lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa: tantum propendêre illam boni lancem putet, ut terram, & maria deprimat. Quid igitur aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illũ gravissimum Philosophorum, exaggerentem tantopere virtutem, & extenuantem cetera, & [i] abjicientem, in virtute non beatam modò vitam, sed etiam beatissimam ponere? quod quidem nisi [k] sit, virtutum interitus consequetur. nam

c al. æquiperare.

f L. quod si est sola beata vita glorianda, & præd. &c.

g fort. nónne fatendũ cis est.

h adde vit. de finibus in f:

i v. c. et abicicutem.

k q. v. c. nisi sit.

nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere necesse est. est enim metus futura ægritudinis sollicita expectatio. In quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pavor, ignavia. Ergo ut idem vincatur interdum necesse est, nec putet ad se præceptum illud [l] Atrei pertinere, (ant [l] al. illud antiquum pertinere.

Proinde ita parent se in vita, ut vinci nesci-

Hic autem vincetur, ut dixi: nec modò vincetur, sed etiam serviet. At nos virtutem semper liberam volumus, semper invictam. Quæ nisi sunt, sublata virtus est. Atqui si in virtute, satis est præsidii ad bene vivendum, satis est etiam ad beatè. satis est enim certè in virtute, ut fortiter vivamus. si [m] fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re unquam terreamur, sempérque simus invicti. Sequitur, ut nihil pœniteat, nihil desit, nihil obstet. Ergo omnia profluenter absolutè, prosperè. igitur beatè. Satis autem ad fortiter vivendũ virtus potest. satis ergo etiam ad beatè. Etenim ut stultitia, etsi adepta est quod concupivit, nunquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque eam unquam sui pœnitet. Similémne putas C. Lælij unum consulatum fuisse, & eum quidem cum repulsa? (sed [n] cùm sapiens, & bonus vir, qualis ille fuit, suffragiis præteritur, non populus à bono consule potiùs, quàm ille à vano populo repulsam fert) sed tamen utrum malles te,

[m] L. sit ut fortiter.

[n] L. etsi cùm sapiens, & b.

si [o] *potestas esset, semel, ut Lælium consulem, an ut Cinnam, quater? non dubito quid responsurus sis. Itaq; video, cui committam. Non quemvis hoc idem interrogarem, responderet enim alius fortasse se non modò quatuor consulatus uni anteponere: sed unum diem Cinnæ, multorum, & clarorum virorum totis ætatibus. Lælius si digito quem attigisset, pœnas dedisset. at Cinna, collegiæ sui, consulis,* [p] *Cn. Octavii. præcidi caput jussit, P. Crassi, L. Cæsaris nobilissimorum hominum: quorum virtus fuerat domi militiæque cognita, M. Antonii omnium eloquentissimi, quos ego audierim, C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimen* [q] *humanitatis, salis, suavitatis, leporis. Beatúsne igitur qui hos interfecit? mihi contrà non solùm eò videtur miser, quòd ea fecit, sed etiam quòd ita se gessit, ut ea facere ei liceret. Et si peccare nemini licet. sed sermonas errore labimur. id enim licere dicimus, quod cuique conceditur. Vtrùm tandem beatior C. Marius, tum cùm Cimbricæ victoriæ gloriã cum collega Catulo communicavit, penè altero Lælio, (nam hunc illi duco simillimum) an cùm civili bello victor, iratus, necessariis Catuli deprecãtibus non semel respondit, sed sæpe. Moriatur* [r]*? in quo beatior ille, qui huic nefariæ voci paruit quàm is, qui tam celerate imperavit nam cum accipere, quàm facere præstat injuriam: tum morti jam ipsi* [s] *adventanti paululum procedere*

[o] vide Victorium 12. Vetiar. 10.

[p] vox consulis. fortasse delenda, ut foris profecta.

[q] δεῖγμα.

[r] adde 9. Valer 12. Plutarchum Mac Appianum 1 civil. Velleiúm, Florum.

[s] provocabulum ipsi, non comparet in v. c nec que agnoscit L.

dere obviam, quod fecit Catulus, quàm, quod Marius, talis viri interitu sex suos obruere consulatus, & contaminare extremum tempus ætatis. Duodequadraginta [t] annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, cùm V. & xx. natus annos dominatum occupasset. Qua pulchritudine urbem, quibus autem opibus præditam, sevitute oppressam tenuit civitatem? Atqui de hoc homine à bonis authoribus sic scriptum accepimus, summam fuisse ejus in victu temperantiam. in [u] rebusque gerendis virum acrem, & industrium, eundem tamen maleficum [x] natura, & injustum. Ex quo omnibus, bene veritatem intuentibus, videri necesse est miserrimum. ea enim ipsa, quæ concupierat, ne tum quidem, cùm omnia se posse censebat, consequebatur. Qui cùm esset bonis parentibus atque honesto loco natus (et si [y] id quidem alius alio modo tradit [z]) abundarétque & [a] æqualium familiaritatibus, & consuetudine propinquorum: haberet etiam more Græciæ quosdam adolescentes amore conjunctos: credebat eorum nemini. sed [b] iis, quos ex familiis locupletum [c] servos delegerat, quibus nomen servitutis ipse detraxerat, & quibusdam convenis, & [d] feris barbaris, corporis custodiam committebat. Ita propter injustam dominatus cupiditatem in [e] carcerem quodammodo

t Idem 3. de Natura deórum.
u fort. cùm? in rebus gerendis virũ. acr.
x κακοῦργον φύσει, κỳ ἄδικον.
y Is quem Isocrates libro ad Philippum, uti tenui familia natum, scribit.
z q v. c. tradidit.
a et copulationem non habent pleriq; veteres cod.
b id familiare tyrannis scribit Plato 8. de repub.
c v. c. locupletium, ser.

d. fort. & ferè barbaris. e Idem commune est tyrannis 3. Plato 8. de Republica.

ipse

f Idem Valer. 9. c. 12. *ipse se incluserat. Quinetiam, ne [f] tonsori collum committeret, tondere filias suas docuit. Ita sordido, ancillarique artificio regiæ virgines, ut tonstriculæ tondebant barbam, & capillum patris. Et tamen ab iis ipsis, cùm jam essent adultæ ferrum removit, instituitque ut [g] candentibus juglandium putaminibus barbam sibi, & capillum adurerent. Cumque duas uxores haberet, Aristomachen, [h] civem suã, Doridem autẽ Locrensem, sic noctu ad eas ventitabat, ut omnia specularetur, & perscrutaretur antè. Et, cùm fossam latam cubiliculari lecto circumdedisset, ejúsque fossæ transitũ ponticulo ligneo cõjunxisse: eum ipsum, cùm fores cubiculi clauserat, detorquebat. Idémque, cùm in communibus suggestis consistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. Atque is cùm pila ludere vellet (studiosè enim id factitabat) tunicámque poneret, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. Hic cùm quidam familiaris jocans dixisset: Huic quidem certè vitam tuam committis arrisissetque adolescens: utrúmque jussit interfici alterum, quia viam demonstravisset interimendi sui: alterum, quia id dictũ risu approbavisset. Atque eo facto sic doluit, ut nihil graviùs tulerit in vita. quem enim vehementer amaret, [i] occiderat. Sic distrahuntur in contrarias partes impotentiam cupiditates. Cùm huic obsecutus sis, illi est repugnandum. Quanquàm hic quidem tyrannus ipse indica-*

g Idem 2. offic.

h q. v. c. Aristomacham.

i v. c. amarat ... L.

dicavit[k], quàm esse beatus. Nam cùm quidā ex ejus assentatoribus D.amocles[l], cōmemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatē, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum: negaretq́; unquam beatiorem quenquam fuisse: Vísne igitur, inquit, ô Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse tandē degustare, & fortunā experiri meam? Cùm se ille cupere dixisset, collocari jussit hominē in aureo lecto, strato[m] pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto: abacosq́; complures ornavit argento auroq́; cælato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos jussit consistere, eosq́; ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta coronæ: incendebantur odores: mensæ conquisitissimis epulis extruebantur[n], Fortunatus sibi Damocles videbatur. in hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari seta equina appensum, [o] demitti jussit, ut impendêret illius beati cervicibus. Itaque nec pulchres illos administratores [p] adspiciebat, nec plenum artis argentum: nec manum [q] porrigebat in mensam: jam ipsæ defluebant coronæ: deniq́; excravit tyrannum, ut abire liceret, quòd jam beatus nollet esse. Satísne videtur declarasse Dionysius, nihil esse ei beatum, cui semper aliquis terror impendeat; Atqui ei ne integrum quidem erat, ut ad justitiam remigraret, civibusq́; libertatem, & jura redderet. iis enim se adolescēs improvida ætate irretierat

k al. judicavit.
l Dimocles, dicitur ab Acrone et Porphyrione 3. odar. Horat. 1. ubi hic Damocles ab Horatio describitur. adde Persium satyr. 3.
m L. strato pulcherrimo textili strag.
n q.v.c. construebātur, non pl.
o q.v.c. aptū et ita L. ex veteri scriptura actum.
p v.c. ministratores.
q vide ad hunc locum Victoriū 2. Variarū 20. et 3. de natura infra.

erratis

erratis, eaq; commiserat, ut salvus esse non posset, si sanus esse cœpisset. Quantopere verò amicitias desideraret, quarum infidelitatem extimescebat, declaravit in Pythagoréis duobus illis: quorum cùm alterum vadem mortis accepisset: alter, ut vadem suum liberaret, præstò fuisset ad [r] *horam mortis destinatam: Vtinam, ego, inquit, tertius vobis amicus adscriberer. Quàm huic erat miserum, carere cõsuetudine amicorum, societate victus, sermone omnino familiari, homini præsertim docto à puero, & artibus ingenuis erudito? Musicorum verò perstudiosum accepimus, poëtam etiam tragicum: quàm bonum, nihil ad rem. in hoc enim genere nescio quo pacto magis, quàm in aliis* suum cuique pulchrum est*: adhuc neminem* [s] *cognovi poetam (& mihi fuit cum Aquinto* [t] *amicitia) qui sibi non optimus videretur. Sic se res habet.* Te tua, me delectant mea. *Sed, ut ad Dionysium redeamus: omni cultu, & victu humano carebat: vivebat cùm fugitivis, cùm facinorosis, cùm barbaris: neminem, qui aut libertate dignus esset, aut vellet omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur. Non* [u] *ergo jam cùm hujus vita, qua tetrius, miserius, detestabilius excogitare nihil possum, Platonis, aut Architæ vitam comparabo, doctorum hominem, & planè sapientium. Ex eadem urbe humilem homunculum, á pulvere & radio excitabo, qui multis annis post fuit, Archime-*

r E. ad horã morti destinatam.

s Idem Cicero 13. ad Atticum & Aristoteles 4 Ethic.

t al. aliquibus.

u q.v.c. Non ego jam cũ.

chimedem. [x] Cujus ego quæstor ignoratum ab Syracusanis, cùm esse omnino negarent, septum undique & vestitum vepribus, & dumetis, indagavi sepulchrum. tenebam enim quasdam senariolos, quos in ejus monumento esse inscriptos acceperam: qui declarabant, in summo sepulchro sphæram esse positam cum cylindro. Ego autem, cum omnia collustrarem oculis (est enim ad portas Agragianas [y] magna frequentia sepulchrorum) animadverti columellam non multum è dumis eminentem: in qua inerat sphæræ figura, & cylindri. Atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipsum arbitrari esse, quod quærerem. Immissi cum falsibus multi purgarunt, & apperuerunt locum. Quò cùm patefactus esset aditus, ad adversam basim accessimus. apparebat epigramma exesis posterioribus partibus versiculorum, dimidiatis ferè. Ita nobilissima Græciæ civitas, quondam verò etiam doctissima, sui civis unius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Sed redeat unde aberravit oratio. Quis est enim omnium, qui modò cum musis, id est, cum humanitate, & cum doctrina habeat aliquod commercium. qui [z] se non hunc mathematicum malit, quàm illum tyrannum? Si vitæ modum, actionemque quærimus: alterius mens rationibus agitandis, exquirendisq; alebatur, cum oblectatione solertiæ, qui est u-

x hanc de Archimede narrationē è longinquo repetit Cicero. ut & Salustius in Iugurthino, narrationē de Philenorum aris. vide Victoriū 10 Variarum 23.

y L. Acragagnas al. Agrigentinas al. Achradinas.

z qui se non hunc esse m.

nius

nus suavissimus pastus animorum: alterius cæde & injuriis, cum & diurno, & nocturno metu. Age, confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram, quæ regna, quas opes studiis eorum, & dilectationibus anteponęs? Et enim quæ pars optima est in homine, in ea situm est necesse est illud, quod quæris, omnium optimum, Quid est autem in homine, sagaci ac bona mente melius? ejus bono fruendum est igitur, si beati esse volumus. bonum autem mentis, est virtus. ergo hac beatam vitam contineri necesse est. Hinc omnia, quæ pulchra, honesta, præclara sunt, ut supra dixi: sed dicendum illud idem paulò uberiùs videtur: plena gaudiorum sunt ex perpetuis autem, plenisq́; gaudiis cùm perspicuū sit vitam beatam existere sequitur ut ea exsistat ex honestate. Sed, ne verbis solum attingamus ea, quæ volumus ostendere, proponenda quædam quasi moventia sunt, quæ nos magis ad cognitionem, intelligentiamq́; convertant. Sumatur enim nobis quidam prestans vir optimis artibus, isq́; animo parumper, & cogitatione fingatur. Primùm ingenio eximio sit, necesse est: tardis enim mentibus virtus non facile committitur [a]: *deinde ad*[c] *investigandum veritatem studio incitato. Ex quo triplex ille animi fœtus exsistit: unus in cognitione rerum positus, & in explicatione naturæ: alter in descriptione expetendarum, fugiendarúmve rerum: tertius in judicando, quid cuiq́; rei sit consequens, quid repug-*

[a] v.c. comitatur, et ita L. ἕπεται

[b] ad investigandam veritatem &c. et ita v.c.

repugnans: in quo inest omnis tum subtilitas disserendi, tum veritas judicandi. Quo tandem igitur gaudio affici necesse est sapiẽtis animum, cùm his habitantem, pernoctantemq; curis? & c, cùm totius mundi motus, conversionésq; perspexerit, siderâq; viderit innumerabilia cœlo inhærentia, cùm ejus ipsius motu congruere certis infixa sedibus? septem alia suos quæq; tenere cursus, multùm inter se aut altitudina, aut humilitate distantia, quorum vagi motus rata tamen, & certa sui cursus spatia definiant? Horum nimirum adspectus impulit illos veteres, & admonuit, ut plura quærerent. Inde est indagatio nata initiorum, & tanquam seminũ, unde essent omnia orta, generata, concreta: quæq; cujusque generis vel inanimi, vel d animati, vel muti, vel loquentis origo, quæ vita, quis interitus, quæque ex alio in aliud vicissitudo, atque mutatio: unde terra, & quibus librata ponderibus, quibus cavernis maria sustineantur e: in f qua omnia delata gravitate mediũ mundi locum semper expetant, qui est idem infimus in rotund . Hæc tractanti animo, & noctes, & dies cogitanti, exsistit illa à deo Delphis præcepta cognitio, ut ipsa se mens vitiis g exutã, cognoscat, conjunctámque cùm divina mente se sentiat, ex quo insatiabili gaudio compliatur. ipsa enim cogitatio devi, & natura deorum, studiũ incendit illius æternitatis imitandæ, neque se in brevitate vitæ collocatã putat, cùm rerũ causas

c v.c. ut cum totius mundi motus.

d q.v.c. vel animantis.

e v.c. sustineat. et ita L.

f L. in quã.

g hæ duæ voces, vitiis exutam, in v. c. non comparent, nec eas agnoscit. L.

alias ex aliis aptas, & necessitate nexas videt. Quibus ab æterno tẽpore fluentibus in æternũ, ratio tamen, mẽnsque moderatur. Hæc ille intuens, atque suspiciens, vel potiùs omnes partes, oráſque circumſpiciens, quanta rurſus animi tranquillitate humana, & citeriora conſiderat? hinc illa cognitio virtutis exſiſtit: efflorescunt genera, partéſque virtutum: invenitur, quid ſit, quod natura ſpectet [h] extremum in bonis, quod in malis ultimum, quo referenda ſint officia, quæ degendæ ætatis ratio deligenda: Quibus & talibus rebus exquiſitis, hoc vel maxime efficitur, quod hæc diſputatione agitamus, ut virtus ad beatè vivendum ſit ſe ipſa contenta. Sequitur tertia quæ per omnes partes ſapientiæ manat, & funditur, quæ rem definit, genera diſpartit [i], ſequentia adjungit, perfecta concludit, vera & falſa dijudicat, diſſerendi ratio, & ſcientia. Ex qua cum ſumma utilitas exſiſtit ad res ponderandas, tum maximè ingenua delectatio, & digna ſapientia[k]. Sed hæc otii. Tranſeat idem iſte ſapiens ad remp. tuendam, quid eo poſſit eſſe præſtantius, cùm [l] contineri prudentia utilitatem civium cernat, juſtitia nihil in ſuam domum inde derivet, reliquis utatur tot, támque variis virtutibus? adjunge fructum amicitiarum: in quo à doctis poſitum eſt cùm conſilium omnis vitæ conſentiens, & pæne conſpirans, tum ſumma jucunditas è quotidiano cultu, atque victu. Quid hæc tan-

h q. v.c. exſpectet non pl,

i v.c. diſpertii, & ita L.

k al. ſapiẽte.

l L. cum prudentia utilitatem, &c. et ita q. v.c.

tandem vita deſiderat, quo ſit beatior? cur [m] rei refertæ tot, tantíſque gaudiis, fortuna ipſa cedat neceſſe eſt. Quòd ſi gaudere talibus bonis animi, id eſt, virtutibus, beatum eſt, omnéſq; ſapientes iis gaudiis perfruuntur: omnes eos confiteri beatos eſſe neceſſe eſt. A. Etiámne in cruciatu atque tormentis? M. An tu me in viola putas [n] aut in * roſa dicere? An Epicuro, qui tantummodò induit perſonam philoſophi, & ſibi ipſe hoc nomen inſcripſit, dicere licebit: quod quidem ut habet ſe res, me tamen plaudente dicit, nullum ſapienti eſſe tempus, etſi uratur [o], torqueatur, ſecetur, quin r[illegible]ſit exclamare, Quam pro nihilo puto! c[illegible]a præſertim omne malum dolore definiat, bonum voluptate: hæc noſtra honeſta, turpia irrideat, dicàtque, nos in vocibus occupatos, inanes ſonos fundere, neque quidquam ad nos pertinere, niſi quod aut leve, aut aſperum in corpore ſentiatur. Huic ergo, ut dixi, non multum differenti à judicio ferarum, oblivi ſci licebit ſui? & tum fortunam contemnere, cum ſit omne & bonum ejus & malum in poteſtate fortunæ: tum dicere, ſi beatum in ſummo cruciatu, atque tormentis, cùm conſtituerit non modò ſummum malum eſſe dolorem, ſed etiam ſolum? Hæc verò illa ſibi remedia comperavit ad tolerandum dolorem. firmitatem animi, turpitudinis verecundiam, exercitationem, conſuetudinémque patiendi, præcepta fortitudinis, duritiam [p] virilem:

m L. cui rei referte tot, &c.

n ſic aliquos è noſtris v. c. alii putabas, & ita L. * ſic in roſa potare dixit 2. de finibus, & Horat. in roſa perfundere liquidis odoribus.

o verba gladiatoria & authoratorũ uri torqueri, ſecari, vel uri, cædi, occidi, Seneca 5. epiſt. 37 & 13. epiſt. 39. dixi ad L. ult. [illegible] de muneribus.

rilem: sed una se dicit recordatione acquiescere præteritarum voluptatum: ut si quis æstuans, cùm vim calaris non facilè patiatur, recordari velit, se aliquando in Arpinati nostro gelidis fluminibus circumfusum fuisse. non enim video, quo modo sedare possint mala præsentia præteritæ voluptates. Sed cùm is dicat semper beatum esse sapientem: cui dicere hoc, sibi constare vellet, non liceret: quidnam faciendum est iis, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honestate careat, existimant? me quidem authore etiam Peripatetici, veterésq; Academici balbutire [q] *desinant aliquando* [r] *apertéque & clara voce audeant dicere beatam vitam* in Phalaridis taurum descensuram. *Sint enim tria genera bonorum, ut jam à* [s] *laqueis Stoicorum, quibus usum me pluribus, quàm soleo, intelligo, recedamus: sint, sane illa genera bonorum, dum corporis, & externa jaceant humi, & tantummodò quia sumenda sint, appellentur bona: alia autem divina illa, longe, latéque se pandant, cœlumq; contingant* [t], *ut ea qui adeptus sit, cur eum beatum modò, & non beatissimum etiam dixerim? dolorem verò sapiens extimescet? is enim huic maximæ sententiæ repugnat. Nam contra mortem nostram, atque nostrorum, contráque ægritudinem, & reliquas animi perturbationes satis esse videmur superiorum dierum, disputationibus armati, & parati. doloq; esse*

q Nonnius c 2, in Balburito 91.
r al. aliquando desinant ita Nonnius d. loco.
s ἀπὸ βρόχων.
t L. c. contingant: ea qui adeptus sit.

esse videtur acerrimus virtuti adversarius. is ardentes faces intentat: is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam se debilitaturum [u] *minatur. Huic igitur succumbet virtus? huic beata sapientis, & constantis viri vita cedet? quàm turpe! ô dij boni. Pueri Spartiatæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. Adolescentium greges, Lacedæmone* [x] *vidimus ipsi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morsu deniq; ut exanimarentur, priusquam se victos faterentur. Quæ* barbaria India vastior, aut agrestior? *in* [y] *ea tamen gente primùm ij, qui sapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Caucasi. nives, hiemalémq; vim perferunt sine dolore: cúmque ad flammam se applicuerint* [z] *sine gemitu aduruntur. Mulieres* [a] *verò in India. cùm est cujúsque earum vir mortuus, in certamen, judiciúmq; veniunt, quam plurimùm ille dilexerit. plures enim singulis solent esse nuptæ. Quæ est victrix, ea læta, prosequentibus suis, una cùm viro in rogũ imponitur: illa victa, mœsta discedit. Nunquam naturam mos vinceret. est enim ea semper invicta. Sed nos umbris, deliciis. otio, languore, desidia animum insecimus: opinionibus. malóq; more delinitum* [b] *mollivimus. Ægyptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes pravitatis*

u al. debellaturũ, non pl.

x fuit & apud Lacedæmonios διαμαστύγωσις: lib. 2. Tusculana. supra.

y Idem 3. Valer. 3. 7. P. in 2. Philostr. Apol. de Brachmana.

z q v c. applicaverunt.

a Idem Valerius 2. 0. 6.

b al. delenitum.

c erroribus, quamvis carnificinā priùs subjerint, quàm ibim, [d] aut aspidem, [e] aut solem, aut canem, aut crocodilū violent: quorum etiam si imprudentes quippiā fecerint, pœnam nullam recusent. De hominibus loquor. quid[f] bestiæ? nónne frigus, non famem, non montivagos, atq; silvestres [g] cursus lustrationésq; patiuntur? nónne pro suo partu ita propugnant, ut vulnera excipiant? nullos impetus, nullos ictus reformident? omitto, quæ perferant, quæque patiantur ambitiosi, honoris causa: laudis studiosi, gloriæ causa [h]: amore incensi, cupiditatis. plena vita exemplorum est. Sed adhibeat oratio modū, & redeat illuc, unde deflexit. Dabit, dabit, inquam, se in tormenta vita beata: nec justitiam, temperantiam, imprimísque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiā prosecuta, cùm tortoris os viderit, consistet: virtutibúsque omnibus sine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, resistet extra fores (ut antè dixi) liménq; carceris. quid enim ea fœdius, quid deformius, sola relicta, comitatu [i] pulcherrimo segregata? quod tamen fieri nullo pacto potest. nec enim virtutes sine beata vita cohærere possunt, nec illa sine virtutibus. Itaque eam tergiversari non sinent, secúmque rapient, ad quemcunque ipsæ dolorem, cruciatúmque ducentur. sapientis est enim proprium, nihil,

c fort. pravis erroribus.
d vide Iuvenalem Satyra 15. vide Diodorū 1. c. 8.
e al. Apim. rectè Apis enim bos Ægyptiorū Deus.
f L. quid? bestiæ nónne frigus, &c.
g al. silvestri cursus, ut videatur hic locus sumptus ex vetere quodam poeta. sic Catullus libello de Arti, silvicultrix.
h v. c. gratia: & ita L. Alii expungunt hanc particulam causa. fort. a comitatu.

hil, quod [k] pœnitere possit, facere, nihil invitum: splendidè, constanter, graviter, honestè omnia: nihil ita expectare, quasi certò futurum: nihil, cùm acciderit, admirari, ut inopinatum, ac novum accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre: suis stare judiciis. Quo quid sit beatius, mihi certè in mentem venire non potest. Stoicorum quidem facilis conclusio est. Qui cùm finem bonorum esse senserint, congruere naturæ, cúmque ea convenienter vivere: cùm id sit in [l] sapiente situm non officio solùm, verùm etiam potestate, sequatur necesse est, ut, cujus in potestate summum bonum, in ejusdem vita beata sit. Ita fit semper vita beata sapientis. Habes, quæ fortissimè de beata vita dici putem, &, quo modo nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam verissimè. A. Melius quidē afferre nihil possum: sed à te impetrare [m] libenter velim, nisi molestum sit, quoniam te nulla vincula impediunt ullius certæ disciplinæ, libásq; ex omnibus, quodcunque te maximè specie veritatis movet: quod paulo antè Peripateticos, veterémque Academiam hortari videbare, ut sine [n] retractione liberè dicere auderent, sapientes esse semper beatissimos, id velim audire, quemadmodum his putes consentaneum esse id dicere, multa enim à te contra istam sententiam dicta sunt,

[k] fort cujus pœnitere p.

[l] L. in sapientis situm non.

[m] q.v.c impetrarim libenter, nisi mol.

[n] al. retractatione.

& Stoicorum ratione conclusa. M. Vtamur igitur libertate: qua nobis solis in Philosophia licet uti: quorum oratio nihil ipsa judicat, sed habetur in omnes partes, ut ab aliis ipsa possit per sese, nullius authoritate adjuncta judicari. & quoniam videris hoc velle, ut, quæcunq; dissentientium Philosophorum sententia de finibus sit, tamen virtus satis habeat ad vitam beatam præsidij, quòd o quidem Carneadem disputare solitum accepimus: sed is, ut contra Stoicos, quos studiosissimè semper refellebat, & contra quorum disciplinam ingenium ejus exarserat: nos p illud quidem cùm pace agimus. si enim Stoici fines bonorum rectè posuerunt: confecta res est: necesse est semper beatum esse sapientem. Sed quæramus unamquamq; reliquorum sententiam, si fieri potest, ut hoc præclarum quasi decretum beatæ vitæ possit omnium sententijs, & disciplinis convenire. Sunt autem hæ de finibus, ut opinor, retentæ defensæq; sententiæ: primùm simplices quatuor: Nihil q bonum nisi honestum, ut Stoici: nihil bonum, nisi voluptatem, ut Epicurus: Nihil bonum nisi vacuitatem r doloris, ut Hieronimus: Nihil bonum, nisi naturæ primis bonis, aut omnibus, aut maximis frui, ut Carneades

o al. hoc.

p v.c. nos autem illud cùm pace ag. Vt sin illius vel illorum.

q Bonũ esse dicebant Stoici, id quod honestum esset: Epecurus voluptatem. Hieronymus vacuitatem doloris. Carneades, frui primis naturæ bonis aut omnibus aut maximis: Clitomachus voluptatem cùm honestate: Diodorus indolentiã cum honestatè.

r al. nisi vacuitatem, ut Hyeronimus vide Victorium I. Varsar. 18.

contra

contra Stoicos disserebat. Hæc igitur simplicia: illa mixta: Tria genera bonorum, maxima animi, secunda corporis, externa tertia, ut Peripatetici, nec multò veteros Academici secus. Voluptatem cum honestate Clitomachus, [s] & Callipho copulavit. Indolentiam autem honestati Peripateticus Diodorus adjunxit. Hæ sunt sententiæ, quæ stabilitatis aliquid habeant. Nam Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorúmque aliorum evanuerunt. Hi quid possint obtinere, videamus, omissis Stoicis: quorum satis videor defendisse sententiam. Et Peripateticorum quidem explicata causa est: præter Theophrastum, & si qui illum secuti, imbecilliùs horrent dolorem & reformidant. Reliquis quidem licet facere, quod ferè faciunt, ut gravitatem, dignitatémque virtutis exagerent. Quam cùm ad cœlum extulerunt, quod facere eloquentes homines copiosé solent: reliqua excollatione facile est conterere, atque contemnere. nec enim licet iis, qui laudem cum dolore petendam esse dicunt, negare, eos esse beatos, qui illam adepti sunt. Quanquam enim sint [t] in quibusdam malis: tamen hoc nomen beati longè & latè patet. Nam VT quæstuosa mercatura fructuosa aratio dicitur, non si altera semper omni damno, altera omnis [u] tempestatis calamitate semper vacet [x]; sed si

[s] v.c. Dinomachus, et ita L.

[t] v.c sunt.

[u] al. omni.

[x] al. vacat.

multo majori y ex parte exstet in utraque fœlicitas: sic vita, non solùm si undiq; referta bonis est, sed si multo majore, & graviore ex parte bona propendent, beata rectè dici potest. Sequetur igitur horum ratione vel ad supplicium beata vita virtutẽ. cumque ea descendet in taurũ, Aristotele Xenocrate, Speusipo, Polemone authoribus, nec eam minimis blandimentis corrupta deseret eadẽ Calliphontis a erit, Diodoríq; sententia: quorum uterq; honestatem sic complectitur, ut omnia quæ sine ea sint, longè, & retrò ponenda censeat. Reliqui habere se videntur angustius: enatant b tamen: Epicurus, Hieronimus, & si qui sunt, qui disertum ilium Carneadẽ curent defendere. nemo est enim, qui c eorum bonorum animũ putet esse judicem, cúmque condocefaciat d, ut ea, quæ bona, maláve videantur, possit contemnere. Nam quæ tibi Epicuri videtur, eadem erit Hieronimi, & Carneadis causa, & hercle omniũ reliquorum quis enim parum est contra mortem, aut dolorem paratus? ordiamur ab eo, si placet, quem mollẽ, quem voluptarium dicimus. Quid? is tibi mortemne videtur, an dolorem timere? qui eum diem, quo moritur, beatum appellat, maximísq; doloribus affectus, eos ipsos inventorum suorum memoria, & recordatione consutat e: nec hoc sic agit, ut ex tempore

y v.c. majore & ita L.

a al. Calliphonis.

b Sic Horat. enatat ex spes & Eurip. Hippolito. Plat. q. de repub. ἐκνεῦσαι.

c L. quin.

d ita Nonius cap. 2. in Condocefacere. 107.

e al. compensat.

pore quasi effutire videatur. de morte enimita sentit, ut dissoluto animante, sensum extinctum putet: quod autem censu careat, nihil ad nos id judicet pertinere. Item de dolore *certa habet, quæ sequatur: quorum magnitudinẽ brevitate consolatur, longinquitatem levitate. quid tandem? isti grandiloqui* [f] *contra hæc duo, quæ maximè angunt, meliùs se habent quàm Epicurus? an ad cetera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philosophi satis parati videntur? quis non* paupertatem *extimescit: neque* [g] *tamen quisquam philosophorum. Hic verò ipse quàm parvo est contentus? nemo de tenui victu plura dixit. etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, ut amori, ut ambitioni, ut quotidianis sumptibus copiæ suppetant: cùm procul ab iis omnibus rebus absit, cur pecuniam magnoperè desideret, vel potiùs curet omnino? an Scythes* [h] *Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere: nostrates philosophi* [i] *facere non potuerint?* [k] *Illius epistola fertur his verbis,*

Anacharsis Hannoni salutem. Mihi amictus est, Scythicum tegmen: calciamentum, solorum callum; cubile, terra; pulpamentum, [l] fames; lacte, caseo, carne, vescor. Quare ut ad quietum me licet venias. Munera autem ista, quibus es [m] delectatus, vel civibus tuis, vel diis immortalibus dona.

Omnes ferè Philosophi omnium discipli-

f citatur à Nonio ca. 1 in grandiloqui 362.
g L. neque tamen non quisquam philos.
h vide Laërtium lib. 1. in Anacharsi.
i al. Philosophi non poterunt.
k L. poterunt.
l fort. pulmentum.
m v. c. quibus delicatus es, vide ad hunc locum Victorium. 15. Variar 19. al. legunt, quibus deliciatis, vel quibus deliciatus es.

narum, nisi quos à recta ratione natura vitiosa detorsisset, hoc eodem animo esse, potuerunt. Socrates, in pompa [n] *cùm magna vis auri argentíque ferretur* Quam multa non desidero, *inquit. Xenocrates, cùm legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima: adduxit* [o] *legatos ad cœnam in Academiam: ijs apposuit tantum, quod satis esset, nullo apparatu. Cùm postridie rogarent eum, cui numerari juberet: Quid? vos hesterna, inquit, cœnula non intellexistis, me pecunia non egere? quos cùm tristiores vidisset,* XXX. *minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur. At verò Diogenes liberiùs, ut Cynicus, Alexandro roganti, ut diceret, si quid sibi opus esset. Nunc quidem paululum, inquit, à sole absis.* [p] *Offecerat videlicet aprecanti. Et hic quidem disputare solebat, quanto regem Persarum vita, fortunáque superaret. sibi nihil deesse illi nihil satis unquã fore. se ejus voluptates non desiderare, quibus nunquam satiari ille posset: suas eum consequi nullo modo posse. Vides, credo, ut Epicurus cupiditatũ genera diviserit, non nimis fortasse subtiliter, utiliter tamen: partim esse naturales, & necessarias: partim naturales, & non necessarias: partim neutrũ: necessarias satiari*

n vel in foro. Ita enim refert Laertius, ubi rerũ venalium erat multitudo.

o q.v.c. abduxit leg. non plac.

p verbum absis abest ab o.v.c. neque id agnoscit L.

tiari posse penè nihilo: divitias enim naturæ, parabiles esse. Secundū autem genus cupiditatum, nec ad potiendum difficile censet, nec verò ad carendum. Tertias, quòd essent planè inanes, neque [q] *necessitatem modò, sed ne naturam quidem attingerent, funditus ejiciendas putavit. Hoc loco multa ab Epicureis disputantur hæque voluptates sigillatim* [r] *extenuantur: quarum genera non contemnunt: quærunt tamen copiam. nam & obscœnas voluptates, de quibus multa ab illis haberetur oratio, faciles, communes, in medio sitas esse dicunt: eásque si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant: ab iisq; abstinere minimè esse difficile, si aut valetudo,* [s] *aut officium, aut fama postulet: omninóque genus hoc voluptatum optabile esse, si non obsit: prodesse* [t] *nunquam. Totúmq; hoc de voluptate sic ille præcepit, ut voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandum, expetendámq; putet: eadémque ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum. itaq; hac usurum compensatione sapientem, ut voluptatem fugiat, si ea majorem dolorem effectura sit: & dolorem suscipiat majorem efficientem voluptatem: omniáque jucunda, quanquam sensu corporis judicentur, ad animum referri tamen. Quocir-*

q al. neque non necessitatē modò, al. neq; modò, non necessitatem.

r L. sigillatim ext. q. v. c. singullatim, &c.

s v. c. valitudo.

t al. prodesse non nunquam.

ca

ca corpus gaudere tam diu, dum præsentem sentiret voluptatem : animum & præsentem percipere pariter cum corpore, & prospicere venientem, nec preteritam præterfluere sinere. ita perpetuas, & contextas voluptates in sapiente fore semper, cùm expectationi[u] *speratarũ,*[x] *perceptarum*[y] *memoriæ jungeretur. Atque hijs similia, ad victum etiam transferuntur, extenuantũrque magnificentia, & sumptus epularum, quod parvo cultu natura contenta sit. Etenim quis hoc non videt, desiderijs, ista condiri omnia? Darius in fuga cùm aquam turbidam, & cadaveribus inquinatam bibisset, negavit unquã se bibisse jucundiùs. Nunquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat : cui*[z] *cùm peraganti Ægyptum, comitibus non consecutis, cibarius*[a] *in casa panis datus esset, nihil visũ est illo pane jucundius. Socratem ferunt, cùm usq;*[b] *ad vesperum contentiùs ambularet, quesitumq; esset ex eo: quare id faceret: respondisse, se quo meliùs cœnaret, opsonare ambulando famem. Quid? victum Lacedæmoniorum in*[c] *phidiitijs nónne videmus? ubi*[d] *cùm tyrannus cœnavisset Dionysius,*

u al. expectatio.

x speratæ.

y al. memoriæ.

z L. cui cùm peregrinanti comitib. non consec. & ita Nonius.

a Cibarius panis. sordidus. Nonius cap. 1. in Cibarium, ubi hunc locum citat Ciceronis, qui ad cibũ servis datur nec delicatus Isidorus 20. c. 2. Eadem forma vinum cibarium Nonio d. loco. sic apud eundẽ homo cibarius pro sordido d. loco. Cibarij panis meminit Cornelius Celsus lib. 2. b v. c. ad vesperã. c al. in philitiis. d Imò coquũ emisse eo nomine dicitur à Plutarcho in laconicis, & Strobæo c. περὶ φιλοπονίας.

nysius,

nysius, negavit se jure [c] illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum. Tum is qui illa coxerat, minime mirum, inquit: condimenta enim defuerunt. Quæ tandem, inquit ille? Labor in venatu, sudor, cursus ab Eurota, fames, sitis. his enim rebus Lacedæmoniorũ epulæ condiuntur. Atq; hoc non ex hominũ more solùm, sed etiã bestijs ex intelligi potest, quæ, ut quicquid objectũ est, quod modo à natura non sit alienum, eo contentæ non quærunt ampliùs. Civitates quædã universæ, more doctæ, parsimonia delectãtur, ut de Lacedæmonijs paulo antè diximus. Persarũ à Xenophonte victus exponitur: quos negat ad panem adhibere quidquam, præter nastertium. Quanquam, si quædam etiã suaviora natura desideret, quàm multa ex terra, arboribúsq; gignuntur cum copia facili, tum suavitate præstantia? adde siccitatem, quæ consequitur hanc continentiam in victu. adde integritatem valitudinis. Confer sudantes, ructantes, refertos epulis, tanquam opimos boves. tum intelliges, qui voluptatẽ maximè sequantur, eos minimè consequi: jucunditatémq; victus esse in desiderio, non in sacietate. Timotheum, clarũ hominem Athenis, & principem civitatis, ferunt, cùm cœnavisset apud Platonẽ, eoq; convivio admodum delectatus esset, vidissétque eum postridie, dixisse:

c quod optimum videnatur Spartanis.

al. præstanti.

Vestræ

Vestræ quidem cœnæ non solum in præsentia, sed etiam postero die jucundæ sunt. *Quid, quòd ne mente quidem rectè uti possumus, multo cibo, & potione completi? Est præclara epistola Platonis & Dionis propinquos: in qua scriptũ est his ferè verbis:*

Quo cùm venissem, vita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum, Syracusanarúmque mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturũ fieri, nec unquam pernoctare solum: ceteráque quæ comitantur huic vitæ, in qua sapiens nemo efficitur unquam, moderatus verò multo minùs.

Quæ enim natura tã mirabiliter tẽperari potest? quo modo igitur jucunda vita potest esse, à qua absit prudentia? absit moderatio? ex quo Sardanapali opulẽtissimi Syriæ ª regis error agnocitur, qui incídi jussit in busto,

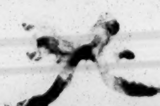
gal. Assyriæ

Hæc habeo, quæ edi. quæque exsaturata libido
Hausit: at illa jacent multa, & præclara relicta.

Quid aliud inquit Aristoteles, in bonis non in regis sepulchró inscriberes? hæc habere se mortuum dicit: quæ ne vivus quidem diutiùs habebat, quàm fruebatur. Cur igitur divitiæ desiderentur? aut ubi paupertas beatos esse non sinet? Signis [b] *credo, tabulis,* i *ludis. Si quis est, qui his delectetur, nonne melius tenues homines fruuntur quam illi, qui his abundant? est enim earum omnium rerum nostra in urbe summa*

b L. in signis.
i al. tabulis pictis.

in

in publico copia. Quæ qui privati habent, nec tam multa, & raro vident, cùm in sua rura venerint. Quos tamen pũgit aliquid, cum illa unde habeant, recordantur. Dies k deficiet, si velim paupertatis causam defẽdere. aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quàm paucis, quàm parvis rebus egeat, quàm vilibus. Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offensio, sapientem beatum esse prohibebit? vide, ne plus commendatio in vulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria, molestiæ habeat quàm voluptatis. Leniculus sane noster Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculæ, ut mos in Græcia est, insusurrantisq; alteri, Hic est ille Demosthenes. Quid hoc levius? At quãtus orator? sed apud alius loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. Intelligendum est igitur, nec gloriam popularẽ ipsam l per se expetendam, nec ignobilitatem extimescendã. Veni Athenas, inquit Democritus: neq; me quisquam ibi m agnovit. Constantem hominẽ, & gravem, qui glorietur, à gloria se abfuisse n. An tibicines, iiq;, qui fidibus utuntur, suo non multitudinis arbitrio, cantus, numerósq; moderantur, vir sapiens, multò arte majore præditus, non quid verissimum sit, sed quid velit vulgus, exquiret? an quidquã stultius, quàm, quos

k fort. Dies me dificiet.

l fort. Ipsam per se esse expetendam.

m ibi abest ab o. v. c. nec agnoscit L. neque etiam exstat apud Laertium, in Democrito

n L. a fuisse, et ita duo v. c.

sin-

singulos, sicut operarios, barbarósque contemnas [o], *eos aliquid putare esse uniuersos? ille verò nostras ambitiones, leuitatésque contemnet* [p], *honorésque populi, etiam ultrò delatos, repudiabit: nos autem eos nescimus, antequàm pœnitere cœpit, contẽnere* [q]. *Est apud Heraclitum physicũ de principe Ephesiorum Hermodoro. universos ait Ephesios esse morte multandos, quòd cùm ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti sunt. Nemo de nobis unus excellat: sed, si quis extiterit, alio in loco, & apud alios sit. An hoc non ita sit omni in populo? nónne omnem exsuperantiam virtutis oderunt? quid? Aristides (malo enim Græcorũ, quàm nostra proferre) nónne ob eã causam expulsus est patria, quòd præter modũ justus esset? Quantis igitur molestijs vacant, qui nihil omnino cùm populo contrahunt? Quid est enim dulcius otio literato? ijs dico litteris, quibus infinitatem rerum atque naturæ, & in hoc ipso mundo cœlum, terras, maria cognoscimus. Contempto igitur honore, contempta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimescendum sit?* exsilium [r] *credo: quod in maximis malis ducitur. Id si propter alienam, & offensam populi voluntatem malum est: quam sit ea contemnenda, paulo antè dictum est. Sin abesse à patria miserum est, plenæ miserorum prouinciæ sunt:*

o v.c. contempnas mendosè.
p v.c. contempnet, mendosè.
q v.c. contemnere mendosè.
r al. exsuliũ.

ex

ex quibus admodum pauci in patriã revertuntur. At multantur bonis exsules. Quid tum? parúmne multa de toleranda paupertate dicuntur? jam verò exsilium[s], si rerum naturam, non ignominiam nominis quærimus, quantum demum à perpetua peregrinatione differt? in qua ætates suas philosophi nobilissimi consumpserunt, Xenocrates, Crantor, Arsecilas, Lacydes, Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antepater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Posidonius, innumerabiles alij: qui semel egressi, nunquam domum revertére? At enim[t] non sine ignominia afficere[u] poterit sapientem. de sapiente enim est hæc omnis oratio, cui jure id accidere non possit. nam jure exsulantem consolare non oportit. Postremò ad omnes casus facillima ratio est eorum, qui ad voluptatem ea referunt, quæ sequuntur in vita: ut quocunque hæc loco suppeditent, ibi beatè queant viuere. Itaq́, ad omnem rationem Teucri vox accommodari potest.

Patria est, vbicunque est bene.

Socrates quidem rogaretur, cuiatem[x] se esse diceret, Mundanum, inquit. totius enim mundi se incolam, & civem arbitrabatur. Quid T. Albutius[y]? nónne animo æquissimo Athenis exsul philosophabatur? cui tamen

s al. exsuliũ.

t al. At enim non erit sine ignominia. Ignominia afficere poterit sapientem? de sapiente enim &c. ita Manutius.

u al. attingere.

x citatur á Nonio cap. 2. in Cujus 187.

y Albucius.

men illud ipsum non accidisset, si in repub. quiescens, Epicuri legibus parvisset. Qui enim beatior Epicurus, quod in patria vivebat, quàm [z] *Metrodorus, quod Athenis? aut* [a] *Plato Xenocratam vincebat, aut Polemo Arcesilam, quo esset beatior? Quanti verò ista civitas æstimanda est, ex qua boni, sapientésq; pelluntur? Demaratus*[b] *quidem Tarquinij regis nostri, pater, tyrannum Cypsellum* [c] *quòd ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi suas fortunas constituit, ac liberos procreavit, Nam stultè anteposuit exsilij libertatem domesticæ servituti? Iam verò motus animi, sollicitudines, ægritudinésque oblivione leniuntur, traductis animis ad voluptatem. Non sine causa igitur Epicurus ausus est dicere, semper in pluribus bonis esse sapientem, quia semper sit in voluptatibus. Ex quo effici putat ille, quod quærimus, ut sapiens semper beatus sit. Etiámne, si* sensibus carebit oculorum [d]*, si aurium? Etiam. nam ista ipsa contemnit. Primùm enim, horribilis, ista cæcitas quibus tandē caret voluptatibus? cùm quidā etiam disputent, ceteras voluptates in ipsis habitare sensibus: quæ autē adspectu percipiantur, ea non versari in oculorum ulla jucunditate: ut ea non versari in oculorum ulla jucunditate: ut ea, quæ gustemus, olfaciamus* [e]*, tractemus, audi-*

z v.c. quàm quòd Athenis, Metrodorus?

a fort. An Plato Xenocratē vincebat, aut Pol.

b vide Livium 1. l. 2. sect. 2. ff. de origine juris.

c vide Herodotum 5.

d DE CÆCITATE ET CÆCIS.

e q. v. c. olefaciamus.

audiamus, in ea ipsa, ubi sentimus, parte versentur, in oculis tale nihil fit. animus accipit quæ videmus. Animo autem multis modis, variisque delectari licet, etiam si non adhibeatur adspectus. Loquor autem de docto homine, & erudito, cui vivere est, f cogitare. sapientis enim cogitatio g non ferme ad investigandum adhibet oculos advocatos. etenim si nox non adimit vitam beatam, cur dies nocti similis adimat? nam illud Antipatri Cyrenaici est quidem paulo obscœnius, sed non absurda sententia est: cujus cæcitatem cùm mulierculæ lamentarentur, Quid agitis? inquit: an vobis nulla videtur voluptas esse nocturna? Appium quidem veterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magistratibus, & ex rebus gestis intelligimus, in illo suo casu, nec privato nec publico muneri defuisse. C. autem Drusi domum compleri consultoribus solitam accepimus: cùm quorum res esset, sua ipsi non videbant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis, Cn. Aufidius prætorius & in senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam scribebat historiam, & videbat h in literis. Diodorus i Stoicus, cæcus multos annos nostræ k domi vixit. Is verò, quod credibile vix esset, cùm in philosophia multo etiam magis assiduè, quàm anteà, versaretur,

f vel v.
g v. c. cognitio.
h forte vivebat.
i L. Diodorus.
k v. c. domi nostræ vixit & ita L.

versaretur, & cùm fidibus Pythagoreorum more uteretur, cumq; ei libri noctes, & dies legerentur, quibus in studiis oculis non egebat: tamen, quod sine oculis fieri posse vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discentibus unde, quò, quámque[l] *lineam scriberent. Asclepiadem ferunt, non ignobilem, Eretricum*[m] *philosophum, cùm*[n] *quidam quæreret, quid ei cæcitas attulisset, respondisse, Ut puero uno esset comitatior. Ut enim vel summa paupertas tolerabilis si*[o] *si liceat*[p], *quod*[q] *quibusdam Græcis quotidie, sic cæcitas ferri facilè possit, si non desint subsidia valetudinum**. *Democritus luminibus amissis, alba scilicet, & atra discernere non poterat: at verò bona, mala: æqua, iniqua: honesta, turpia: utilia, inutilia: magna, parva poterat: & sine varietate colorum licebat vivere beatè, sine notione rerum non licebat. Atque hic vir impediri animi etiam aciem, adspectu oculorum arbitrabatur: &, cùm alii sæpe, quod*[r] *esset ante pedes, non viderent, ille*[s] *infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate consisteret. Traditum est etiam, Homerum cæcum fuisse: At ejus picturam, non poesim, videmus. Quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ*[t] *species formæ, quæ pugnæ, quæ acies, quod remigium, qui motus*

hominum,

l v.c. quam lineam scr. et ita L.
m L. Ereeriacū fort. Eretrium.
n fort. Cum quidam ex eo quær.
o id est, si liceat, πτωχεύειν, id est stipem cogere.
p al libeat *
q. προυσαιτεῖν.
v.c. ad valetudinem.
r alludit ad versum qui exstat. 2. de divinat. *
s ille in infinitatem.
t q. v.c. quæ species formaque pugnæ, quæ acies.

hominum, qui ferarum, non ità expictus est, ut, quæ ipse non viderit, nos ut videremus, effecerit? quid ergo aut Homero ad delectationem animi, ac voluptatem, aut cuiquam docto defuisse unquam arbitramur? aut, ni ita se res haberet, Anaxagoras, aut hic ipse Democritus [a], *agros, & patrimonia sua reliquissent: huic discendi, quærendiq; divina delectationi toto se animo dedidissent* [x]? *Itaq; augurem Tiresium, quem sapientem fingunt poetæ, nunquam induxunt deplorantem cæcitatem suam: at vero Polyphemum Homerus cùm immanem ferúmque finxisset, cum ariete etiam colloquentem facit, ejúsque laudare fortunas, quòd, quà, vellet, ingredi posset, & quæ vellet, attingere: Rectè* [y] *hic quidem. nihilo enim erat ipse Cyclops, quàm aries ille, prudentior.* In surditate [z] *verò quidnam est mali? erat surdaster M. Crassus: sed* [a] *aliud molestius, quòd malè audiebat, etiamsi, ut mihi videbatur, injuriâ. Epicurei nostri Græcè fari nesciunt, nec Græci* [b] *Latinè. ergo hi in illorum, & illi in horum sermone surdi: omnésque* [c] *id nos in iis linguis, quas non intelligimus, quæ sunt innumerabiles, surdi profectò sumus. At vocem citharœdi non audiunt: ne stridorem quidem serræ tum, cùm acuitur: aut grunnitum* [d], *cùm jugulatur sus: nec, cùm quiescere volunt, fremitum*

a vide 5. de finibus ubi dixi.

x L. dedissent.

y q.v.c. Et recte quidem et ita L.

z DE SVRDITATE.

a al. sed illud mol.

b Faern: Opici ut sint populi Campaniæ, de quibus Strabo.

c L. omnesq; itidem nos.

d citatur a Nonio ca. 2. in Grunnire.

mitum murmurantis maris. Et, si cantus eos forte delectant, primùm cogitare debent, antequam hi sint inventi, multos beatè vixisse sapientes. deinde multò majorem percipi posse legendis his, quàm audiendis, voluptatem. Tùm, ut paulo antè cæcos ad aurium traducebamus voluptatem, sic licet surdos ad oculorum. etenim qui secum loqui poterit, sermonem alterius non requiret. Congerantur in unum omnia, ut idem oculis, & auribus captus sit: prematur etiam doloribus acerrimis corporis: qui primùm per se ipsi plerumq; conficiunt hominem: sin [e] *forte longinquitate producti, vehementiùs tamen torquent, quàm ut causa sit, cur ferantur: quid est tandem, dij boni, quod laboremus? portus enim præstò est, quoniam* [f] *mors ibidem est, æternum nihil sentienti receptaculum. Theodorus* [g] *Lysimacho mortem minitanti: Magnum verò, inquit, effecisti, si cantharidis vim consecutus es. Paulus Persiæ deprecanti, ne in triumpho duceretur: In tua id, inquit, potestate est. Multa primo die, cùm de ipsa morte quæreremus, non pauca etiam postero, cùm ageretur de dolore, sunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud sanè periculum est, ne non mortem aut optandam, aut certè non timendam putet. Mihi quidem in vita, servanda videtur illa lex: quæ*

e fort. dein. sin. forte long.

f Mors æternum nihil sentienti receptaculum.

g adde quædam similia ex 1. Tusculana.

in Græcorum convivijs obtinetur: [h] Aut bibat, inquit, aut abeat. Et rectè. Aut enim fruatur aliquis pariter cum aliis voluptate potandi: aut, ne sobrius in [i] violentiam vinolentorum incidat, antè discedat: sic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquas. Hæc eadem, quæ Epicurus, totidem verbis dicit [k] & Hieronymus. Quod [l] si ijs [m] philosophis, quorũ ea sententia est, ut virtus per se ipsa nihil valeat: omne quod honestum nos, & laudabile esse dicimus [n] illi cassum quiddam & inanis vocis sono decoratũ esse dicent [o]: & [p] tamen semper beatum esse censent sapientem: quid tandem à Socrate, & Platone, perfectisq; philosophis faciendum putes [q]? quorum alij tantam præstantiam in bonis animi esse dicunt, ut ab his corporis, & externa obscurentur. Alij autem hæc ne bona quidem ducunt, in animo reponunt omnia. Quorum controversiam solebat, tanquam honorarius arbiter, judicare [r] Carneades. nam cùm quæcunq; bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda viderentur: neque tamen Peripatetici plus tribuerent divitijs, bonæ valetudini, ceterisq; rebus generis ejusdẽ, quàm Stoici cùm ea, re, non verbis ponderarentur: causam esse dissidendi negabat. Quare hunc locum ceterarum disciplinarum philosophi quemadmodum

h ἢ πῖθι, ἢ ἄπιθι.
i q. v. c. in violentiorum multorum incido. non pl.
k. al. dicit Hieronymus
l L. Quod si ij Philosophi.
m al. ij Philosophi.
n q. v. c. dicamus.
o al. dicant. attamen semper.
p delenda videtur copulatio et.
q q. v. c. videas.
r fort. dijudicare.

admodum obtinere possint, ipsi v
Mihi tamen gratum est, quòd de s
um perpetua bene vivendi facult
num quiddam philosophorũ voce p
tur. Sed quoniam manè est eund
quinq; dierum disputationes memo
prehendamus. Equidem me eti
scripturũ arbitror. vbi enim me
possumus hoc, cuicuimodi est, otio?
tumq; nostrum hos libros alteros
mittemus. à quo non modò impu
ad philosophicas [f] scriptiones, ve
am lacessiti. In quo quantum ce
futuri simus, non facile dixerimu
quidem acerbissimis doloribus, v
undiq; circumfusis molestiis alia
tuit inveniri levatio.

f al. Philosophas. sic Plato φιλόσοφον φύσιν. sed Nonius c. 2. in Lacessere. 501. legit Philosophiæ scriptionem.

FINIS.